

૨૭૫૫

૨૭૫૫

પ્રશ્નોત્તર

હંટર કૃત.

હિંદના લોકના ટુંકા ઇતિહાસનો

છપાવી દ્વપ્રસિ કર્તા

પટેલ ચતુરભાઈ મોતીભાઈ

પ્રશ્નોત્તર.

હંટર કૃત

હિંદના લોકના ટુંકા ઇતિહાસનો.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

ટેપટેલ. ચતુરભાઈ મોતીભાઈ.

આવૃત્તિ ૧ લી.

(સને ૧૮૮૬)

સર્વે હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

કીંમત ૩૦—૬—૦

નડિઆહમાં

“ન્યુ” ગુજરાત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં

છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

પ્રશ્નોત્તર.

પ્રકરણ ૧ જી.

- પ્ર. હિંદુસ્થાનનો આકાર કેવો છે તથા એની સીમા યોક્ષો ?
- જી. હિંદુસ્થાન ત્રીકોણ આકારે છે અને એની ઉત્તરે હિમાલય પર્વતો; પશ્ચિમે હિંદી માહાસાગર અડકેલો છે. પૂર્વે બંગ્લા ખરા ભાગ ઉપર અંગાળી અખાત આવેલો છે. દક્ષિણે હિંદી માહાસાગર છે.
- પ્ર. હિંદુસ્થાનના વાવ્ય ખુણામાં અને ઇશાન ખુણામાં કયા કયા ભાગ છે ?
- જી. અફઘાનીસ્તાન અને બલુચીસ્તાન વિગરે મુસલમાની ધર્મ પાળનારા મુલક વાવ્ય ખુણામાં; અને પાંચ ધર્મી (ખ્રીસ્તીરાજ્ય) ઇશાન ખુણામાં છે.
- પ્ર. હિંદનો વિસ્તાર અને લંબાઈ પોહોળાઈ કેટલી છે?
- જી. આશી હજારો કિલોમીટર અક્ષાંસ સુધી એટલે વિષુવ વૃત્તના અંતિ બિંદુ પ્રદેશોથી તે સમશીતોળ્ય કટીબંધમાં થણે ફર સુધી છે.
- પ્ર. હિંદની લાંબની રાજધાની કયી અને તે ક્યાં આવી છે?
- જી. કલકત્તા. બુંગલી નદી ઉપર ૮૮° પૂર્વ રેખાંશ ઉપર છે.
- પ્ર. કલકત્તામાં સુર્ય કેટલા વાગે આથમે અને તે વખતે ઇન્ડિયામાં કેટલા વાગે વાશે?
- જી. છ વાગે અને ઇન્ડિયામાં તે વખતે બપોર હોય એટલે ચાર વાગી જાય.
- પ્ર. હિંદનું ક્ષેત્રફળ કેટલું છે અને વસ્તી કેટલી છે?
- જી. ક્ષેત્રફળ લગભગ ૬૫ લાખ ચોરસ માઈલ અને વસ્તી (૨૫૫૫) સારીપ ત્રીસ કરોડ માણસની છે.
- પ્ર. હિંદના અવાવીક કેટલા પ્રદેશ માલમ પડે છે અને તે ક્યા ક્યા?

- જા. એક દિમાલયનો પ્રદેશ. બીજો દિમાલયની તળેટીથી દક્ષિણ તરફ ફલાતો પ્રદેશ. ત્રીજો વિભાગ એ બીજા પ્રદેશની દક્ષિણનો ત્રણ બાજુ વાળો પાંચર પ્રદેશ એટલે આખા દિંદની દક્ષિણનો અર્ધ ભાગ એમાં આવી ગયછે.
- પ્ર. દિમાલય એટલે શું? અને તેનું ઊંચામાં ઊંચું શિખર કયું અને તેની ઊંચાઈ કેટલી?
- જા. દિમ એટલે ખરડ; આલય એટલે ટેકણું એટલે ખરડને રહેવા ની જગ્યા. એવરેસ્ત. સ્થાથી ઊંચું શિખર અને એની ઊંચાઈ ૨૯૦૦૨ ફુટ છે.
- પ્ર. દિમાલયની ખીણોમાં પાણી ક્યાંથી આવે છે?
- જા. એ પર્વતમાં મોટાં મોટાં ખરડનાં મેદાનો છે તે ખરડોને લીધે આ ખીણોમાં ધસી પડેછે તથા બીજાં મોટાં મોટાં ઝણ્ણથી પાણી તેમાં એકઠું થાય છે.
- પ્ર. એ ખરડનાં મેદાનોનું કંઈ માપ કાઢ્યું છે?
- જા. હા, મોટામાં મોટું એક મેદાન લગભગ ૬૦ મૈલ છે બીજાં એ થી નાના ઘણાં છે.
- પ્ર. દિમાલયનાં વિકટ મેદાનો શા વડે ઓળંગી શકાય છે?
- જા. ઘેટાં અને દિમાલયમાં ચક્ર નામે ગાયો થાય છે તે વડે.
- પ્ર. દિંદની વાવ્ય અને ઇશાન ખુણની સરહદોનો કુદરતી ખચ્ચ શા વડે થાયછે?
- જા. બંને તરફ દિમાલયની શાખાઓથી.
- પ્ર. ઇશાન તરફ કઈ શાખા આવી?
- જા. નાગ અને પટ્ટોઈ નામે હુમરો જે બ્રીટીશ મુલક અને ઉપલા ખલદેશની વચ્ચે છે તે.
- પ્ર. વાવ્ય તરફ દિમાલયની કયી શાખા આવેલી છે?
- જા. હાલા પર્વતો છે જેને સફેદ કાલ અને સુલેમાન પર્વતો પણ કહેછે.
- પ્ર. એઓમાં થઈ પેલી તરફ જવાના રસ્તા કીયા છે?
- જા. ૧. ખિખર ઘાટ ૨. કુરમ ઘાટ ૩ ગ્યાલરી ઘાટ (હેરાઈસ્માઈલખા ન પાસે) ૪. બોલન ઘાટ.

- પ્ર. દિમાસય શું કામ કરે છે?
- જા. એ પર્વત શત્રુઓને હિંદમાં આવતાં અટકાવે છે તથા હિંદના લોકને અન્ન અને ધન મેળવવાને સાધન પુરું પાડે છે ગરમ દેશોને માટે પાણીનો સંચય કરે છે દરિયામાં નિરંતર થતી વરાળને યુત માસમાં વરસાદ રૂપે પાછી લાવે છે અથવા બરફ રૂપે પોતાપર રાખે છે. નદી રસ્તે ખેતરોમાં રેલલાવી જમીન ફળદ્રુપ કરેછે વગેરે.
- પ્ર. હિંદના કયા ભાગમાં વધારે વરસાદ પડેછે?
- જા. આશામમાં ચેરીઆપુલ આગળ.
- પ્ર. દિમાસયની નીચજ કહો.
- જા. જંગલમાં ઉગનારો કાઠ, દેવદાર, અને વાંસતાં ઝાડ, લીલ, ફર્ન છાડ, સૂતી બાજરી, મિમરની લાકડાં અને કાયલા એ સીવાય બાજરી ઘાટા, જવ, બીજાં શાક, અને મધ પણ થાયછે.
- પ્ર. દિમાસયના વગડાકે લોકો શી રીતે ખેતી કરે છે?
- જા. તેમની પાસે દળ અને બળદ હોતા નથી તેથી તે પ્રથમ જંગલને બાળી નાંખે છે અને ચાંચવે જમીન ખોદી એક પછી એક પાક ઉતારવો પદવીને જમીનને કસ વગરની કરી નાંખે છે. ત્યાંથી રણી બીજી જગાએ જાયછે અને ત્યાં પણ પેહેલાં પ્રમાણે વરતે છે.
- પ્ર. સિંધુ સતલજ બ્રહ્મપુત્રા ને ગંગા નદીનાં મૂળ કયાં છે અને કય દિશાએ વહે છે અને તે દરેકની લંબાઈ કેટલી?
- જા. એમનાં મૂળ દિમાસયમાં પાસે પાસે છે સિંધુ અને સતલજ પ્રથમ આયમણી દિશાએ વહે છે પછી દિમાસય ઓળંગી દક્ષિણ તરફ વહે છે એમની લંબાઈ ૧૮૦૦ મૈલ છે બ્રહ્મપુત્રા પૂર્વ તરફ આસામમાં જઈ દક્ષિણ તરફ વહેછે એની લંબાઈ ૧૮૦૦ મૈલ છે ગંગા નદી પણ દિમાસયમાંથી નીકળે છે અને તેની લંબાઈ ૧૫૦૦ મૈલ છે.
- પ્ર. હિંદના બીજા પ્રદેશનો વિસ્તાર ઓસો?
- જા. પૂર્વે અંગાળી અખાતથી પશ્ચિમે હિંદી મહાસાગર સુધી.

- પ્ર. એમાં આવેલા પ્રાંતનાં નામદો અને એની વચ્ચે કેટલી?
- જી. નીચેના અંગાગા. આશામ. અયોદ્યા. વાવ્ય પ્રાંતો. પંચનળ. સીધી રત્નપુત્રસ્થાન અને યીવતો નાનાં દેશી રાજ્યો. વચ્ચેના ક્ષેત્રોમાં ૧૫ કરોડની છે.
- પ્ર. એ પ્રદેશ શા વડે રસાયણ થાય છે?
- જી. પૂર્વ ભાગ અક્ષયપુત્રાથી. પશ્ચિમ ભાગની ભાગ સિંધુ નદીથી; અને મધ્ય ભાગ ગંગા અને તેને મળતી નદીઓથી.
- પ્ર. ગંગા અને જમના નદીને કોઈ પવિત્ર માને છે તેનું કારણ શું હશે?
- જી. મુખ્ય કારણોનો એકેએક કારણ હિંદુસ્તાનના ધર્મો અંગેના ભાગને તેઓ રસાયણ કરે છે માટે તેને પુત્રવાનો સાથે અસરથી પડેલા જણાય છે.
- પ્ર. ગંગા અને જમનાની જગ્યાએ જતારા હિંદુઓ શું માને છે?
- જી. ગંગા મૈયામાં નાદાવાથી આખા જનમાનું પાપ ધોવાઈ જાય છે એ જાણી ભવિક હિંદુઓ એવી આશામાં મરણ પામે છે કે તેની સાથે ગંગા જળ વડે સાગરમાં જાય.
- પ્ર. નદીઓનો મુખ્ય ઉપયોગ શો છે?
- જી. પ્રથમનો નદીઓ જમીન ઉત્પાદન કરે છે પછી તેને રસાયણ કરે છે અને છેવટે તેની ઉપજ જળ મારે દેશ દેશાવર લઈ જાય છે.
- પ્ર. ગંગાની સ્વભાવિક કેટલી અવસ્થા આપણા જોવામાં આવે છે?
- જી. એ. પેટ્રોલ અવસ્થામાં તે હિમાલયની ખીણોને તળીએ વહે છે. અને અને તરફના દેશનું પાણી અને કાદવ તથા વેળેલા તેમાં બળે છે એમ પાણી અને ચરના વધારા સહિત તે વેળેલી વેળેલી નીચલા અંગાગાના મધ્ય ભાગમાં આવે છે ત્યાંથી તેની ઘીજી અવસ્થા શરૂ થયેલી જણાય છે કારણ કે મેદાનોની એક સરખી સપાટીને કીધે તેના વેગનો અટકાવ થાય છે અને તેથી તેના પ્રવાહના ફાંટા પડી શાખાઓ થઈ ગયેલી નજરે પડે છે.
- પ્ર. કેટલા એટલે શું અને તે શીનીંતે બને છે?
- જી. મુખ્યની દોડતી નદી કાદવ કચરો લાવે તે તેની શાખાઓના ધીમા વે

ગને લીધે આગળ સ્થળિયવાનો નથી તેઓ એ કાદવ કચરાને કાંસા કેપર મૂકી દે છે તેના બદલ આકારે બેઠ અને છે તે કેટલા કહેવાય છે.

પ્ર. બંગાળામાં હમેશાં સારા પાક શાથી ઉતરતા હશે?

જા. ઉત્તર હિંદની પેહલની આવની નદીઓ તેની આસ પાસના મુલકમાં સ્વભાવિક ખાતર હમેશાં પુરે છે તેથી.

પ્ર. એ નદીઓથી શું નુકશાન થાય છે?

જા. તેના બળના મદતે કરીને ભયંકર આફતો આવી પડે છે ઘણું કરીને બ્યારે તેમાં રેલ આવે છે ત્યારે ભોંકાનાં ઢોર, ભરી મૂકેલું અનાજ, ઘરાં અને ઝુપડાં અને વખતે માણસો તણાઈ જાય છે.

પ્ર. એ નદીઓ વાળા પ્રદેશમાં વરસમાં કેટલીવાર પાક ઉતરે છે અને તે કયો કયો?

જા. વસંત ઇતુસાં કહોળા, તેલી ખીયાં, અને લીલાતરી; ભાદરવામાં ડાંગર નોખેલો પાક અને આસો કારતકમાં. ડાંગર અને ખીજાં અનાજ નો પાક થાય છે.

પ્ર. બંગાળામાં કેટલી જાતની ડાંગર થાય છે? અને ખીજે કયો કયો પાક થાય છે?

જા. પચાસ જાતની ડાંગર થાય છે અને તે સીવાય શેરડી, તેલીખીયાં, કપાસ, તમાકુ ગળી અને ઘણી કીમતી મસાલા અને રંગ વગેરે થાય છે; કાશી અને પટણા નજીક અરીણ થાય છે એ (સિવાય નાળીએર, સોપારી શણ અને શેતુરનાં ઝાડ નીપજે છે.

પ્ર. હિંદના ત્રીજા વિભાગમાં કયા કયા ભાગ આવી જાય છે?

જા. મધ્યપ્રાંતો, વરાહ, મદ્રાસ ઇલાકા, મુંબઈ ઇલાકા, મહીસુર, સીંધીયા, હોલકર, નિગમ અને ખીજાં ખંડીયાં સ્થાન.

પ્ર. એ ત્રીજા વિભાગની હદ બોલો?

જા. ઉત્તરે નદીઓ વાળો ખીજો પ્રદેશ, પૂર્વે પૂર્વ ઘાટ, પશ્ચિમે પશ્ચિમ ઘાટ ના પર્વતો, અને દક્ષિણે સમુદ્ર છે.

પ્ર. વચક્ષા ભાગની પશ્ચિમે અને પૂર્વે કયા પર્વતો છે?

જા. પશ્ચિમે આમ્, જે શ્રાવકાના નિર્થને માટે પ્રખ્યાત છે અને પૂર્વે ભણી અરવલી, વિંધ્યાચળ, સાતપુડા કૈમૂર અને પારસનાથ વગેરે છે.

- પ્ર. એ પારસનાથ શા માટે પ્રખ્યાત છે?
- જિ. જૈન લોકોની તીર્થની જગ્યા છે.
- પ્ર. પૂર્વઘાટ અને પશ્ચિમ ઘાટના પર્વતો ક્યાં છે અને ઘાટ એ નામ શા ઉપરથી પડ્યું તે એમાં મુખ્ય પર્વત કયો છે અને તેનું ડોંગામાં ડોંગું શિખર કયું છે?
- જિ. મદ્રાસ ઇલાકામાં પૂર્વ ઘાટ અને મુંબઈ હિલાકામાં પશ્ચિમ ઘાટ છે. નદી એના આરા બાંધેલા તથા પર્વતોમાં જવા આવવાના રસ્તા બાંધેલા તેથી ઘાટ નામ પડ્યું છે. એમાં મુખ્ય પર્વત નીલ ગીરી છે. એનું સૌથી ડોંગું શિખર દોદા બેતા છે.
- પ્ર. મદ્રાસ ઇલાકાની ઉનાળાની રાજધાની કયા અને ક્યાં આવી?
- જિ. નીલગરીમાં ઉત્તકમંદ. એ દરિયાની સપાટીથી સાત હજાર ફુટ ડોંગું વસેલું છે.
- પ્ર. દક્ષિણ ઉંચ ભૂમીમાં મોટી મોટી કયા નદીઓ છે અને તે ક્યાંથી નીકળી કઈ તરફ ફેરે મળે છે?
- જિ. ૧ નર્મદા એ વિંધ્યાચળમાંથી નીકળી પશ્ચિમ તરફ વહી ખંભાતી અખાતને મળે છે. ૨ તાપી. એ સાત પુરામાંથી નીકળી પશ્ચિમ તરફ વહી ખંભાતના અખાતને મળે છે. ૩ ગોદાવરી પશ્ચિમ ઘાટમાંથી નીકળી પૂર્વ તરફ વહી અંગાળી અખાતને મળે છે. ૪ કૃષ્ણા એ પણ પશ્ચિમ ઘાટમાંથી નીકળી પૂર્વ તરફ વહી અંગાળી અખાતને મળે છે. ૫ કાવેરી એ પણ પશ્ચિમ ઘાટમાંથી નીકળી પૂર્વ તરફ અંગાળી અખાતને મળે છે.
- પ્ર. દક્ષિણ ઉંચ ભૂમિના જંગલમાં કીયાં કીયાં ઝાડ અને તે ભૂમિમાં શો પાક થાય છે?
- પ્ર. સાલ. અબનુસ, સીસવ, (સીસમ) સાગ અને તાડ વગેરે ઝાડ થાય છે અને પાકમાં ઘઉં, જુવાર. બાજરી તમાકુ. કપાસ. શેરડી અને કઠોળ વગેરે થાય છે.
- પ્ર. ઇરાવદીની ખીણમાં શું મળે છે?
- જિ. કેરો સીન તેલના ઝરા છે.

- પ્ર. ડોનાસરીમ પ્રાતમાં કયા ખનિજ પદાર્થ નીકળે છે ?
 જી. કલાઈ. લોદું. સોનું. તાંબુ. ચુનાનો પથ્થર વગેરે.
 પ્ર. અક્ષ દેશની મુખ્ય પેદાશ અને નીકાશ કઈ છે?
 જી. પેદાશમાં તમાકુ અને નિકાશમાં ઇમારતી લાકડાં. કાચલા અને ચોખા.

પ્રકરણ ૨ જી.

- પ્ર. હિંદમાં કેટલી પ્રકારનાં રાજ્યો છે તે તે કયાં કયાં?
 જી. બે પ્રકારનાં ૧ બ્રિટિશ રાજ્યો. ૨ દેશી રાજ્યો.
 પ્ર. છેલ્લા સન ૧૮૮૧ માં વસ્તીની ગણતરી કેટલી હતી.
 જી. સાડી પચીસ કરોડ માણસની એટલે જ્યારે રોમનું રાજ્ય પૂર્ણ કળા-
 એ હતું ત્યારે તેની જે વસ્તી હતી તેના કરતાં લગભગ બમણી.
 પ્ર. રોમના રાજ્ય વખતે હિંદનાં દેશી રાજ્યની હાલત કેવી હતી? અને
 હાલ કેવી છે?
 જી. તે વખતે હિંદના દેશી રાજ્યનાં માન અને હક જળવવામાં આવતા
 તે કરતાં હાલમાં ઈંગ્લેન્ડ સરકાર તેમનાં માન અને હક ઘણી સારી
 રીતે જાળવે છે.
 પ્ર. હિંદના કેટલા ભાગમાં દેશી રાજ્ય, અને કેટલા ભાગમાં ઈંગ્લેન્ડ સર-
 કાર અમલ કરે છે? અને તે દરેક ભાગની વસ્તી કેટલી?
 જી. લગભગ ૬ ભાગમાં દેશી રાજ્ય, અને બાકીનામાં ઈંગ્લેન્ડ સરકાર,
 દેશી રાજ્યોની વસ્તી પાંચ કરોડ અને ઈંગ્લેન્ડ મુલકની આશરે ૨૦
 કરોડની છે.
 પ્ર. દેશી ભૂપતિઓ, પોતાના મુલક ઉપર શી રીતે અમલ કરે છે?
 જી. વોઈસરાય (ગવર્નર જનરલ) ના નીમેલા બ્રિટિશ રેસિડેન્ટની મદદ
 થી અને તેમની સલાહ પ્રમાણે.
 પ્ર. જ્યાં દેશી રાજ્યો સરખા અધિકાર ભોગવતા હશે?
 જી. ના. કેટલાકનો પોતે સ્વતંત્ર છે. અને કેટલાકને આજે અધિકાર છે.
 જેઓ મોટા છે તેઓ પોતાની રૈયતને દેહાંત દેહાંતી શિક્ષા કરી શકે છે
 પ્ર. દેશી રાજ્યને પોતાની રૈયત ઉપર ઈંગ્લેન્ડ સરકાર જુલમ કરવા દે છે?
 જી. ના તે વખતે ઈંગ્લેન્ડ સરકાર વચ્ચે પડી થતો જુલમ અટકાવે છે.

અને વખતે પદબ્રુ કરવાની બરદર જણાય તો તેમ પણ કરેછે.

પ્ર. બ્રિટિશ રાજ્યના કેટલા અને કયા ભાગ છે? અને તેમના ઉપર કેનો અધિકાર છે?

જિ. આર. (૧) મદ્રાસ ઇલાકા (૨) મુંબઈ ઇલાકા (૩) બંગાળા ઇલાકા (૪) પંજાબ ઇલાકા (૫) વાયવ્ય પ્રાંતો (૬) અયોધ્યા પ્રાંત (૭) મધ્યપ્રાંતો (૮) બ્રિટિશ બ્રહ્મ દેશ (૯) આશામ (૧૦) વરાડ (૧૧) અજમેર (૧૨) કુર્ગ આ દરેક ભાગ ઉપર મરનર કે મુખ્ય અધિકારી અમલ મકાવે છે.

પ્ર. વોઇસરાય (ગવરનર જનરલ) ગવરનર અને લેફ્ટેનન્ટ ગવરનની નીમણુક કાણુ કરેછે?

જિ. વોઇસરાય અને ગવરનરની નીમણુક ઇંગ્લાડમાં મહારાણી કરેછે. અને લેફ્ટેનન્ટ ગવરનરની નિમણુક હિંદ સરકાર-સ્ટેટ સેક્રેટરીની મંજૂરીથી કરેછે.

પ્ર. એ શિવાય બીજા અમલદારોની નિમણુક કાણુ કરે છે?

જિ. હિંદ સરકાર એટલે ગવરનર જનરલ.

પ્ર. બ્રિટિશ રાજ્યના આર ભાગના મુખ્ય અધિકારીનાં નામ કહો?

જિ. મદ્રાસ ઇલાકા અને મુંબઈ ઇલાકા એ દરેક ઉપર એક એક ગવરનર હોયછે. બંગાળા પંજાબ અને વાયવ્ય પ્રાંતો એ દરેક ઉપર એક એક લેફ્ટેનન્ટ ગવરનર હોયછે. અયોધ્યા, મધ્યપ્રાંતો, આશામ, અને વેલ્લુર ઇલાકા એ દરેક ઉપર એક એક ચીફ કમીશનર હોયછે. વરાડ, અજમેર અને કુર્ગ એ દરેક ઉપર એક એક કમીશનર હોયછે.

પ્ર. બ્રિટિશ રાજ્યના કેટલા અને કયા ભાગ છે?

જિ. આર. (૧) રજપુસ્થાન, (૨) હૈદરાબાદ, (૩) મધ્યહિંદ એજનસી અને બુદ્ધખંડ, (૪) વડોદરા, (૫) મહિસુર, (૬) મણિપુર, (૭) મુંબઈ, સરકારના તાબાનાં દેશી સંસ્થાન, (૮) મદ્રાસ સરકારના તાબાનાં દેશી સંસ્થાન, (૯) બંગાળા ઇલાકાના તાબાનાં દેશી સંસ્થાન, (૧૦) પંજાબ સરકારના તાબાનાં દેશી સંસ્થાન, (૧૧) વાયવ્ય સરકારના તાબાનાં દેશી સંસ્થાન, (૧૨) મધ્ય પ્રાંતના સરકારના તાબાનાં દેશી સંસ્થાન.

પ્ર. એ આરે સંસ્થાન કોના કોના તાબામાં સોંપ્યાં છે?

- જી. પહેલાં પાંચ એટલે રજપૂતસ્થાન, હૈદરાબાદ, મધ્યહિંદ એન્જન્સી, અને બુદ્ધેશ્વર, વડોદરા, મહીસુર, એ ગવર્નર જનરલ ઇન ફાસીલ ના તાબામાં છે. બાકીનાં સ્થાનિક સરકારને તાબે છે.
- પ્ર. હિંદમાં ઇંગ્લેન્ડ સરકાર સિવાય બીજી કઈ યુરોપી પ્રજાનાં સંસ્થાન છે?
- જી. ફ્રેંચ અને પોર્તુગીઝ લોકોનાં સંસ્થાન છે.
- પ્ર. હિંદમાં અને ઇંગ્લાંડમાં દર ચોરસ મૈલે સરાસરી વસ્તીનું પ્રમાણ કેટલું છે?
- જી. હિંદમાં, બ્રિટિશ પ્રાંતોમાં દર ચોરસ મૈલે ૨૨૬ માણસ, અને દેશી સંસ્થાનમાં ૧૦૬ માણસ અને ઇંગ્લાંડમાં ૨૦૦ માણસની વાસ સરી છે.
- પ્ર. હિંદના ધાડી વસ્તી વાળા જગ્યાએ એક એકરે પેટામાં કેટલા માણસ વસે છે? અને તેઓ પોતાનો રીત રીવાજ કેવી રીતે કરે છે?
- જી. એક એકરે કેટલી એક જગ્યાએ એક અને કેટલીએક જગ્યાએ બે, ત્રણ અથવા એકરે એક એકુસી માણસી વાસમ પડે છે. તેઓ પોતાનો નિભાવ કરતાં ઘણી મૂંઝકેરી પડે છે. ઘણી જગ્યાએ મહાપુર —અન મળાવું પણ કઠણ પડે છે. જ્યાં કુવા અને તળાવનું પાણી તેમના પાકને પાવાનું મળે છે ત્યાંના એકુતો જેમ તેમ પોતાનો નિર્વાહ કરી શકે છે, પણ જ્યાં એ સાધન પુરેપુરું નથી ત્યાંના એકુતોની ઘણી માઠી અવસ્થા છે.
- પ્ર. આવા એકુતોને વધારે છોકરા હોય છે ત્યારે શી રીતે કરે છે?
- જી. ત્યારે પોતાની જે જમીન હોય તે કડકા કરી છોકરાઓને વેહેર્યાં આ પેછે. અને તેટલાજ ઉપર ગુજરાન ચલાવે છે.
- પ્ર. આવી માઠા હાલતમાંથી બચવાનો તેમને કાંઈ ઉપાય છે?
- જી. હા. તેઓ પૈકી કેટલાએક જ્યાં બોહોળી જમીન છે ત્યાં જાય તો ખંતેની હાલત સુધરે અને સુખી થાય. એ સિવાય બીજો ઇલાજ નથી. અને જો એ પ્રમાણે કરે તો તેથી એકંદરે આખા દેશને ફાયદો થાય. તથા દુકાળ અટકાવવાને સરકારને જે મૂશીબત પડે છે તે પણ દુર થાય.
- પ્ર. ભમતા એકુતોની ખેતીની રીત કયો?

કિ૦ ઘણા ડુંગરોપર અને સરહદોપર આવેલા પ્રદેશોમાં એટલી બધી જમીન છે કે તેનું કાંઈ ગણોત તેના માલીકોને આવતુ નથી. ત્યાં ના પાહાડી લોકો એટલે ભમતા ખેડુતો કસ વાળા જંગલને સાફ કરી તે ઉપર ઉતાવળથી એક પછી એક પાક પકવી તેને ના કાપ ન કરી નાંખે છે અને ત્યાંથી બીજી જગાએ વનચે. ત્યાં પણ ફરીથી તેજ પ્રમાણે કરે છે. આ ભટકતા ખેડુતો જેના રક્ષણ તજે રહે છે તેને માથા વેશે આપે છે. આ લોકોની સંખ્યા વધે છે ત્યારે ભટકવું મૂકી દેઈ રીતસર ખેતી કરે છે.

પ્ર૦ જંગાળના ખેડુતની સૌ વરસ ઉપરના અને હાલની હાલતનું દુંકું વળુનું કરો?

કિ૦ આજથી સૌ વરસ ઉપર જંગાળમાં જમીન દારને ખેડુ મળતા નહોતા તેથી ત્યાંના જમીન દારો ખેડુતને જીલ્લાવાળી ઓછા ગણોતે ધણી સુશીખતથી જમીન ગણોતે આપતા હતા. હાલમાં તો ત્યાં ખેડુતો ઘણા વધી પડ્યા છે. તેથી જમીન તેમને ખેડવા મળતી નથી. અને જમીન દારને મોં માથું ગણોત આપી જમીન ખેડવા લે છે, અને ગણોતનો દર ઘટારત કરતાં વધી જતો અટકાવવાને સરકારે કાયદા કર્યા છે. અને જે ખેડુતો જે ખેતરો ધણા વખતથી ખેડતા હોય તેમના હક કાયદામાં માન્ય સંખ્યા છે. અને તેમની પાસેથી કોર્ટ દરાવેલા વ્યાજબી દર કરતાં વધારે ગણોત લેવાય નહીં અને ખેતર બીજાને અપાય પણ નહીં.

પ્ર૦ પ્રથમના ખેડુતો અને હાલના ખેડુતોની હાલતનો મુકાબલો કરો?

કિ૦ પ્રથમ ખેડુતો ઉપર જમીન દારનો બહુ જીલ્મ હતો. કોઈ ખેડુત ગામમાં આવી એક વાર વસ્યો તો પછી તેને જવા દેતા નહી. અને તેમની પાસેથી રાજ અથવા જમીન દાર માથા વેશે વગેરે લેતા. અને વેક પણ કરાવતા. હાલમાં તેમ થતું નથી.

પ્ર૦ હાલમાં હિંદમાં કેટલા પ્રકારના લોક વસે છે? તેઓ કયા કયા અને તેમની કેટલી કેટલી વસ્તી છે?

ચાર પ્રકારના (૧) અનાય જનો (૨) આર્ય સંસકૃત બાપા બોલના

રા (૩) મિત્ર લોક (૪) મુસલમાન (૧) અનાર્થ એક કરોડ એંશી લાખ ૨ આર્થ એક કરોડ સાઠ લાખ (૩) મિત્ર લોક આર કરોડ આળીશ લાખ ૪ મુસલમાન ચાર કરોડ દશ લાખ.

પ્ર૦ ધણા પ્રાચીન કાળમાં હિંદમાં કેટલી જાતો વસ્તી હશે? અને તે કયી કયી?

જી. બે. આર્થ અને અનાર્થ.

પ્ર૦ આર્થ એટલે શું? અને તે લોકો કયી તરફથી હિંદમાં આવ્યા તેઓની ભાષા કયી હતી અને કયા દેવને પુજતા?

જી. આર્થ એટલે ઉત્તમ કે ઉમરાવ કુળના લોકો અને વાઙ્ય તરફના ઘાટોને રસ્તે તેઓ હિંદમાં દાખલ થયા તેઓ પૌદ વેદની ભાષા બોલતા ને બળવાન દેવને પુજતા.

પ્ર. એ આર્થ આગળ કોણ થયા અને તેઓએ હિંદમાં આવી જુના લોકની શી વસે કરી?

જી. બ્રાહ્મણ અને રજપૂત થયા. અને એ લોકોએ જુના લોકને પર્વતમાં હાંકી મૂક્યા.

પ્ર૦ ત્યાર પછી કયા લોકો હિંદમાં આવ્યા?

જી. સિથિઅન લોક ઇસવી સનના આરંભમાં આવ્યા. અને પછી આ શરે ઇસવી સન એક દગ્ગરમાં મુસલમાન લોકો આવ્યા.

પ્રકરણ ૩ જી.

પ્ર૦ અનાર્થ કે મૂળ વતનીઓ કોને કહે છે?

જી. હિંદની જુનામાં જુની વસનારી જનમાં ઘણી ઉપ જાતીઓ હતી એ લોકોને પોતાનું જાતી નામ ન હોવાથી તે અનાર્થ કહેવાય છે.

પ્ર૦ તેમના જુના ક્ષેષ વિષે કાંઈ માહિતી છે?

જી. ના. કારણ કે તેમનામાં કાંઈ અક્ષર જ્ઞાન નહોતું.

પ્ર૦ તેમના હાથનાં કરેલાં કયાં કામ જનમાં આવે છે?

જી. તેઓના હાથથી થયેલાં આજુવડ પાપાણુ ચઢે પાળીઆ અને માટી

ને પાપાણના ઢગલા.

- પ્ર૦ એ પાળીઆ અને ઢગલા શા કામમાં તેઓ લાવતા?
- જી૦ તેમનાં મડદાંને બ્યાં દાટવામાં આવતાં ત્યાં નિશાની સાર પાળી
યા કે ઢગલા કરવાનો તેમનામાં રીવાજ હતો.
- પ્ર૦ એ કબરો તપાસવાથી આપણને શું માલમ પડે છે, અને એ બ
નાવનાર કોણ હશે?
- જી૦ ધણા અનિશ્ચિત સમયમાં તેઓ સાટીનાં ઘાટીલાં ગોળ વાસણ
બનાવતાં આવડતાં તપાસવામાં કવિઆરથી વઢતા તથા તાં
બાનાં અને સોનાનાં ધોળાં તેઓ તપાસવામાં બનાવનાર તેમની
પેહલોં થઈ ગયેલી કોઈ કામનારની એક હતી.
- પ્ર૦ તેમની પેહલોં હિંદમાં કોઈક કામનારની હતી તેનું ટુંક વર્ણન
કરો ?
- જી૦ તેઓ ધાતુથી અબ્જણા વાના અને ઓપેલા ચક્રમકના કુવાડથી
અને બીજાં પથરાનાં બનાવેલાં હથિઆરથી વઢતા. જે દાત્ર પુરે
પની જિત્તરમાંથી મળી આવે છે.
- પ્ર૦ વિજયી આર્ય લોકો ક્યાંથી આવ્યા. અને તેમણે મૂળ વતનીને કે
વા ગણ્યા છે?
- જી૦ તેઓ વધારે થંડા ઉત્તરમાંથી હિંદમાં આવ્યા. અને મૂળ વતની
ને તેઓ દુસ્ય દુસ્મન કે ગુલામ તરીકે ગણતા હતા.
- પ્ર૦ વેદ રચનારા આર્ય કવિઓ ક્યારે થઈ ગયા? એમનો દેવ કયો હતો?
અને તેની સ્તુતિ તેઓએ કરી હતી તેનું શું કારણ?
- જી૦ આશરે ત્રણ હજાર વરસ ઉપર તેઓ થઈ ગયા, તેઓનો મુખ્ય
દેવ રૈદ્ર હતો અને તે દેવોઓએ દશ્યુ, (અનાર્ય) લોકોને હણી
આર્ય લોકનું રક્ષણ કર્યું તેથી. તથા કાળી ચામડી વાળા ને આર્ય
વરણને તાબે કર્યા તેથી તેઓએ તે દેવની સ્તુતી કરી હશે.
- પ્ર૦ મહાન સીકંદરની સ્વારી હિંદમાં ક્યારે થઈ?
- જી૦ વેદના બનાવનાર કવિઓ પછી આશરે એક હજાર વરસે.
- પ્ર૦ વેદના મંત્રોમાં, હિંદના મૂળ વતનીઓને કયા નામથી વર્ણવેલા છે?
- જી૦ યજ્ઞમાં વિદ્ધ કરનારા, માંસના ખાઉધર, કાચુ ખાનારા, કાયદા વ-

ગરના. યશ નહીં કરનારા. જેને દેવતા નથી અને વિધિ નથી એ વા. અને છેવટે તેમને રાક્ષસ અને દૈત્ય તરીકે વર્ણવ્યા છે.

પ્ર૦ હાલના અનાર્ય લોકના કેટલા ભાગ થઈ શકે? અને તેઓની વસ્તી ક્યાં ક્યાં છે?

જી૦ હાલના અનાર્ય લોકના પાંચ ભાગ ભાગ થઈ શકેછે.(૧ આન્ડમાન એટના રહેવાશીઓ (૨) મદ્રાસ ઇલાકાના પાહાડી માણસો (૩) મધ્ય ભાગના અનાર્ય લોક (૪) પાંદડાં પહેરનારી ઓરીસાની જાત (૫) હિ મા લયની જાતો.

પ્ર૦ આન્ડમાન એટના રહેવાશીઓનું ટુંક વર્ણન કરો?

જી૦ એ લોકો ધણી જંગલી હાલતમાં છે. આરબ તથા પ્રથમના યુદ્ધ પી વહાણવટીઓએ તેમને શ્વાન મુખી તથા માણસ ખાનારા એ નામ આપ્યાં છે. સને ૧૮૫૫ માં અંગ્રેજો યાહુ એસાડયુ ત્યારે તે ઓ નાગા જરતા અને માણસનો અહાર કરતા માલમ પડ્યા હતા. ખુશીની વખતે રાત્રી માટી શરીરે યોજતા અને શોકની વખતે કાળી માટી યોજતા. દોસ્તી કે ખુશી બતાવવા તેઓ રડવા જેવો શોર કરતા. તેમનાં નામ સામાન્ય જાતિનાં હતાં. કેમકે એ નામ જન્મતા પેહેલાં પાડવામાં આવતાં. રોગ ફેલાવનાર અથ દેવને તેઓ દેવ માનતા. અંગ્રેજોએ તેમને સુવિધા શાંત કર્યા.

પ્ર૦ મદ્રાસ ઇલાકાના અનાર્ય લોકના કેટલા ભાગ થઈ શકે અને તે દરે કનું ટુંક વર્ણન કરો?

જી૦ તે લોકોના ચાર ભાગ મદ્રાસ ૧૦ પુલીયર નામે લાંબા વાળવાળા અને જંગલી દેખાતે વાળા લોક જેઓ જંગલી પેદાશ ઉપર અને ઉંદર વગેરે નાનાં જાતનાં માછ ગુજરાત ચલાવે છે અને દૈત્યોને પૂજે છે, (૨) મન્દવેર નામે જાત જે સ્વામી ધર કરી રહેતા નથી પણ ઢોર સહિત બટકે છે અને કાતરમાં કે પાંદડાંની મરડીમાં રહે છે (૩) કદર જાતના જરા ઊંચી પંકતીના અનાર્ય લોકો જે શિકાર વડે પોતાનો ગુજારો કરે છે અને તેમનાથી જંગલી જાતો ઉપર તેઓ અમલ ચલાવે છે, (૪) હિંદના નૈઋત્ય ખુણામાં રહેનારા નૈર જાતના લોકો જેમનામાં બહુ પતિ કરવાનો રિવાજ છે.

ઐટલ એક બાયડી ધણા ધણી કરે છે અને હર કોઈ માણસની મિલકતનો વારસો તેના હીકરાને નહીં મળતાં તેની બેનનાં છોકરાંને મળે છે આવી રીતે હિમાલયના અનાર્થ લોકમાં ચાલે છે.

પ્ર૦ હિંદના મધ્ય ભાગના અનાર્થના કયા કયા ભાગ છે અને તે કે રેકનું ટુંક વર્ણન કરો?

જી૦ (૧) ગોંડ નામે અનાર્થ લોક જે હાલમાં થોડા મુઘરેલા છે (૨) વધારે વગડાઉ અનાર્થ લોક જે શિકાર વડે પોતાનો નિર્વાહ કરે છે તેઓ ચક્રમકનાં તીર વાપરતા અને બહુ જગ્યાં કામડાં વાપરે છે. એ કામડાં ને પગે વતી જાલી એ હાથે પગુછ ખેંચી તીર ફેંકે છે. તે તીર ઐટલા બેરથી જાય છે કે હરણના શરીરની આર પાર જઈ શકે છે. (૩) “મારી” જાતના લોક જે ધાસનાં બુખડાંમાં રહે છે તેઓ અગવ્યા માણસને આવનાં દેખાં મારી જાય છે. વરસમાં એકતાર તે રમવાના રાજનો આદમી ખેડણી લેવા આવે છે. એ ખેડણી ઉવરાવનાર માણસ તેમના ધરમાં નહીં ખેંસતાં ઢોલ વગાડી સંતાઈ જાય છે. પછી એ “મારી” લોક પોતાને જે આવવાનું હોય તે દરાવેલી કોઈ મૂકર જગાએ મૂકી પોતા ને બરાબ રહેવાની જગાએ જતા રહે છે.

પ્ર૦ ઐરીસામાં અનાર્થ છે. તે ખીમ્ન શા નામે ઓળખાય છે અને તે મનાં બૈરાંની હાલત વિશે શું જણાવે છે?

જી૦ તેમનું નામ જીઅંગ અથવા પતુઅ (પાંદડાં વહેનાર) છે. અને તે મની સ્ત્રીઓ નવસ્ત્રી ફરતી. કેડે ફક્ત મણકાની માળા પેહેરતી અને તેની આગળ પાછળ પાંદડાંનો એક એક ગુચ્છો લટકાવતી.

પ્ર૦ એ ચાલ કોણે અને ક્યારે બંધ પડ્યો?

જી૦ સને ૧૮૭૧ ની સાલમાં અંગ્રેજ અમલદારે એ જાતનાં સ્ત્રી પુરૂષને એકાં કરી ભાષણ કરી બોધ કર્યો. અને તેમને એક એક લુગડાનો કડકો આપ્યો તે તેમણે ધણી ખુશીની સાથે પેહેર્યો.

પ્ર૦ હિમાલયની અનાર્થ જાત વિશે ટુંક વર્ણન કરો?

જી૦ હિંદની ઉત્તર શીમા તરફ જતાં હિમાલયના ઢાળ અને નાકામાં ધણા અનાર્થ વગડાઉ રહે છે.

- પ્ર. આશામના દુંગરોમાં વગડાઉ અનાયો ગાઉનું માપ શી રીતે ગણેછે?
- જી. તેમનામાં ગાઉને માટે શબ્દ નથી પણ માર્ગમાં તમાકુ ફેટલો ખાધો કે પાન ફેટલો આવ્યાં એ ઉપરથી ચાલવાનું માપ ગણે છે.
- પ્ર. એ આશામના અનાયની સ્થિતિ તથા લક્ષણ કેવાં છે?
- જી. કામ કરતું તેમને ગમતું નથી. તેઓ વિકરાળ. કાળા અને ઠીંગણા છે. તેમને પુરું ખાવાનું મળતું નથી. પહેલાં તેઓ આશામની ખિણનાં ગામડાં લુટી નિર્વાહ કરતા. હાલ તેઓને કપડાં ચાંચવા અને અનાજ આપી શીમાડાના અંદાજસ્તનું કામ સોંપ્યું છે.
- પ્ર. વધારે સુધરેલી અનાય જાતોના ફેટલા ભાગ છે?
- જી. એ (૧) સંતાલ (૨) કંધ.
- પ્ર. એ સંતાલ લોક ક્યાં વસે છે અને તેમની વસ્તી ફેટલી છે?
- જી. નીચલા બંગાળ તં ગંગાના પ્રદેશને શીમાડે આવેલા દુંગરોમાં એ લોક વસે છે એમની વસ્તી દશ લાખ માણસની છે.
- પ્ર. તે દરેક ગામનો રાજ વહીવટ શી રીતે ચાલે છે?
- જી. તેમના દરેક ગામનો વહીવટ તે ગામોના મુખી પટેલ કરેછે. તેઓ ઘણું કરીને ગામ વસાવનાર મૂળ પુરૂષના વંશજ હોય છે એ મુખીઓના હાથ નીચે એક એક મદદ ગાર પટેલ હોય છે તથા એક એક પગી કે ચોકીદાર હોય છે.
- પ્ર. તે ગામોના ઉછરતા છોકરાઓને માટે ત્યાં કેવો ધારો છે?
- જી. ગામના છોકરાઓના અમલદાર શુદ્ધ હોય છે તેઓને પેલા અમલદારની આજ્ઞામાં પરણતાં સુધી રહેવું પડે છે.
- પ્ર. એ સંતાલ લોકની ફેટલી શાખાઓ છે? અને તેમના સંપ અને ગુને ગારને શિક્ષા કરવાની રીતી વિષે જે જાણુતા હો તે લખો?
- જી. એમની સાત શાખાઓ છે અને તેઓ એવા સંપીલા છે કે ઉજાણી કરવી હોયતો આખું ગામ જોડે ઉજાણી કરે છે. શિક્ષા રે પણ જોડે જાય અને દેવનું પૂજન પણ જોડેજ કરે છે ભારે

ગુનો કર્યો હોયતો ગામમાં દેવતા પાણી બંધ કરી તેને એકલા જ ગલમાં કાઢી મૂકતા અને જો નાનો અપરાધ હોયતો બધા ભેગા થઈ માફ કરતા પણ તેને માટે અપરાધી પાસેથી ગામ લોક ઉઘાણી વગેરે લેતા.

પ્ર૦ એ સંતાલ લોકોના લગ્ન વિશે તમારા જાણવામાં હોય તો કહો.

જ૦ એ લોકોમાં માળ લગ્ન કરવાનો ચાલ નથી, ૧૫ થી ૧૭ વરસની તરુણ સ્ત્રી પુરુષો પોતાને મન ગમતાં લગ્ન કરે છે પરણી રહ્યા પછી કન્યાનો સંબંધ તેમનાં પીઝેરીઓં જેડેથી તુટ્યો એમ જણાવવાને બળતા અંગારાને સાંભેલા વતી કચરી પાણી છાંટી દોડવા નાંખે છે એ લોકોમાં સ્ત્રીઓનું બાળું માન્ય છે અને એક સ્ત્રી દુધ ૨ બીજી પરણવાનો ચાલ નથી કદાપી પહેલી વાંઝણી હોય તો બીજી કરવાનો ચાલ છે.

પ્ર૦ એ લોકોમાં મડદાની ક્રિયાનું વર્ણન કરો?

જ૦ તેઓ પોતાનાં મડદાને ક્રિયા સહિત બાળે છે અને મડદાની પાંચ રીતો ત્રણ કડકા કરી દામોદર નદીમાં નાંખે છે કેમકે તેને મૃત્યુ પવિત્ર માને છે.

પ્ર૦ એ સંતાલ લોકોના ધર્મ વિશે કુંક વર્ણન કરો?

જ૦ જેમ વેદના મંત્ર જાણનારાને તેમના હિતકારી દેવો હતા તેમ સંતાલોના જાણવામાં નથી સર્વ શક્તિમાન અને કલ્યાણ કરી દેવ માણસ જાતનું પાલણ કરેછે તે તેમના સમજવામાં નથી.

પ્ર૦ એ સંતાલો પોતાના મનમાં પૃથ્વી વિશે શું ધારે છે?

જ૦ તેઓ એમ ધારે છેકે આ પૃથ્વી રાક્ષસોથી બંરપૂર છે અને તે મની કુદછીથી બચવા બકરાં, કુકડાં, અને મરઘડાંનો તેમને બોગ આપે છે.

પ્ર૦ તેઓ બીજી શું માને છે?

જ૦ પોતાનાં પૂર્વજોનાં ભૂત, નદીના પીશાચ, વનનાં ભૂત, કુવામાં વસનારા વેતાળ પર્વતોમાં રહેનારા રાક્ષસો અને બીજાં ધણીક જાતનાં ભૂત, પ્રેત જોગણીઓ વગેરે અદ્રશ્ય જીવોને સંતોષી બુદ્ધી રાખવા જોઈએ.

- પ્ર૦ ગામનાં ભૂતનાં રહેઠાણ તેઓ ક્યાં માને છે? અને તેમને પુંઠ/વા અને ખુશી કરવા શું કરેછે?
- જી૦ ગામની આશ પાશ ઉગેલાં સાલના ઝાડમાં અને ખીજાં ઝાડોમાં અને દરેક ઝાડની આશ પાશ તેઓ નાચે છે.
- પ્ર૦ ગયા સૈકામાં અને ખ્રિશ્તિ અમલ નીચે આવ્યા પછીની સંતા ભોની સ્થિતિ વિશે બખો?
- જી૦ ગયા સૈકામાં તેઓ આશ પાશના પ્રદેશો કુંદી પોતાનો શુભરો કરતા અને ખ્રિશ્તિ અમલ નીચે આવ્યા પછી એ સંતાઓ શાંત ખેડુત થયા છે. અને દરીને એક જગ્યાએ રહેવા શીખ્યા છે અને ૧૮૩૨ ની સાલમાં તેમનો શીમાડો નકી કરી પથરા દેવા વ્યા છે.
- પ્ર૦ તેમની નાણાં સંબંધી હાલત વિશે કુંક હેવાલ આપો?
- જી૦ એ કુંગરો લોકો (સંતાલ) બહુ બોળા છે તેમનામાં નાણાં ધીર નારા વ્યાજ ખોરો દાખલ થયા તેથી વણા સંતાલો દેવાદાર થઈ ગયા અને હિંદુ વ્યાજ ખોરાના દાસ જેવા બની દયામણી હાલતમાં આવી ગયા લેણદાર સંતાલો પાસેથી સદાજો પાક તેઓ દા કરતા તે લેઈ લેતા ફક્ત આવતા વરસનું પેતીનું કામ કરવા જેટલો ખોરાક તેમને પાછો આપતા.
- પ્ર૦ સંતાલો ઉપર તેમના લેણદારે જીલમ કર્યો તેનું શું પરિણામ થયું?
- જી૦ લેણદારોના જીલમથી તેઓમાંના ત્રણ ગામના લોકો સન ૧૮૪૮ ની સાલમાં જંગલમાં નાશી ગયા અને સન ૧૮૮૫ ની સાલમાં ત્રીસ હજાર સંતાલો પોતાની હકીકત ગવર્નર જનરલને બહેર કરવા પોતાનાં તીર કામડાં સહિત કલકત્તે જવા નીકળ્યા પણ રસ્તા લાંબો હોવાથી અને ખાવાનું ન મળવાથી ભૂખ્યા સંતાલો ચોરી કરવા મંડ્યા તેથી તેમને અંગ્રેજ પોલીસે પકડ્યા બેથી તેમની વચ્ચે કળ્લો થયો પાછળથી તેઓ બંડખોર થયા એ શીતુર તોડતાં સરકારને બહુ મહેનત પડી અને તેમાં ખેદ કારક ખૂન વહું.

- પ્ર૦ પણ તેની ફરીયાદ વિશેનો શો નીવેડો કાઢ્યો?
- જી૦ તેઓની ફરીઆદ સરકારે ધ્યાન દઇ સાંભળી અને બ્રિટિશ અધિકારીની દેખ રેખ નીચે ઘણી સાદી રાજ્ય નીતી તેમને દરાવી આપી. હાલ તેઓ આબાદીમાં છે આજ પણ તેઓ હરેક નવી વાતથી ઊરે છે સને ૧૮૮૧ ની સાલમાં હિંદની વસ્તીની ગણતરી વખતે તેઓ હથિઆર લઈ સામા થયા હતા.

કંધ વિશે.

- પ્ર૦ કંધ લોકની વસ્તી કેટલી અને તેઓ ક્યાં રહે છે અને કંધ એ શબ્દનો અર્થ શો?
- જી૦ કંધ એ શબ્દનો અર્થ પર્વત વાળી થાયછે અને તેઓ ઓરીસાના કાંઠાના પર્વતમાં રહેછે તેઓની વસ્તી લાખ આઠમીની છે.
- પ્ર૦ એ કંધ લોકોનો રાજ્ય વલિવટ કેવી તરેહનો છે?
- જી૦ તેમના દરેક કુળમાં તેમના વડીલના હાથમાં બધી સત્તા હોય છે અને કુટુંબમાં બાપને હાથ બધી સત્તા હોયછે બાપની હયાતમાં ઊંમરે આવેલા છોકરાનો પણ મિલકત ઉપર જરાએ હક નથી છોકરાઓ તેમની બાયડીઓ શમેત બાપના ઘરમાંજ રહેછે અને મોટી મા જે રાંધે તે જમેછે
- પ્ર૦ એ કંધ લોકમાં તેમનો નાયક કોણ હોય છે? અને તેને શે અધિકાર છે?
- જી૦ આખી જમાતમાં (ગામમાં) ની વડી શાખાના ઘરમાં જેવડો હોય તે આખી જમાતમાં નાયક હોયછે કદાપી તે એ ઓધાને લાયક ન હોય તો લોકો તેની જગાએ તેના કાકાને કે નાના ભાઈને નીમે છે જમાતમાં જેઓ મોટા હોય તેમને ભેગા કર્યા સિવાય તે નાયક કોઈ પણ કામમાં આગળ પડી શકતો નથી.
- પ્ર૦ એ કંધ લોકની વરવાટો અને સજા કરવાની રીતો કેવી હતી?
- જી૦ સને ૧૮૩૫ ની સાલમાં અંગ્રેજ સરકારે તેમનામાં કાયદા દાખલ કર્યા ત્યાં સુધી એ લોકોમાં ખૂનને સાટે ખૂનથી વેર વાળવાનો ધારો હતો અનાજ અથવા પણ આપી મરનારના કુટુંબ

ને સંતોષે તો પછી ખૂનને સાટે ખૂન કરવાનું માંડી વાળતા જે માણસ ખીજને જખમી કરે તેણે તેને સાજો થતા સુધી પાળવું જોઈએ. ચોરેલો માલ પાછો આપવો અથવા તેની કીંમત આપવી પણ જે કંઈ ઉપર એ વાર ચોરી શાખિત થાય તેને બાંધી બહાર કરી કાઢી મૂકવો એ મોટામાં મોટી સજા હતી કાંઈ સાંધો પડે તો વખતે યુદ્ધ કરવું પડેતો કરતા અને હથિયાર બંધ રાખીએ વહતી અથવા ઉકાળા તૈલથી કે તપાવેલા લોઢાથી ધોત કરતા અગર કીડીના દર ઉપર કે વાઘના નખ ઉપર કે ગીસોડીના આમણ ઉપર સોગન ખવરાતા.

પ્ર૦ અપૂત્ર કંઈના વારસા બાબત શો નિયમ હતો?

જી૦ ઘરનો મિત્તા અપૂત્ર મરી ન્યતો તેની જમીન ગામના ખીજ વડીલ પુરોષોને વહેંચી આપવામાં આવતી કેમકે સ્ત્રીને જમીનદાર થવાનો અધિકાર નથી.

પ્ર૦ કંઈ લોકની ખેતી વિશે વર્ણન કરો?

જી૦ હિંદુ લોક એક ઠેકાણે રહી ખેતી કરે છે અને એણે સુધરેલા અનાર્થ લોક થોડા વખતમાં ખેતીનાં ઠેકાણાં બદલે છે એ ખેતીની વચલી રીત કંઈ લોકની છે એટલે જમીનનો કસ ખાત્રી થઈ ગયેલો જણાય ત્યારે તે જગા છોડી ખીજ જગાએ જઈ વસે છે ઘણું કરીને ૧૪ વર્ષ ખીજ જગાએ જઈ નવું ગામ વસાવવાનો તેમનામાં રિવાજ હતો.

પ્ર૦ એ કંઈ લોકોમાં લગ્નની રીત કેવી હતી?

જી૦ ઉગ્ગણી કે જમણ વારમાં લોક મળ્યા હોય તે સમે બળાકારે કંન્યાને લઈ જવી એ કંઈ લોકનું લગ્ન છે પછીથી વરનો આપ તે કંન્યાનું મૂલ તેના આપને આપે છે. તે મજબુત અને પોતાના દીકરાથી કેટલેક વર્ષે મોટી કંન્યા પસંદ કરે છે એટલે આસરે દશ વરસની ઉમરનો છોકરો અને ચઉદ વરસની ઉમરની છોકરી હોય છે. ઘણું કરીને સ્ત્રી પુરુષને વશ કરે છે અને તેના ઉપર પૂર્ણ સત્તા ચલાવે છે.

પ્ર૦ એ કંઈ લોકમાં ખીજ સ્ત્રી કરવાનો રિવાજ હતો?

૭૦ એક સ્ત્રી જીવતી હોય ત્યાંસુધી તેની રજા સિવાય કાંઈ કંઈથી બીજી નારી થઈ શકે નહીં.

પ્ર૦ એ લોકને વધારે પસંદ પડે એવા ધંધા કયા છે?

૭૦ એ લોકને ખેતી કરવી અને યુધ્ધે જવું એ વધારે પસંદ છે અને તેઓ બીજા ધંધાને ધીકારે છે.

પ્ર૦ કંઈ લોકના ગામોમાં તેમનાથી નીચી જાતના લોક વસતા હશે? અને તેઓનો ધંધો શો?

૭૦ એ લોકોના દરેક ગામમાં એથી નીચી જાતના લોકો વસે છે એ નીચી જાતને જમીન દાર થવાની યુદ્ધમાં ચઢવાની અને દેવ પૂજા કરવાની મના છે. તેઓનો ધંધો ગામમાં ગંદું કામ કરવાનો છે તથા વણકર. જુદાર. કુંભાર. ખરવાટ. અને કલાલનાં કામ તેઓ વંશ પરંપરા કરે છે.

પ્ર૦ કંઈ પતીત થયા ક્યારે કહેવાય ?

૭૦ જ્યારે તેઓ નીચ કામ કરેછે ત્યારે.

પ્ર૦ એમનામાં દેવ સબંધી કાંઈ જ્ઞાન છે ? અને એમનો મુખ્ય દેવ કયો છે ?

૭૦ સંતાલ લોકની પેઠે આ કંઈ લોકોને પણ ધણા દેવો છે જેવા કે ગોત્ર દેવો જ્ઞાતી દેવો કુળ દેવો અને બીજા અપ દેવો અને અસુરો છે એમનો મુખ્ય દેવ ભૂદેવ કે પૃથ્વી દેવ છે.

પ્ર૦ એ ભૂદેવને ખુશી રાખવાને તેઓ શું કરતા?

૭૦ વરસમાં એ વાર એટલે વાવણી કરતી વખત અને કાપણી કરતી વેળા તેઓ એ દેવને માણસનો ભોગ આપતા અને દુસ્કાળની વખતે પણ ભોગ આપતા.

પ્ર૦ એ ભોગમાંથી કયા લોકોને ખાતલ કરેલા હતા?

૭૦ કંઈ અને બ્રાહ્મણ એ સિવાય તમામ લોક એમાં ખપતા.

પ્ર૦ માણસનો ભોગ આપવો એમાં તેઓ પાપ સમજતા કે નહીં ?

૭૦ તેઓ એમ સમજતા કે ભોગને માટે આણેલા માણસનું મૂલ આપીએ એટલે પાપ લાગતું નથી એટલા માટે પકડી આણેલા

- માણસને દર રોજ ઘેર ઘેર મીઠાન ખવરાવે છે પછી ભોગ આ પતી વખતે એલોકો તેના કાન આગળ લાંબા સાદ દધ કહેતા કે અમે તને મૂલ આપી ખરીદ્યો છે તેથી અમારે શીર પાપ નથી.
- પ્ર૦ બ્રિટિશ રાજ્યના અમલમાં એ કંધ લોકોની કેવી હાલત છે?
- જી૦ ઇ૦ સ૦ ૧૮૩૫ ની સાલમાં એ કંધ લોકોને આપણા રાજ્યમાં સામેલ કર્યા અને તે વખતથી માણસના (નરમેધ) ભોગની ખંધી કરી છે તેમના ડુંગરોમાં સડકો કરી છે તેમની રીત ભાતમાં જેમ અને તેમ અંગ્રેજ સરકાર આછો હાથ ધાલે છે એકંદરે એ કંધ લોક સાંત્તતામાં અને આબાદ છે.
- પ્ર૦ આપણા હિંદમાં અનાર્ય જાતનાં કુટુંબો અને ક્યાં કુળ છે અને દરેક ક્યાંથી આવ્યાં ને હાલ ક્યાં રહે છે?
- જી૦ તેમનાં ત્રણ કુળ છે એક કુળ ટિબેટ અને અલ્પદેશમાંથી ઇશાન ખુણાને માર્ગે આવેલું જેમાંની ઉત્પન યગેલી જાતો હજી પણ હિમાલયની મર્યાદામાં વસે છે (૨) ખીચુ કુળ કોલારી (કોળી) છે તે પણ ઇશાનના ધાટોને રસ્તે અંગાળામાં પેઠેલું જણાય છે તેઓ ધણું કરીને મધ્ય હિંદના ઇશાનના પહાડોમાં રહે છે. (૩) ત્રીચુ કુળ દ્રવીડ છે તેઓ વાવ્યકોણના ધાટોને રસ્તે પંજાબમાં પેઠેલું જણાય છે તે ધણું કરીને હિંદના દક્ષિણના ત્રણ ખુણિઆ પ્રદેશના ડુંગરો જે કંન્યાકુમારી સુધી ગયેલા છે તેમાં રહે છે.
- પ્ર૦ એ અનાર્ય લોકોનાં લક્ષણ વિશે તમને માહિતી છે?
- જી૦ એ અનાર્ય લોકો સાથે ભલમનસાધ્યે વર્તવાથી તેઓ સાચા નિમક હલાલ અને ધણું કરીને માયાળુ માલમ પડે છે તેઓનામાં સીપાઈ પણના ગુણ સારા છે.

પ્રકરણ ૪ ચોથું

આર્ય વિશે.

- પ્ર૦ આર્ય કે ઇન્દો જર્મનીક કુળમાં હાલના કીયા લોકો આવી જાય છે?
- જી૦ બ્રાહ્મણ, રજપૂત, અને ઇંગ્રેજ

- પ્ર૦ એ આર્ય લોકોનો મુળ વાસ ક્યાં ? અને કઈ દિશાએથી આવ્યા ?
અને આવી ક્યાં વસ્યા?
- જી૦ એ આર્ય લોકોનો મુળ વાસ મધ્ય એશિયામાં જણાય છે અને એમાંની કેટલીએક શાખા પૂર્વ ભણી અને કેટલીએક પશ્ચિમ ભણી ગઈ અને કેટલીએક ઉગમણી દિશાએ ચાલી ગઈ.
- પ્ર૦ પશ્ચિમ ભણી ગયેલી શાખાઓએ ક્યાં રાજ્ય સ્થાપ્યું?
- જી૦ તેમાંની એક પારસી રાજ્ય સ્થાપ્યું બીજીએ આયેન્સ અને રપા ઠી વસાવી તે ત્રીજી પંજાબની ત્રીજી શાખા ઇટાલીમાં ગઈ તેણે સાત ડુંગરી પર રોમ શહેર બાંધ્યું એ ત્રીજી શાખાની એક ટુકડીએ સ્પેનમાં વસી રૂપાની ખાણોની સોધ કરી તથા પ્રાચીન ઇંગ્લાંડમાં વસી કલાખની સોધ કરી.
- પ્ર૦ ઉગમણી દિશાએ ગયેલી શાખાઓ ક્યાં જઈ વસી?
- જી૦ તેમની જગ્યાની ટોળીઓ હિમાલયના વિકટ ધોરોને માર્ગે પંજાબમાં પેડી. અને આખા હિંદુસ્તાનમાં પસરી એ ટોળોમાં મુખ્ય ત્રે બ્રાહ્મણ અને રજપૂત હતા.
- પ્ર૦ યુરોપ અને એશિયામાં પ્રથમ વસનારી જાતોને તેમણે શી રીતે જીતી ?
- જી૦ એ શાખાઓ જ્યાં જ્યાં ગઈ ત્યાં જે લોકોને હાથ જમીન હતી તે લોકોને જીતી તેમના પર પોતાની શ્રેષ્ઠતા બતાવી.
- પ્ર૦ યુરોપનો પ્રાચીન ઇતિહાસ શી રીતે બન્યો છે?
- જી૦ મૂળ રહેઠાંણમાંથી (મધ્ય એશિયા) આર્ય લોકોનું નીકળવું અને ભૂમધ્ય સમુદ્રની આશ પાશ તેમનું વસવું એનેજ યુરોપનો પ્રાચીન ઇતિહાસ કહેછે.
- પ્ર૦ અર્વાચીન સુધારા એટલે શું?
- જી૦ આર્ય જાતની પશ્ચિમ શાખાઓનો સુધારો એજ અર્વાચીન સુધારો સમજવો.
- પ્ર૦ ત્યારે હિંદનો ઇતિહાસ કોને કહીએ ?
- જી૦ આર્ય કુળની પૂર્વમાં ગયેલી શાખાઓ હિંદમાં જઈ વસી. તેમનો ઇતિહાસ એજ હિંદનો ઇતિહાસ છે.

- પ્ર૦ મૂળ સ્થાન (મધ્ય એશિયા) માં આર્ય લોકની અવસ્થા કેવી હતી ?
- જ૦ મધ્ય એશિયાની અસલ હાલતમાં આર્ય લોકોની હાલત કેવી હતી તે વિશે થોડુંજ જાણવામાં છે પણ યુરોપ અને હિંદમાંના વંશજની ભાષાઓમાં રહેલા શબ્દો ઉપરથી પાંડીતો અનુમાન કરે છે કે તેઓ પોતાનાં ઘોડે સહિત અરબમાં ભટકતા હતા અને અનાબનો પાક કરતા તેમાં લાંબા વખત સુધી રહેતા. ઘર કામનાં ધણું પશુઓ (ગાય) (ભેંસ) પાળતા. લોઢું તેમના જાણીતા હાતું તથા યુવાનો વાપુવાના અને સીવવ વગરથી જાણીતા હતા તેઓ લુગડાં પહેરતા અને રમિસો ખોરાક ખાતા.
- પ્ર૦ એવી જગ્યામાં હતા ત્યારે તેઓ કેમ વેરકાં ગયા ?
- જ૦ તેમનું મૂળ રેણુ સમશીમાનુ કટિ બંધમાં હતું. અને ત્યાં સખત મેદાનત કયાં શિવાય સુગરનાં ચલાવી શકાય એમ નહોતું.
- પ્ર૦ એ લોકનું મૂળ રેણુ ટાઢ વાળા મુલકમાંજ હતું એવી સાબીતી શી ?
- જ૦ તેમની જુની વાતો ઉપરથી જાણાય છે કે તેમને ટાઢ વાતી હતી. અને ગરમ દેશમાં આવ્યા પછી આર્ય કવિઓએ વેદની પ્રાર્થનામાં દીર્ઘાયુશ માગ્યું છે તેમાં (અશ્વમધરદમ) માગ્યા છે. એટલે સા શિયાળા સુધી જીવવાનું માગ્યું છે.
- પ્ર૦ જ્યારે ગ્રીક રોમન અંગ્રજ અને હિંદના પૂર્વજો એકજ હતા ત્યારે હાલ તેમની ભાષાઓ જુદી કેમ છે?
- જ૦ એ બધી ભાષાઓ મૂળ આર્ય ભાષાના ફાંટા માત્ર છે. એમ સહજ અનુમાન કરી શકીએ છીએ કારણ કે કુટુંબ સંબંધના ધણાપરા શબ્દો (મા, આપ, બાઈ, બેન, વગેરે) બધી ભાષાના ધણું કરીને મળતા આવે છે. ફક્ત તેમાં સહેજ સાજ ફેર જણાય છે.
- પ્ર૦ યુરોપી અને હિંદી ધર્મોનું મૂળ સામાન્ય છે એ શા ઉપરથી જાણાય છે?

- જી૦ કેમકે વેદના કેટલાંએક દેવોને ગ્રીસના અને રોમના લોકો દેવ માનતા આવડે પણ કલકત્તાના આદિજાતી ઇંગ્લાંડના પ્રોટેસ્ટન્ટ પાદરીઓ અને પૌરના ક્રાંતોલીક પાદરીઓ પરમેશ્વરને જે ના માંથી બન્યું છે તેઓ એક પ્રાચીન મૂળ ઉપરથીજ થયેલાં છે.

હિંદી આર્યોનું પ્રમાણ.

- પ્ર૦ વેદના આર્યમના અને પછીના મંત્રો ઉપરથી શું જણાય છે ?
- જી૦ તે મંત્રો ઉપરથી જણાય છે કે તેઓ અગ્ની કોણમાં પ્રવાસ કરતા નગ ધામમાં (હિંદમાં) આવેલા છે. પ્રથમ તેઓ ઐવર ધાટની ઉત્તરે કાચુલમાં થઈ ગંગા સુધી પહોંચેલા છે
- પ્ર૦ આર્ય લોકો સ્થાયી બેઠુંત કેમ થયા ?
- જી૦ પંચજની પાંચ નદિઓ (સિંધુ અને તેને મળનાર) માં પાણીની ચાલુ આવક હોવાથી પોતાની અશક્તી ભટકતી દોર ચાલકત છોડી તેઓ સ્થાયી બેઠુંત બન્યા.
- પ્ર૦ નદીઓની સ્તુતિ કરતાં તેમણે સિંધુ પાસે શું માગ્યું છે ?
- જી૦ તેમણે એવું માગ્યું છે કે સિંધુ બહુ કીર્તિમાન, ધન આપનાર, અને અમારું કહેતું સાંભળે. અમારાં પેટાળાં ખેતરોને પાણીથી રસાળ કરે, વગેરે શબ્દો એ સ્તુતી મંત્રોમાં છે.
- પ્ર૦ વેદના કવીઓએ બીજા કોઈની સ્તુતી કરી છે ? અને શા માટે ?
- જી૦ હા. હિમાલયની કારણ કે એ પર્વતની શાખાઓની વાટે તેઓ હિંદમાં આવ્યા અને એની તળેટી ઉપર ધણા વંખત સુધી રહી સુખી થયા.
- પ્ર૦ હવે એ ઉત્તરના રેકાણેને હિંદુઓ ભુલી ગયા હશે ?
- જી૦ ના કારણ કે તેમના દેવો અને ગાંધર્વો (ગાનાર) ત્યાં વસે છે અને હિમાલય પર્વતમાં જિએ દેવોને અને વીરોને વસવાનું સ્વર્ગ છે. તેમાં સુરા અને ભદ્રા માણસોના વાસ થાય છે એવું હાલના અને પેહેલાંના હિંદી આચાર્ય માનતા આવ્યા છે.

૩૨ વેદ વિશે.

- પ્ર. ૩૨ વેદ એટલે શું ?
- પ્ર. આર્ય લોકો મુળ રહેલાજુનાંથી આવી પંચનખનાં વરયા તેનું રમા રક પુસ્તક અથવા ૩૨ વેદ છે.
- પ્ર. એ પ્રાચીન ગ્રંથ ક્યારે બન્યા એ વિશે હિંદુઓ અને યુરોપી લોકો શું માને છે ?
- જિ. એ પુજનીક મંત્ર ગ્રંથ ક્યારે બન્યા તે જાણવામા નથી. પણ હિંદુઓ વગર યુરોપે માને છે કે તે અનાદી છે અથવા ઓછા માં ઓછાં ઇસનનં પહેલાં ૩૦૦૦ એટલે આશરે પાંચ હજાર વરસ ઉપર બનેલા છે. અને યુરોપી લોકો ખજોળ વિદ્યાથી મજાનાં વર્ષો પરથી અમ બનુમાન કરે છે કે ઇસનની પૂર્વે સુમા રે ૧૪૦૦ વર્ષ પર એ ગ્રંથ રચાયલાં હતા.
- પ્ર. હિંદુઓ એ ગ્રંથને અનાદી માને છે તેનું કાંઈ કારણ કહો ?
- જિ. એ વેદ લખાતી વખતે તેના કરતાંઓએ પુરાતન કાળમાં બનેલી ગ્રંથોનાં ગિતાઓ જેતિપની ગણતરીથી ઉપજતી તેમાં દાખલ કરી છે તેથી એવા ભાસ થાય છે કે બધું એ વેદ તે પુરાતન કાળમાં બન્યા છે.
- પ્ર. વેદ ધર્મ ક્યે વખતે ચાલતો હતો ?
- જિ. ઇસન પહેલાં હજાર સમકામાં એક ધર્મનો ઉદય થયો તેની પૂર્વ ઘણા સમયથી એ ધર્મ ચાલતો હતો.
- પ્ર. એ ૩૨ વેદ સંહિતામાં સુત્રા કેટલાં છે ? અને મંત્ર કેટલા છે ? અને તેઓ શું બતાવી આપે છે ?
- જિ. એકલગ્ગર સતર ૧૦૧૭ સુત્રા અને ૧૦૫૮૦ મંત્ર છે અને તે મંત્રો ઉપરથી જાણાય છે કે સિંધુને કાંડે વસેલા આર્યોમાં ઘણાં ગાંધારી હતાં તેઓ વખતે માંહે માંહે વડતાં વખતે સાંપ કરી કાળી ચામડીના અસલ વતનીઓની સામાં થતાં.
- પ્ર. તે સમયમાં જ્ઞાતિ હતી ?
- જિ. હા જ્ઞાતિતો હતી. પણ હાલના વખતમાં જ્ઞાતિ (નાત) ને અર્થમાં છે તેવા અર્થમાં જ્ઞાતિ નહોતી.

- પ્ર० એ વખતમાં પુરોહિત અથવા ગોરનું કામ કોણ કરતું?
- જી० નાયક.
- પ્ર० કોષને યગ્નની ક્રિયા કરવી હોય ત્યારે શી રીતે કરે?
- જી० તે કામમાં જે કુશળ હોય તેવાને સોધી કાઢી તે કામ તેની પાસે કરાવવું, એ વિશેની ચોકસાઈ નાયકને રાખવી પડતી.
- પ્ર० એ સમયમાં રાજનો હક કોને મળતો?
- જી० સોકો એકઠા થઈ જેને રાજ કરાવે તે રાજ થાય, એવો રિવાજ હતો.
- પ્ર० તે વખતની સ્ત્રીઓની અવસ્થા વિશે ટુંક વર્ણન કરો?
- જી० તેઓ ધણી ઉંચી અવસ્થામાં હતી. અને વેદનાં ઇંટલાંએક સુત્ર-તો રાણીઓનાં અને સન્નારીઓનાં બનાવેલાં છે.
- પ્ર० તે વખતની બીજી બાણુવા જેવી બાળિકા હોય તો કહો?
- જી० તે વખતમાં લગ્ન એ પવિત્ર ગણાતું. વર વધુ અને (દંપતિ) ધરનાં ધણી હતાં, તેઓ દેવની ઉપાસના જોડે કરતાં. વરના મડદા સાથે વિધવાને બાળવાનો ચાલ નહોતો.
- પ્ર० શોક કરનાર વિધવાને વેદમાં શી રીતે કહેલું છે?
- જી० ઊઠ આઈ આ જીવતા જગતમાં આવ. અમારી પાસે આવ તારા પતિ પ્રત્યે તારા પતિ ધર્મ તેં બળવ્યા છે.
- પ્ર० વેદમાં સતી થવાનું છે એવું બ્રાહ્મણો બતાવે છે, તે ખરું છે?
- જી० ના. નથી લખેલું.
- પ્ર० આર્યો સિંધુ ઉપર વસ્યા ત્યારે તેમની હાલત કેવી હતી ?
- જી० પ્રથમ તેઓ ખેડૂત થઈ ત્યાં રહ્યા હતા. અને હળ વડે જમીન ખેડતા, અને ગામ તથા નગરમાં રહેતા. વખતે પોતાનાં પશુને લઈ જમતા, રથે બેસી લટવાની રીત હતી, પશુ એ તેમનું મુખ્ય ધન ગણાતું હતું. દંડ આપવાનું નાણું પણ એજ હતું, તેઓ ગોમાંસ ખાતા. અને સોમ નામે છોડનો દારૂ બનાવી પીતા અને દેવોને પણ તેજ ધરાવતા.
- પ્ર० વેદના દેવો વિશે શું બાણુવામાં છે?

૭૦. આર્ય લોકો પોતા ઉપર અને પોતાના દેવો ઉપર ભરેસો રાખતા. સૃષ્ટીની મોટી મોટી શક્તિઓ એ તેમના દેવ હતાં તેમાં ઇંદ્રની (વરસાદ) પદ્મી સૌથી મોટી હતી. કારણ કે સુકાળ અને દુકાળનો આધાર તેના ઉપર હતો; અને તે વખતે તે લોકોને પોતાના ખેતીના ધાંધામાં તેની વધારે અગત્ય જણાઈ. ઇંદ્રથી ઉતરતો દેવ અગ્નિ ને માન્યો છે. તોફાનનો દેવ મરૂત (વાયુ) છે. ધણું કરીને વેદમાં સૂર્ય, વાયુ, યજ્ઞ કામની સામવલ્લીનો રસ અને ખીજ ધણા દેવોને વર્ણવ્યા છે. સઘળા મળીને તેત્રીસ છે. તેમાંથી અગ્નીયાર દેવ લોકમાં, અગ્નીયાર પૃથ્વી ઉપર, અને અગ્નીયાર અંતરીક્ષમાં ~~તેમની~~ રહી વસે છે. એમ માનવામાં આવ્યું છે.
૫૦. આર્યો પોતાના દેવ ઉપર કેવા ભાવ રાખતા ?
૭૦. તેઓ તેમનો સાથે મિત્ર ભાવે વર્તી રક્ષણ માગતા. અને પોતાના દેવની પૂજા કરતી વખતે તેમનું મન એટલું ધનું બરપુર રહેતું કે તે વખતે ખીજ દેવ છે એવું તેમના મનમાં ખીજ કુલ આવતું નહીં. અને તેજ તેમનો નિયંત્રા પરમેશ્વર હોય એમ તે દેવનું વંદન કરતા.
૫૦. વિંદના મુળ વતનીઓ (અનાર્ય અને આર્ય લોકો પોતાના મડદાંની શી વ્યવસ્થા કરતા ?
૭૦. અનાર્ય લોકો પોતાનાં મડદાંને દાટતા. અને આર્ય લોકોમાં બળવાનો રિવાજ છે. વેદના મંત્રોમાં તેમણે મડદાને કહ્યું છે કે સિંધાર તું, પ્રાચીન માર્ગે તું સિંધાર. જે સ્થળે આપણા પિતૃ ગયા છે ત્યાં ન? પૂર્વજોને મળજે, જન્મ રાગને મળજે, તારી અપૂર્ણતાઓ તજી સ્વધામે જા, કોઈ શરીરમાં જોડાઈ જા, પ્રકાશ માન વસ્ત્ર વાળુ રૂપ ધારણ કર.) વગેરે વળી એવું કહ્યું છે કે (જેને માટે અમૃતની નદીઓ વહે છે. તેમની પાસે એને જવાહો. જેમણે ધ્યાન વડે જય મેળવ્યો છે તેમની કને એને જવાહો. જેઓ પોતાના વિચાર દૃઢ કરી સ્વર્ગે ગયા છે, જેઓ યુદ્ધમાં બળવાન, જે વીરો એ ખીજને અર્થે પ્રાણ ખોયા છે, જેમણે પોતાનું દ્રવ્ય ગરીબને

આપ્યું છે, તેમની પાસે એને જવાદો.) વગેરે.

પ્ર૦ અથર વેદ મંત્રમાં મરદાં વિશે શું કહ્યું છે?

જી૦ (તું અમને સ્વર્ગમાં લઈજત. ચાલો આપણી પત્નીઓને અને બાળકોને જઈ મળીએ.) સ્વર્ગમાં જ્યાં આપણાં વહાલાં સુખમાં વસેછે. આ દેહના દોષ પાછળ મૂકી લંગરા પણાથી છુટી ત્યાં આપણાં માથાપ અને આપણાં છાતરાંને બેઠાએ.) (પાણી છાંટ નાર દેવતા તને ઉપર લઈ જાએ વાયુ તને શીતળ કરે. અને ઝાકળ વડે તને છાંટે.) (એને લઈ જાએ. એને તેડી જાએ. તેને તેની સંપૂર્ણ ખુદ્ધિ સહિત પુણ્ય લોકમાં જવાદો. જે અધારી ખીણ તેની આશ પાશ અમર્યાદ પ્રસરેલી છે. તે ઓળંગી અજન્મ આત્મા સ્વર્ગેચ્છે. જેને પાપના ડાઘ લાગ્યા છે તેના પગ ધુઓ. તેને ચોખે પગે ઉપર જવા દો. અધારીને ઓળંગી અજન્મ આત્માને ઉપર સ્વર્ગે જવાદો.) વગેરે.

પ૦ વેદ કેટલા છે તેનાં નામ સહીત કહો?

જી૦ ચાર. પેહેલો ર્ગ વેદ' ખીજો શામ વેદ. ત્રીજો યજુર્વેદ. અને ચોથો અથર્વેદ. આ વેદને બ્રાહ્મણોએ ધશ્વર પ્રેરિત ગણ્યા છે.

પ્ર૦ બ્રાહ્મણ નામે ગ્રંથો વિશે શું જાણવામાં છે?

જી૦ એ ગદ્ય ગ્રંથો વેદના સંબંધના છે. અને તે પણ ધશ્વર પ્રેરિત મનાય છે. તેમાં યજ્ઞો વિશે અને પુરોહિતો ને કરવાનાં કામ નો ખુલાસો છે.

પ્ર૦ ત્યાર પછી ક્રીયા ક્રીયા ગ્રંથો બન્યા અને તેમાં શી વાત છે?

જી૦ સૂત્રો. એટલે કાયદા, ઉપનીષદો. એમાં પરમેશ્વર અને આત્મા વિશે વિચાર લખ્યો છે ત્યાર પછી પુરાણો (ગુની કથાઓ) બન્યાં.

પ્ર૦ પ્રાચીન આર્યોમાં ક્રીયા ક્રીયા કેટલી જ્ઞાનો હતી અને તે શી રીતે બની તે કહો?

જી૦ ચાર. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય, અને શુદ્ર. જે ખુદ્ધિવાન કુળોમાં વેદ મંત્ર રચાયલા કે પાઠે થયેલા તેમને મોટા મોટા યજ્ઞ કરવા

નું કામ રાજ તરફથી સોંપવામાં આવ્યું હશે. તેથી બ્રાહ્મણ નાત જુદી પડી જણાય છે. જેમ જેમ આર્યો વધારે મુલક જીતતા ગયા તેમ તેમ ભાગ્યશાળી યોદ્ધાને ખીજ કરતાં વધારે જમીન મળી. તે પોતાની મેળે ન ખેડતાં જીતાવડા (અનાર્ય દોડો પાસે ખેડાવી તેઓ અને તેમની સાથે યુધ્ધે ચઢનારા ક્ષત્રી કે હુલાયા વેપાર અને ખેતી વગેરે ધંધો કરનારા વૈશ્ય ગણાયા અને છેક હલકાં તથા ગંદાં કામ કરનારા શુદ્ર જાતીમાં ગણાયા.

પ્ર૦ એ ચાર જાતોમાં બ્રાહ્મણો વડાઈ શી રીતે મેળવી શક્યા?

જિ૦ એ વડાઈ મેળવતાં પ્રથમ તેમને ક્ષત્રી વર્ગ સાથે ભારે લડાઈ લડવી પડી. છેવટે તેમને સમગ્રવ્યુ' કે બ્રહ્માએ જ્યારે આ જગત સુરબ્યુ', ત્યારે તેમના મુખમાંથી બ્રાહ્મણ થયા. બાહુ હાથ માંથી ક્ષત્રી, ઝાંગમાંથી અગર પેટમાંથી વૈશ્ય અને ચરણ માંથી શુદ્ર થયાછે.

પ્ર૦ બ્રાહ્મણના જન્મનારાના કેટલા આશ્રમ છે, અને તે કીયા કીયા. તથા તે દરેકમાં તેમણે શી રીતે વર્તવું?

જિ૦ ચાર. ૧ લો- બ્રહ્મચર્ય- આ અવસ્થામાં કોઈ મોટી ઉમરના ગુરૂ પાસે રહી વિદ્યા અભ્યાસ કરવો. તથા ગુરૂની સેવા કરવી ૨. જો- ગૃહસ્થાશ્રમ. આ આશ્રમમાં લગ્ન કરી ગૃહસ્થાશ્રમ બળવવો. તથા પોતાના પરિવારને ઉછેરીને સંસારનું અનુભાવિક જ્ઞાન મેળવવું. ૩ જો—વાન પ્રસ્થ. આ આશ્રમમાં વનમાં કંદ મૂળ અને ફળાહાર કરી પોતાની ધર્મ સાધના કરવી. ૪ થો—સંન્યસ્ત. આ આશ્રમમાં સંસારનો કેવળ ત્યાગ કરવો. અને બ્રહ્મમાં ભળી જવાની મેહેનત કરવી. અને વગર માગે જો આવે તે વિના ખાવું નહીં.

પ્ર૦ મૂળથી ચાલતી આવતી કેળવણીનાં મૂળ કોણે રોખાં અને તે મના વિશે શું જાણો છો?

જિ૦ બ્રાહ્મણોએ. એમનાં મૂળ એટલાં ઉંડાં છે કે—જાત જાતનાં લોકો હિંદ ઉપર સ્વારી કરી ફરી વળ્યા. ધણા રાજ વંશો ઉદય થયા અને અસ્ત પામ્યા. ધણા ધર્મો સ્થાપન થયા અને લય પામ્યા.

- તોપણ ઇતિહાસનું શરૂ થયું ત્યારથી બ્રાહ્મણો શાંત પણે અ-
મલ કર્યાં જાય છે લોકને વશ રાખે છે, લોક તેમને પુજે છે. અ-
ને પર પ્રજાઓ પણ તેમને હિંદમાં સર્વોત્તમ લક્ષણના ગણે છે.
- પ્ર૦ વેદના દેવો વિશે પાછળથી બ્રાહ્મણોના સમજવામાં શું આવ્યું?
- જી૦ તે દેવો વિશે તેમના સમજવામાં આવ્યું કે સુરજ, વરાળ, આ
કાશ, વાયુ અને ઉષા (પ્રભાત) એ દરેક જુદે! અને સરજનદાર
પરમેશ્વર હોઈ શકે નહિ પણ તે સઘળા કોઈ એક આદિ કાર-
ણથી ઉત્પન્ન થએલા હોવા જોઈએ. પરંતુ આ વાત સર્વને જાહે-
ર નહોં કરતાં પોતાને માટે એક અદૃત પરમેશ્વરનો બોધ કર્યો
અને બાકીના લોક સમુદાયને ચાર જાતો ચાર વેદ, અને
ઘણા દેવ માનવા દીધા. તેમાંના પણ જે વિચારવંત હતા તેતો
સમજ્યા કે આરાંભમાં એક નાત. એક વેદ, અને એક પરમે-
શ્વર હતો.
- અ૦ હિંદુના મુખ્ય દેવ ક્રીયા ક્રીયા અને તેમના વિશે શું જાણ્યું છે?
- જી૦ ત્રણ. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને માહેશ્વર, (મહાદેવ) એ ત્રણે રૂપ તેમ
ના ગુણ ઉપરથી જુદાં પડ્યાં છે. બ્રહ્મા એ સરજનવાન છે. શી-
વ એ નાશ કરનાર છે. અને ક્રીને ઉત્પન્ન કરનાર છે. વિષ્ણુ
એ પાલન કરનાર છે.
- પ્ર૦ પાણીનીય આકરણ ક્યારે જન્યું તથા તેનો શો ઉપયોગ?
- જી૦ ઇ.સ.પે. આશરે ૩૫૦ વરસ ઉપર એ જન્યું અને સંસ્કૃત ભાષા
શીખવાનો મૂળ પાયો એ ગ્રંથ છે. અને એથીજ બ્રાહ્મણો
આગળ વધ્યા છે.
- પ્ર૦ જોતિષ વિદ્યાનો શોધ કોણે. શા માટે કર્યો અને તેના વિશે શું
જાણ્યું છે?
- ઉ૦ વાર્ષિક યજ્ઞોના યોગ્ય દિવસ મુકરર કરવા સાર બ્રાહ્મણોએ એ વિ-
દ્યાનો શોધ કર્યાનું સંભવે છે. તેમણે વરસના ૩૬૦ દિવસ ઠરાવ્યા
હતા. અને તે સાર વરસ કહેવાય છે. વરસના ખરેખરા ૩૬૫
દિવસ થવા જોઈએ. તેને માટે તેમણે દર પાંચ પાંચ વરસે એક
અધિક માસ ઠરાવ્યો હતો. ચંદ્રની કળાનું, અહોની ગતિનું, રાશિ

અક વગેરેનું તેમને સારું જ્ઞાન હતું. અને વળી ગ્રીક લોકો પાસેથી એમણે એ વિશે વધારે જ્ઞાન મેળવ્યું હતું આજે પણ એ વિદ્યાના પાંચ મત ચાલે છે. તેમાં એક રોમક મત છે. પરંતુ હિંદના બ્રાહ્મણો એ વિદ્યામાં ઘણા કુશળ હતા. અને તેમની પાસેથીજ એ વિદ્યા યુરોપ વગેરે ઠેકાણે ગએલી હતી. જ્યારે મુસલમાન લોકો આ દેશમાં આવવું થયું. ત્યારે એ વિદ્યાની પડતી થઈ તો પણ હિંદી ખગોળ વેત્તા વખતે વખત થતા. ઇ. સ. ૧૭૦૨ માં ફ્રેન્ચ ખગોળ વેત્તા દીલા હૈરે તારાની યાદી પ્રસિદ્ધ કરી હતી. તેમાં હિંદી ખગોળ વેત્તા રાજ્ય જય સિંહે ભૂલ કાઢી સુધારી હતી.

પ્ર૦ વૈદ્યક શાસ્ત્ર વિશે શું જાણો છો?

જ૦ બ્રાહ્મણોએ પોતા સારા આ વિદ્યાનો શોધ પણ કર્યો. તેને શરીર વ્યવસ્થેદ દ્વિધા કહે છે. મીણુની આકૃતિઓ બનાવીને અને ઝાડની ડાળીઓ વડે છેદવાની વિદ્યા તેઓ પોતાના વિદ્યાર્થીઓને શીખવતા. અને મડદાં ચીરવામાં પણ તેઓ દોષ ગણતા નહીં. બ્રાહ્મણો વખતમાં ઘણાં દવાખાનાં ઉઘાડયાં હતાં. બ્રાહ્મણો પાસેથી આ વિદ્યા ગ્રીક અને આરબો શીખ્યા. તેમની પાસેથી તે યુરોપમાં ગઈ. આજે પણ ત્યાં હિંદના પ્રખ્યાત વૈદ્ય ચરકના મતને પ્રમાણ કરે છે.

પ્ર૦ એ વિદ્યાની પડતી વિશે શું જાણો છો?

જ૦ બોદ્ધ ધર્મની પડતી થયા પછી નાત રૂપી અંધન થયું. ત્યારથી લોકો અને મૃત પદાર્થને અડવામાં બ્રાહ્મણો છીટ કરવા લાગ્યા. તેથી વૈશ્ય જાતિની મા અને બ્રાહ્મણુ આપથી ઉત્પન્ન થએલી વૈદ્ય નામે નીચી નાતને તેમણે તે કામ સોંપ્યું. કાળાંતરે એ વૈદ્ય જાતિ પણ મડદાંને અડવાથી અને મુએલાં જતાવરોને ચીરીને જોવા વગેરેની ક્રિયાથી વેગળી રહી પછી મુસલમાન લોકો આ દેશમાં આવવું થયું. ત્યારથી તે જાતના વૈદ્ય હિંદમાં દાખલ થયા, અને મૂળ વિદ્યાનો ઉચ્છેદ થયો.

પ્ર૦ હાલ એ વિદ્યા વિશેની કાંઈ હકીકત જાણો છો?

- જી૦ ઈંગ્રેજ સરકારના આશ્રય તળે ઘણા વિદ્યાર્થીઓ એ વિદ્યા શીખવા લાગ્યા છે. એટલે એ વિદ્યાનો પાછો ઉદય થવા માંડ્યો છે.
- પ્ર૦ સંગીત શાસ્ત્ર (ગાયન કળા) વિશે શું જાણો છો?
- જી૦ ઇ. સ. પે. આશરે ચારસો વરસ ઉપર એ વિશેનાં પુસ્તકો પ્રાપ્ત હોય એ બનાવ્યાં. તેના મુળ સાત સર કક્ષેલા છે તે હિંદમાંથી ઇરાન અને અરબસ્તાનમાં ગયા. અને ત્યાંથી ઇ. સ. ના ૧૦ મા સદ્કામાં યુરોપમાં દાખલ થયા. મુસલમાન લોકોના અમલમાં તે ની પડતી થઈ પરંતુ લાલમાં સ્પર્દેશ દિનકારી દેશી શૃદ્ધિઓએ હિંદી સંગીતને ખુબ સજીવન કરી છે.
- પ્ર૦ હિંદુઓના જુના કાયદાનાં પુસ્તકો કીયાં કીયાં છે અને તે ક્યારે બનેલાં?
- જી૦ ૧ શ્રુત સુત્ર એ ઇ. સ. પે. આશરે ૭૦૦ વરસ ઉપર અન્યું ૨ જુ ચાતુર્વલ્ક્ય સ્મૃતિનું ઇ. સ. પે. ૨૦૦ વરસ ઉપર અન્યું. ૩ જુ મનુ સ્મૃતિનું એ ઇ. સ. પે. ૧૦૦ વરસ ઉપર અન્યું.
- પ્ર૦ એ કાયદામાં તેમણે શી વાત દાખલ કરેલી છે?
- જી૦ એમાં અને એમની ટીકાઓમાં લખ્યા પ્રમાણે ઘણું કરીને હિંદુઓનો ધર વહેવાર ચાલે છે તેના કર્તાઓએ તેના ત્રણ ભાગ કરેલા છે. પેહેલો આચારા ધ્યાય, તેમાં ધર અને સંસારના અધિકાર અને કરતઓ વિશે લખ્યું છે. બીજો વ્યવહારા ધ્યાય, તેમાં ન્યાય પ્રકરણ દાખલ કરેલું છે ત્રીજો પ્રાશ્નિતા ધ્યાય. એમાં ધર્મને લગતાં પ્રાશ્નિતો કરવાની ક્રિયા અને તપ વગેરે બાબત લખી છે. એ સિવાય લક્ષ, વારસો, અને આહાર વિશે ઘણા નિયમો તેમાં દાખલ કરેલા છે. અને જુદી જુદી નાતો વચ્ચે કન્યા આપ લે કરવાનું તેમાં બંધ કર્યું છે. પરંતુ ઉત્તમ સ્મૃતિ કારોએ દેશ આર પાળવાને માટે છુટ આપેલા છે.
- પ્ર૦ મહા ભારતમાં શી હકીકત લખવામાં આવી છે?
- જી૦ ચંદ્ર વંશના ભરત કુળનાં એ કુટુંબો હસ્તીના પુરની ગાદી માટે લડ્યાં, તેનું વર્ણન તેમાં કરેલું છે.
- પ્ર૦ એ હસ્તિના પુરનો રાજા કોણ હતો. તેનું શું થયું. તથા તેને કેટલા પુત્ર હતા તેનાં નામ સાથે કહે.

જી૦ પાંડુ તેને શ્રાપ થવાથી રાજ પાટ પોતાના આંધળા ભાઈ ધૃતરાષ્ટ્રને સોંપી તેણે સ્ત્રીઓ સાથે હિમાલયના અરણ્યમાં જઈ વાસ કર્યો અને ત્યાંજ મૃત્યુ પામ્યો. તેને યુધિષ્ઠિર (ધર્મ), અરજુન, ભીમ, નિકુળ, અને સહેદેવ એ પાંચ દીકરા હતા. તે પોતાના ભાઈના રક્ષણમાં મૃત્યુ હતા. આગલ તેઓ પાંડવોને નામે ઓળખાયા.

પ્ર૦ ધૃતરાષ્ટ્રને કેટલા પુત્ર હતા તથા તેમાં વડો કોણ હતો ?

જી૦ સૌ. તેમાં વડાનું નામ દુર્યોધન હતું અને તેઓ કૌરવોને નામે ઓળખાયા.

પ્ર૦ ધૃતરાષ્ટ્રે યુવરાજ કોને નીમ્યો, અને તેનું શું પરિણામ થયું ?

જી૦ ખરે ખરી રીતે રાજ્યના માલિકો પાંડવો હતા. માટે તેણે તેમાંના વડા યુધિષ્ઠિરને યુવરાજ નીમ્યો અને તેના નામથી રાજ્ય રક્ષક તરીકે પોતે રાજ કરવા માંડ્યું. આમ કરવાથી કૌરવો દુઃખાયા. અને તેથી પાંડવો અને કૌરવો વચ્ચે દ્વેષ ઉત્પન્ન થયો. તેનું પરિણામ એ થયું કે આખરે તેમણે પાંડવો ને વનમાં જવાની જરૂર પાડી. ત્યાં તેઓ જે કુપડાંમા રહ્યા તે બાળી મુક્યાં. તેથી બ્રાહ્મણને વેશે તેમને ત્યાંયા નાશી જવું પડ્યું.

પ્ર૦ ત્યાર પછી શી રીતે બન્યું ?

જી૦ તેઓ બ્રાહ્મણને વેશે છતાં વનમાં ભટકતા હતા તેવામાં દ્રૌપદ રાજ્યે દ્રૌપદીને માટે સ્વયંવર કર્યો. ત્યાં તેઓ જઈ ચઢ્યા. એ સ્વયંવરનો નિયમ એવો હતો કે ધનુષ્ય વડે જે પોતાનાં પરાક્રમ દેખાડી વડાઈ મેળવે તેને તે કન્યા વરે ધણું રાજ રાણા ત્યાં આ વેલા હતા. પણ તે કાચ કોઈથી થઈ કશું નહીં પણ પાંડવોમાંથી અરજુનને તે ક્યું. તેથી દ્રૌપદીએ તેને વરમાળ આરોપી, તે પાછળથી પાંચે ભાઈઓની પત્ની થઈ. અને દ્રૌપદે પાંચેને કન્યાદાન દીધું ત્યાર પછી ધૃતરાષ્ટ્રે પોતાના દીકરાઓને સમગ્રવી પાંડવોને બોલાવ્યા અને રાજ્યનો અરધો ભાગ તેમને આપ્યો. પાંડવોએ પોતાની રાજધાની ઇંદ્ર પ્રસ્થ (દિલ્લી) માં કરી આ પ્રમાણે સમાધાન થયું. તેમ પણ કૌરવોના મનમાંથી દ્વેશ ગયો નહીં. થોડો કાળ સહુકામ

રહ્યા પછી તેમણે યુધિષ્ઠિરને જીગડુ (ધુત) રમવા બોલવ્યા. તે માં યુધિષ્ઠિરે પોતાનું રાજ્ય, ભાઈઓ પોતે અને દ્રૌપદી એ સર્વ ખોયાં. પરંતુ આવી દુષ્ટ રીતે મેળવેલું ધન વગેરે પોતાના છોકરા પાસેથી ધૃતરાષ્ટ્રે પાછું અપાવી સમાધાન કર્યું. વળી બીજી વાર રમવા બોલાવ્યા, તેમાં પણ યુધિષ્ઠિર સર્વસ્વ હાર્યા અને પોતાના ભાઈઓ અને પત્ની સહિત બાર વરસ વનમાં રમજવાની જરૂર પડી.

પ્ર૦ આ દેશ નિકાલની મુદત પુરી થયા પછી શું બન્યું?

જી એ પાંચે ભાઈઓ પોતાની ફેજ સહિત રાજ્ય પાછું લેવા આવ્યા, ધણી લઢાઈઓ થઈ દેવો અને દેવતાઈ વીરો એ યુદ્ધમાં શામિલ થયા. અંતે કૌરવો રણમાં પડ્યા, અને પાંડવોનાં સગાં અને મિત્રોનો પણ કાળ થયો. પ્રકટ પાંડવો પોતે બચ્યા. ધૃતરાષ્ટ્રે તેમને રાજ્ય સોંપ્યું, ત્યાર પછી તેમણે અશ્વમેધ યજ્ઞ કરી મહારાજા ધિરાજ પદ મેળવ્યું, પરંતુ પોતાના સગા સહોદર લઢાઈમાં મુએલાં તેનો ખેદ થવાથી તેઓ પોતે દ્રૌપદી, અને એક નિમક લલાલ કુતરો સાથે લેઈ મેરૂ પર્વતમાં ઇંદ્રનું સ્વર્ગ છે ત્યાં જવા હિમાલય ગયા.

પ્ર૦ ત્યાં જતાં રસ્તામાં શી રીતે બન્યું?

જી૦ જેમ જેમ આગળ ગયા તેમ તેમ આ શોકાતુર પ્રવાસીઓ એ ક પછી એક મૃત્યુ પામ્યા. માત્ર યુધિષ્ઠિર અને કુતરો એ બંને સ્વર્ગની ભાગીળ સુધી જવા પામ્યા.

પ્ર૦ પછી તેમનું શું થયું?

જી૦ તેને ઇંદ્રે અંદર પેસવાનું કહ્યું પણ તેણે કહ્યું કે મારી મૈયત પત્ની, અને ભાઈઓ વિના નહીં પેસું ઇંદ્રે તેના માગ્યા પ્રમાણે કબુલ કર્યું. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે પોતાના કૂતરાને પણ સાથે લેવા અરજ કરી પણ તે અરજ ના મંજૂર કરી, અને તેમને નરકમાં નાંખ્યાં. ત્યાં તેણે પોતાના ધણાક સાથીઓને દુઃખમાં પડેલા જોયા. તેથી તેણે એવો ઠરાવ કર્યો કે સ્વર્ગમાં એકલાં સુખ ભોગવવા કરતાં એમની જોડે રહી એમના દુઃખમાં ભાગ લેવો એ વધારે સારું છે પાછળથી તેને જણાવ્યું કે આ સર્વ માયા છે. અને તેમની સર્વ ટોળી સ્વર્ગમાં બેઠેલી તેણે જોઈ.

- પ્ર૦ રામાયણનું પુસ્તક ક્યારે બન્યું અને કોણે બનાવ્યું તથા તેમાં શી વાત લખી છે?
- જી૦ ઇ.સ.પે. આશરે એક હજાર વરસ ઉપર વાલ્મિકે બનાવ્યાનું જણાય છે. અને તેમાં અયોધ્યાના સૂર્યવંશી રાજા દશરથના કુંવર રામનાં ચરિત્ર વર્ણવેલાં છે. આ પુસ્તકના આરંભમાં રામનું ચમત્કારિ જન્મ ચરિત્ર અને બાળપણનું વૃતાંત આવે છે. ત્યાર પછી રામ સીતાને પરણ્યા તે અને દસરથે તેમને ગાદીના વારસ (યુવરાજા) દરાવ્યા તેનું વર્ણન આવે છે. ત્યાર પછી રામને વનવાસ જવું પડ્યું તે આવે છે.
- પ્ર૦ રામને વનમાં શા માટે જવું પડ્યું, કોણ કોણ ગયું અને ત્યાં શું બન્યું ?
- જી૦ તેમને યુવરાજા નીમ્યા એ વાત તેમની ઔરમાન માને ગઈ નહીં. અને રીસાઈ. તેણે પોતાના છોકરા ભરતને યુવરાજા નીમવાની અને રામને ૧૪ વરસ વનમાં જવાની હઠ લીધી. વચને બંધાએલા રામને તેમ કરવાની જરૂર પડી, રામે પોતાના બાપનું વચન પાળ્યું. અને સીતા સહિત તે વનમાં ગયા. ત્યાર પછી દશરથનો કાળ થયો ભરત રામને પાછા તેડવા ગયા પણ મુદત પુરી થએ આવવાનું કહ્યું. ઘણા દિવસ વનમાં રહ્યા. પછી દક્ષિણનો મૂળ વંતની કે દૈત્ય રાવણ સીતાની સુંદર કાંતિની કિર્તિથી મોહ પામી તેનું હરણ કરી લંકામાં લઈ ગયો.
- પ્ર૦ ત્યાર પછી શી હકીકત બની ?
- જી૦ ત્યાર પછી દક્ષિણની મૂળ જાતો જોડે મળી જઈ રામે સીતાની સોધ કરાવી. એ મૂળ વંતની જાતોનાં વાંદર અને રીંછ નામ આપ્યાં છે. કપી સેનાપતિ હનુમંતે લંકામાં જઈ સીતાની સોધ કરી રામને ખબર કહી. પછી રામે સમુદ્ર ઉપર પાળ બાંધી પોતાનું લશ્કર પાર જિતાર્યું અને લંકામાં ગયા ત્યાં ભારે લઢાઈ થઈ તેમાં રામે રાવણને માર્યો. અને સીતાને છોડાવી. સીતાએ પોતાનું પતિ વૃત પાળું બરોબર સાચવ્યું છે

તે બાબત તેણે અગ્નિ ધીજથી સાબિત કરી આપ્યું. પછી રામ અયોધ્યામાં આવ્યા. ત્યાર પછી દેશમાં દુકાળ પડ્યો. તે થી રામના મનમાં આવ્યું કે સીતાએ પતિ વૃત પાળું બરે બરે સાચવ્યું નથી, આ કારણથી તેને વનમાં કાઢી મૂકી. ત્યાં તેને બે પુત્ર થયા, રામે અશ્વ મેઘ યજ કર્યો. પછી સીતાની સાથે રામ મનાયા, અને ધણી વરસ સુધી રાજકર્મું .

પ્ર૦ રામાયણ અને મહા ભારતની પછીનાં બનેલાં વીરરસ કાવ્યોમાં કીયાં કીયાં ઉત્તમ છે અને તેનો બનાવનાર કોણ તથા તેમાં શીબાબત લખેલી છે.

જી૦ રઘુવંશ અને કુમાર સંભવ એ બંને મહા કવિ કાળીદાસ બનાવ્યાં છે રઘુવંશમાં સૂર્ય વંશી રઘુ રાજાની અને તેમાં વિશેષ્યે કરી રામની કિર્તિનું વર્ણન છે. અને કુમાર સંભવમાં યુદ્ધના દેવ (કાર્તિકેય) નું જન્મ ચરિત્ર છે. •

પ્ર૦ સંસ્કૃત નાટકો કીયાં કીયાં છે અને તેનો બનાવનાર કોણ ?

જી૦ સકુંતલા નાટક અને મૃચ્છ કટી નાટક એનો બનાવનાર મહા કવિ કાળીદાસ તે વિક્રમના દરબારમાં રહેતો,

પ્ર૦ સકુંતલા નાટકમાં શી લક્ષીકત છે?

જી૦ ચંદ્ર વંશમાં દુર્યોધન કરીને રાજા હતો. તે વનમાં જઈ રહેલા કોઈ બ્રાહ્મણની કન્યાને પરણ્યો હતો. અને તેને નિશાની સાથે એક વિંટી આપી હતી. એ વિંટી તેની પાસેથી ખોવાઈ ગઈ, થોડા વખત પછી તેને છોકરાનો જન્મ થયો. તેને લઈ તે રાજા પાસે ગઈ પણ તેણે તેને ઓળખી નહી. કારણ કે વિંટીનો ખોવાઈ ગઈ હતી. પાછળથી વિંટી જડી આવી, અને ધણી ધણીયાં ભોગાં થઈ રહ્યાં. એ સકુંતલાથી થએલા પુત્રનું નામ ભરત પાડ્યું.

પ્ર૦ મૃચ્છ કટી નાટકમાં શી લક્ષીકત છે ?

જી૦ આ દશ અંકી નાટકમાં નિરપરાધીનુ ઉગરવું, અને અપરાધીનુ સજા પામવું, એટલે નળ અને દમયંતી વિશે છે. અથવા જુગારી રાજા. અને પતિ વૃતા સ્ત્રી વિશેની કાવ્ય કથા છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

પ્ર૦ બૌદ્ધ ધર્મ સ્થાપનાર કોણ અને તેના વિશે શું જાણીએ છીએ ?

જી૦ શક્ય લોકના અધિપતિ રાજા સુધ્ધોદનના કુવર ગૈતમે (બુદ્ધ) એ ધર્મ સ્થાપન કર્યો તે ઇન્સનના નવમા સૈકા સુધી ટકી રહ્યો. જાતમ નાન પણથી એકાંત વાસમાં રહેતો. પરંતુ પરાક્રમી હોઈ સ્વયંવરમાંથી કન્યા પરણ્યો હતો. ત્યાર પછી દશ વરસ સંસાર વેહેવાર ચલાવ્યો. ત્રીસ વરસની ઉંમરે તેને પુત્ર થયો. ત્યાર પછી સંસાર ત્યાગ કરી તે વામાં તપ કરવા ગયો. છવરસ તપ કરી દેહ દમન કર્યા પછી તેને માલમ પરચું કે આમ કરવાથી મુક્તિ મળવાની નથી. તેથી તેણે તેમ કરવું બંધ કરી જાહેર ઉપદેશ કરવા માંડ્યો. સાધારણ લોકોએ તેનો ઉપદેશ સોંપી પહેલો ગૃહણ કર્યો તેમાં પણ સ્ત્રી જાતિ વધારે હતી. બોધ કરવાને તે વરસમાં આઠ માસ મુસાફરી કરતો. અને જોમાસાના ચાર માસમાં જ્યાં પોતે રહેતો ત્યાં ઉપદેશ કરતો આ પ્રમાણે કરવાથી મોટા મોટા રાજા, રાણા, વેદેશી, કારીગરો, બ્રાહ્મણો, તપસ્વીઓ, ખેડુતો, શુદ્રો, અને જાંચા કુળની સ્ત્રીઓ તેમાં ભળી છેવટે તે પોતાના નગરમાં બોધ કરવા ગયો. તેના ઘરડા પિતાએ તેનો બોધ સ્વિકાર્યો. તથા તેનો કુવર તેનો શિષ્ય થયો. અને પત્ની આરોન થઈ આખરે ઇન્સાનપંચજાતમાં ૮૦ વરસની ઉંમરે તેણે દેહ છોડ્યો.

પ્ર૦ એનો શો બોધ હતો અને તેનું શું પરિણામ થયું?

જી૦ તેનો એવો બોધ હતો કે મોક્ષ માર્ગ સઘળા માણસને સરખો ખુલ્લો છે. કોઈ કલ્પિત દેવોને સંતોખ્યાથી ઉદ્ધાર થતો નથી. પણ પોતાની કરણીથી થાય છે. આ ભવમાં સુખ કે દુઃખ પડે એ પાછલા ભવનું પરિણામ છે. ભૂત, વર્તમાન, અને ભવિષ્ય કાળમાં આપણું કલ્યાણ તે આપણા હાથમાં છે. કારણ કે જેવું કરીશું તેવું પામીશું આ પ્રમાણે તેણે બોધ કે

- યો. તેના પરિણામમાં યજ્ઞો બંધ થયા. અને બ્રાહ્મણો ગુરૂ તરીકે હક રાખતા હતા તે રદ થયો.
- પ્ર૦ બ્રાહ્મણ ધર્મ કરતાં આ ધર્મ વધારે ફેલાવાનું શું કારણ હતું ?
- જી૦ બ્રાહ્મણોએ પોતાના તમામ વિધિઓ આર્ય જ્ઞાતિના દ્વિજને માટે રાખ્યા હતા. અને બૌદ્ધ માર્ગ વાળાએ તો ઉંચી અને નીચી તમામ જાતોને સરખી ગણી બોધ આપવા માંડ્યો હતો.
- પ્ર૦ બૌદ્ધ સભાઓ વિશે તમારા જ્ઞાણવામાં હોય તે કહેો ?
- જી૦ તેની પહેલી સભા પટણામાં ભરાઈ હતી. તેણે બૌદ્ધનાં વચન, તેની નીતિના નિયમ, અને તેના મત, એ રીતે ત્રણ સંગ્રહ જુદા જુદા કર્યા. ત્યાર પછી સો વરસ ગયા પછી એક સભા ભરાઈ હતી તે બીજી સભા કહેવાય છે. ત્યાર પછી એ ધર્મને નામે ખોટાઈ ચાલવા માંડ્યું. તે બંધ કરવા અશોકે સભા પટણામાં બોલાવી હતી. તે ત્રીજી સભા કહેવાય છે.
- પ્ર૦ અશોક વિશે શું જાણવામાં છે ?
- જી૦ ઈ. સ. ૨૫૭ માં બહારનો રાજા અશોક એ ધર્મમાં દોખલ થયો. તેણે ગોરજીઓને આશ્રય આપ્યો. અને તેનાં મુળ તત્વોનાં જાહેરનામાં કર્યાં. ધણી ઉપદેશો રત્નો ઉપર, ગુફાઓમાં અને ખડકો ઉપર કોતરાવ્યાં. અને એ ધર્મનાં પૂસ્તકો માધ્યમી ભાષામાં લખાવ્યાં. એકંદરે તેણે તેને રાજ્યધર્મ તરીકે માન્યો.
- પ્ર૦ કનિસ્ક વિશે શું જાણો છો ?
- જી૦ એ સિધિઅન રાજા વાળ્ય હિંદમાં સુમારે ઇ. સ. ૪૦માં રાજ્ય કરતો હતો. તે બૌદ્ધ ધર્મ પાળતો. તેથી તેણે તે ધર્મનું સોધન કર્યું છે. તે સોધન ઉત્તર ગ્રંથને નામે પ્રસિદ્ધ છે. એ ગ્રંથ હાલ ટિબેટ, તાર્તરી, અને ચીનમાં ચાલે છે.
- પ્ર૦ બૌદ્ધ ધર્મને આશરો આપનાર અશોક અને કનિસ્ક શિવાય બીજો કોઈ રાજા હતો ? અને તેના વિશે શું જાણો છો ?
- જી૦ શિલાદિત્ય. તે સાતમા સૈકામાં ઉત્તર હિંદમાં અમલ ચલાવતો હતો. તેણે એક સભા બોલાવી હતી. એ સભામાં એ વખતના હિંદના બંને ધર્મનું કામ ચાલ્યું હતું. પહેલો બૌદ્ધ પડિતો

અને બ્રાહ્મણોનો સંવાદ થયો. પછી કનિસ્કના ઉત્તર અંથને માનનારા અને અશોકના દક્ષિણ અંથને માનનારા, એ બંને પંથો વચ્ચે વાદ થયો. સભાને પેહેલે દિવસે બૌદ્ધની મૂર્તિની સ્થાપના થઈ અને બીજે દિવસે બ્રાહ્મણોના સૂર્ય દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી અને ત્રિજે દિવસે શિવની મૂર્તિ સ્થાપવામાં આવી હતી.

પ્ર૦ બૌદ્ધ ધર્મને માનનારા કીયા કીયા દેશ છે?

જ૦ અશ્વધાનિ સ્ત્રાન, નેપાળ પૂર્વ તુર્કસ્તાન, ટિબેટ, મોંગોલિયા, માન્યુરીયા, ચીન, જાપાન. પૂર્વ આફ્રિકેલેગા, સિઆમ બ્રહ્મદેશ, સિંહલદ્વીપ, અને હિંદ. વગેરે હિંદમાં હજી તેના પેટાનો જૈન ધર્મ ચાલે છે.

પ્રકરણ ૬-અ-૭ મું.

પ્ર૦ સિકંદરની સ્વારી ક્યારે થઈ અને તેના સામે કોણ થયો, તે હકીકત તેના પરિણામ સાથે કહો ?

જ૦ ઇ.સ. ૩૨૭ માં મહાન સિકંદરે હિંદ ઉપર સ્વારી કરી. તે વખતે પૌરસ રાજા સામે થયો. દારણ યુદ્ધ થયું તેમાં પૌરસનો કુંવર રાણમાં પડ્યો તથા પોતે જાળમી થયો આખરે સલાહ થઈ. અને પૌરસને ગાદી પતી કાયમ રાખ્યો, એ લઢાઈની યાદ ગીરીમાં બુકેશલા અને નિકાયા એ બે નગર સિકંદરે વસાવ્યાં પછી પંજાબને રસ્તે તે પોતાના દેશ તરફ પાછો વળ્યો.

પ્ર૦ પોતાના દેશ તરફ પાછાં વળતાં તેણે શાં શાં કામ કર્યા ?

જ૦ પંજાબથી તે દક્ષિણમાં સિંધ તરફ વળ્યો. રસ્તામાં મુલતાનમાં માલ્લી જાતના લોકો જોડે લડતાં તે ધવાળો પછી પંજાબની પાંચ નદીઓ એકઠી થાય છે ત્યાં સિકંદરીયા નામે નગર વસાવ્યું પછી સિંધમાં પાતાળ નગર (હિદ્રાપાદ) વસાવ્યું પછી દરિયા કિનારા સુધી મુસાફરી કરી પોતાના દેશ તરફ વળ્યો અને ત્યાં ઇ.સ. ૩૨૭ માં મરણ પામ્યો.

- પ્ર૦ સિકંદરના મરણ પછી તેના રાજ્યની શી વ્યવસ્થા થઈ ?
- જી૦ તેના રાજ્યના ધણા હિસ્સા પડ્યા તેમાં હિંદ અને આફ્રિકા આ એ બે તેના વજીર સેલ્યુ કસને મળ્યાં .
- પ્ર૦ સેલ્યુકસને કોની સાથે લગ્ન થઈ અને તેમાં શું પરિણામ આવ્યું ?
- જી૦ ૬૦૦સંપે ૩૧૨ માં ચંદ્રગુપ્ત સાથે. તેમાં સેલ્યુકસ હાર્યો. અને તેને કાબુલની ખીણમાં જીતેલો મુલક (આફ્રિકા) અને પંજાબ વેચાણ આપ્યા અને તે હિંદી મહારાજાને પોતાની કુંવરી પરણાવી .
- પ્ર૦ એ વખતમાં હિંદની હાલત કેવી હતી ?
- જી૦ તે વખતના હિંદુઓ શૌર્યમાં ચઢિઆતા હતા. બારણે તાળાં વા સવાની જરૂર પડતી નહીં. હિંદુઓ જુદું બોલતા નહીં અને નીસો પણ ફરતા નહોતા તેઓ ઉઢોગી હતા. ખેતી કરવામાં સારા અને હુનરમાં ચતુર હતા, પોતાના દેશી રાજાની નીચે શાંતિમાં રહેતા તે વખતનો રાજ્ય વહિવટ મનુસ્મૃતિમાં કહ્યા પ્રમાણે હતો મેગાસ્થનેસના કહેવા પ્રમાણે તે વખતે હિંદનો રાજ્ય વહીવટ ૧૧૮ ભાગમાં વહેંચાયેલો હતો. અને દરેક મા મ સ્વતંત્ર પ્રજા સત્તાક રાજ્ય હોય એમ જણાતું. ખેડુતને સુદ્ધ અને સરકારી કામથી બાતલ કર્યા હતા. વરસાદ ઉપરજ ખેતીનો આધાર હતો.
- પ્ર૦ શક લોકો વિશે શું જાણવામાં છે ?
- જી૦ એ લોકોનો મૂળ વાસ મધ્ય એશિયાના પૂર્વ તરફ હતો શ્રી ક સ્વારીઓ બંધ થયા પછી એ લોકોએ હિંદ ઉપર સ્થાપી કરવા માંડી તેમના મુખ્ય સરદાર જોધિસખાં અને તિ મૂર હતા. પ્રથમ તેમણે શ્રીકો પાસેથી આફ્રિકા જીતી લીધું અને પછી પંજાબમાંનાં આફ્રિકાન સંસ્થાન જીતી ત્યાં એ ક બળવાન રાજ્ય સ્થાપ્યું, અને કાશ્મી તેની રાજધાની કરી તેનો પહેલો અને નામાંકિત રાજા કનિસ્ક થયો. તેણે પો

તાની રૈયત પાસે બૌધ ધર્મ પળાવ્યો. એ શક લોકોને માળ વાના રાજા વિક્રમાજીતે ૪૦૨૦૫૦૫૭ માં અને દક્ષિણના શાલિવાહને ૪૦૨૦૭૮ માં જીત્યા હતા તેથી તેમના શક ૬૭ એ હિંદમાં આલે છે. ત્યાર પછી તેમની સાથે શાહ કુળના. ગુપ્ત વંશના, અને વલ્લભીના રાજાઓએ લાંબી મુદત સુધી ઝઘડા ચલાવ્યા હતા. તે વખતે રાજ્ય ધર્મ બૌધ હતો.

પ્રકરણ ૮ મું.

- પ્ર૦ અનાર્ય, આર્ય, અને શક લોકોની હાલત વિશે શું જાણવામાં આવ્યું છે ?
- જી૦ અનાર્ય લોકો શિકાર વડે ગુજરાન ચલાવતા. બે કે વધારે ભાઈઓ વચ્ચે એક વડુ કરવાનો તેમનામાં રિવાજ હતો. વારસો તેમનાં છોકરાંને નહીં મળતાં બેનના છોકરાંને મળતો તેઓ દાનવોને પૂજતા અને માણસોનો ભોગ આપતા આર્ય લોકો જમીન ખેડવાનો ઉદ્યમ કરતા એક સ્ત્રીને એકજ વર એ વો તેમનામાં ધારો હતો કુળાચાર દાય ભાગના કાયદા હાલ ના જેવાજ તે કાળે પણ હતા અને દિવ્ય અને હિતકારી દેવોને પૂજતા અતિ જુના શક લોકો ધણું કરીને અનાર્ય લોકો જેવાજ હતા પરંતુ જે શક લોકોનાં ધાડાં હિંદમાં આવ્યાં. તેઓ અનાર્ય લોકોના જેવા શિકાર ઉપર ગુજરાન ચલાવનારા નહોતા તેમ ખેતી કરનારા પણ નહોતા. તેઓ ભરવાડ અને ગેવાળીઆ હોઈ મધ્ય એશિયામાં પોતાનાં ઢોરાં સહીત ભટકતા ફરતા. અને યુદ્ધમાં કુશળ હતા
- પ્ર૦ બૌદ્ધ ધર્મને કાણે અને ક્યારે હાંકી કાઢ્યો ?
- જી૦ ૪૦૨૦ના આઠમા સૈકામાં કુમારિલ ભટ્ટે એ ધર્મનું ખંડન કર્યું એનો નાશ થવાનાં બે કારણો હતાં એકતો તેને પોતાનો ક્ષય લાગેલો હતો. અને બીજું બ્રાહ્મણોએ તેનો નાશ કરવાને ઇલાજ શોધી કાઢ્યો કે તેમણે વેદ ધર્મની સાથે બૌદ્ધ ધર્મ અને અનાર્ય લોકોના જમજી રિવાજ દાખલ કર્યા.

- પ્ર૦ દિવ્વ અને અનાર્યમાં હાલ શો તફાવત છે ?
- જ૦ દિવ્વ જ્ઞાતીઓ જનોઘ પેહરે છે અને વેદના પવિત્ર ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવાનો તે દાવો રાખે છે અનાર્ય જનોને જનોઘ દેવા માં આવતી નથી. અને ઇંગ્રેજ સરકારના રાજ્યમાં નિશાળો સ્થાપન થઈ ત્યાં સુધી તેમને વેદના પવિત્ર ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવા દેતા નહીં.
- પ્ર૦ ભક્ત માળા વિશે શું જાણવામાં છે ?
- જ૦ એ પુસ્તક આશરે ત્રણસો વરસ ઉપર નાભાજીએ બનાવ્યું તેમાં મધ્ય યુગમાં થએલા સંતોનાં ચરિત્ર અને ચમત્કારની વાતો દાખલ કરેલી છે.
- પ્ર૦ શંકરાચાર્ય વિશે શું જાણો છો ?
- જ૦ એ કુમારિલ ભટ્ટનો શિષ્ય હતો. અને એનો જન્મ મલખારમાં હતો. એણે દક્ષિણથી તે કાશ્મીર સુધી પ્રવાસ કરી સગુણ ધર્મનો બોધ કરી બૌદ્ધ ધર્મનું ખંડન કર્યું એના મતને અનુસરનારાએ શંકર (શીવ) અને તેની પત્ની ઉમાને પુજવા માંડ્યાં. એણે ૩૨ વરસની ઉમરે કેદાર નાથમાં પોતાનો દેહ મુક્યો.
- પ્ર૦ વિષ્ણુના માનુંષી અવતાર કીયા કીયા થયા અને તેના વિશે શું જાણવામાં છે ?
- જ૦ રામા અવતાર અને કૃષ્ણા અવતાર તેમને નામે અગણિત પ્રેમની ગાથાઓ થએલી છે.
- પ્ર૦ વૈષ્ણવ આચાર્યો કીયા કીયા તમારા જાણવામાં આવ્યા. અને તેમના વિશે શું જાણો છો ?
- જ૦ પેહેલો રામાનુંજ ઇ.સ. ૧૧૫૦ માં થયો તેણે વિષ્ણુ મત સ્થાપન કર્યો એ વખતમાં ચોલા રાજા સૈવી હતો, તેણે તેને દુઃખ દીધું તેથી તે મૈસુરના રાજ્યમાં નાશી ગયો. ત્યાંના રાજાની કુંવરીનું ભૂત કાઢવાથી તેણે જૈન ધર્મ મુકી વિષ્ણુ ધર્મ સ્વીકાર્યો રામાનુંજ પછી તેની ગાદીએ પ્રખ્યાત આચાર્યોમાં રામા નંદ થયો તેણે પોતાના મુખ્ય શિષ્યો બાર બનાવ્યા.

તેમાં સૌથી પ્રખ્યાત કબીર થયો કબીર જાતે સાળવી હતો તેણે હિંદુ અને મુસલમાન બેઉ એક માર્ગમાં આવી જાય એવો મત સ્થાપન કર્યો. કારણ કે તે વખતમાં હિંદમાં મુસલમાન પણ વસતા હતા, તેના સંપ્રદાયના ગ્રંથોમાં તેણે એવું માન્યું છે કે હિંદુનો જે પરમેશ્વર છે તેજ મુસલમાનનો અલ્લા છે, પછી બંગાળના નદીઆ ગામમાં ચૈતન્ય કરીને થયો. તેનો મત હાલ ઓરિસ્સામાં ચાલે છે ત્યાર પછી ઇ.સ. ૧૫૨૦ માં વલ્લભ સ્વામી થયા તેણે ઉત્તર હિંદમાં બોધ કર્યો કે જીવાત્માના ઉદ્ધાર સાર તપ કે કાયા કળની જરૂર નથી હરી મળવા નાગા રહેવાની કે ભૂખ્યા રહેવાની કે અરણ્યમાં વસવાની જરૂર નથી ફક્ત કૃપ્ણની ભક્તી કરવી એજ મોક્ષનું સાધન છે.

પ્રકરણ ૯ મું.

- પ્ર. મુસલમાની ધર્મ પ્રથમ ક્યાં ઉત્પન્ન થયો એનો સ્થાપનાર કોણ ?
- જી. એ ધર્મ અરબસ્તાનમાં પેટેલ વેહેલો હરજરત મહમદે સ્થાપ્યો એનો જન્મ ઇ.સ. ૫૭૦ માં થયો અને કાળ ઇ.સ. ૬૩૨ માં થયો.
- પ્ર. મહમદ પેગંબરના મરણ પછી શી હકીકત બની ?
- જી. ત્યાર પછી ઉસ્માને મુબારક ઇલાકાના કાંઠા ઉપરનાં થાણાં અને ભરૂચ ઉપર ઇ.સ. ૬૩૬ માં નૌકા સૈન્ય મોકલ્યું. તથા ઇ.સ. ૬૬૨ અને ૬૬૪ માં સિંધ ઉપર સ્વારીઓ મોકલી. પણ તેમાં તેમનું કાંઈ બળતાં ઉઝડુ એક વહાણ કબજે થયું તેની તુકસાની ભરી લેવા તેમણે ઇ.સ. ૭૧૨ માં મહમદ કાસમને સિંધ ઉપર સ્વારીએ મોકલ્યો તેમાં તેણે જય મેળવ્યો પરંતુ તે ઇ.સ. ૭૧૪ માં માર્યો ગયો છેવટ ઇ.સ. ૮૨૮ માં સિંધ પ્રાંત પાછો રજપૂતોને હાથ આવ્યો.
- પ્ર. મુસલમાનો પેટેલ વેહેલા હિંદમાં આવ્યા ત્યારે હિંદમાં કીયાં કીયાં રાજ્ય હતાં ?

૭૦. પાત્ર કેણે રજપૂત રાજ રાજ્ય કરતા હતા. પ્રાચીન મધ્ય દેશમાં નાનાં નાનાં સંસ્થાનો હતાં તેમાં કોનોજનો મહારાજા ધિરાજ કહેવાતો. ગંગાથી નીચલાણા પ્રદેશમાં એટલે બિહાર વગેરે પ્રાંતોમાં પાલ કે બૌદ્ધ મતનાં કેટલાંક રાજ્ય હતાં વિંધ્યા ની પૂર્વ બાજુએ માળવાનું મોટું રાજ્ય હતું અને દક્ષિણે અ નાર્થ કૂળનાં ચેરા, ચૌલા, અને પાંડય એ ત્રણ રાજ્ય હતાં.
૫૦. એ વખતની તેમની (મુસલમાનોની) સ્વારીથી તેમને શું ફળ મળ્યું?
૭૦. એ વખતના હિંદુઓ પરદેશી સામા સંપ કરી લઢવા ઉભા થતા તેથી તેમનું કાંઈ બળ ચાલ્યું નહીં. પરંતુ ઇ.સ. ૯૭૭ થી તે ઇ.સ. ૧૧૭૬ સુધીમાં તેઓ ફક્ત પંજાબનો થોડોએક સરહદનો મુલક ખાલસા કરી શક્યા.
૫૦. મુગલાઈ વંશ સ્થાયી થવાનું શું કારણ હતું?
૭૦. એ વંશમાં અકબરે ઇ.સ. ૧૫૫૬ થી ઇ.સ. ૧૬૦૫ સુધી રાજ કર્યું તેમાં તેણે ધણી સારી રાજનીતિ ચલાવી અને હિંદુ રાજ રાણાને રાજ કાજમાં દાખલ કર્યા અને મુસલમાન તથા હિંદુને સમાન ગણ્યા.
૫૦. મુસલમાન લોકોની પહેલી અને છેલી ચઢાઈ ક્યારે અને કાણે કરેલી?
૭૦. પેહેલી ઇ.સ. ૬૪૧ માં ઉસ્માને કરેલી અને છેલ્લી ઇ.સ. ૧૭૬૧ માં અહમદ શાહ કરેલી.
૫૦. મુસલમાની બળ પૂર્ણ કળાએ હજુ ત્યારે હિંદના રાજ રાણા શી રીતે વર્તતા અને ત્યાર પછી શું થયું?
૭૦. તેઓ તેમને ખંડણી બરતા અને પોતાના વકીલ પાદશાહીમાં મોકલતા પરંતુ છેવટે રજપૂત સ્થાનના દેશી ચોદાઓ દેરા દ બાવતા દિલ્હી તરફ વધવા લાગ્યા હતા અને વાઘ્ય પ્રાંતમાં શી ખર્ચ માનનારાં સંસ્થાનો સંપ કરી દિલ્હીના પાદશાહ સા માં હાથો હતાં. દક્ષિણમાં મરહા જોર પર ચાલ્યા હતા, અને

તેઓ મુસલમાનો પાંસેથી ખંડણી લેવા લાગ્યા એટલે દિલ્હીની પાદશાહી તેમના હાથમાં આવવાનાં ચિન્હ જણાતાં હતાં પરંતુ એટલામાં ઇંગ્લેન્ડ સત્તા પ્રત્યગ થઈ.

પ્ર૦ સમક્તિગીન કોણ હતો અને તેના વિશે શું જાણો છો?

જી૦ એ અશ્વાનિ સ્તાનનો તુર્ક પાદશાહ હતો. અને તેનો અમલ છેક હિંદની સરહદ સુધી ચાલતો હતો. ધણી વખત તે સરહદના પ્રાંતો ઉપર ધાંડા પાડતો. માટે લાહોરનો રાજા જયપાળ ઇ.સ. ૯૭૭ માં તેની સામે થયો. અને વચ્ચે ઘણું યુદ્ધ થયું છેવટે જયપાળ ઘેરાઈ ગયો તેથી તેણે પોતાના છુટકારામાં ૫૦ લાથી આપ્યા. અને રાજ્ય ધાનીમાં જ ઈંદરા લાખ રૂપિયા દંડને પેટે મોકલવા કમુલ કર્યું પાછળથી પોતાનાં રજારીઓના મત બેદથી દંડના રૂપિયા મોકલ્યા નહીં. ત્યારે તે વસુલ કરવા સમક્તિગીને ચઢાઈ કરી. તેમાં જયપાળ હાર્યો. અને પેશાવર કબજે કરી ત્યાં થાણું બેસાડ્યું ત્યાર પછી સમક્તિગીનને મધ્ય એશિયામાં લઢાઈએ જવું પડ્યું. અને ત્યાં તેનો ઇ.સ. ૯૭૭ માં કાળ થયો.

પ્ર૦ સમક્તિગીન પછી કોણ થયો, તેણે ક્યાંથી ક્યાં સુધી કેટલા વરસ રાજ કર્યું ?

જી૦ તેનો પુત્ર મહમદ ગીઝનવી ઇ.સ. ૯૭૭ માં ગાદીએ બેઠો અને ઇ.સ. ૧૦૩૦ માં ૩૩ રાજ્ય કર્યા પછી તેનો કાળ થયો.

પ્ર૦ એણે હિંદ ઉપર કેટલી સ્વારીઓ કરી. અને તે સ્વારીઓની હકીકત ટુંકામાં કહો ?

જી૦ સતર. એમાંની તેર ચઢાઈઓ મુલક જીતવા સાફ હતી. અને બાકીની ચાર તેમાં કાશ્મીરની લઢાઈમાં તે હાર્યો. બાકીની ત્રણ તેમાં કનોજ, ગ્વાલિયર. અને સોમનાથ કબજે કરવા કરી હતી એની છઠ્ઠી સ્વારી ૧૦૦૮ માં થઈ હતી. એ લઢાઈમાં તમામ રજપૂત રાજા સંપ કરી લઢવા આવ્યા હતા. તે લઢાઈમાં તે હાર્યો.

પ્ર૦ એના વખતમાં જયપાળનું શું થયું ?

- ૭૦ તેની સ્ત્રી લલતાં જમપાળ હાર્યો. તેથી રાજ્ય પોતાના કુંવર ને સોંપી ચીતા ખડકી બળી મુઓ.
- ૫૦ સોમનાથની લલાર્ધ વિશે શું જાણો છો ?
- ૭૦ ૬૦૦૦ ૧૦૨૪ માં મહમદે સોમનાથ ઉપર સૌજામી ચઢાઈ કરી એ સ્વારીનું કારણ ફક્ત ધન મેળવવાનુંજ હતું. પ્રથમતો હિંદુઓએ તેને પાછો હડાવ્યો પણ છેવટ મુસલમાનો નો માર સે હેવાયો નહીં. તેથી પછવાડે દરિયામાં હોડીઓ મૂકી નીકળી નાઠા. અને મુસલમાનો અંદર દાખલ થયા સોમનાથનું લીંગ બાર જોતિર લિંગમાંનું એક સર્વોત્તમ હતું એ લિંગ વિશે એવી ગપ ચાલેછે કે મહમુદ એ લિંગ તોડવા માંડ્યું ત્યારે તે નહીં તોડવા હિંદુઓ એ બહુ પૈસા આપવા માંડ્યા પણ મહમદે તે વાત માની નહીં અને લિંગ તોડ્યું તો તેમાંથી ઘણું ઝવેર નીકળ્યું પરંતુ આ ગપ કેવળ અયોગ્ય છે. કારણ કે એ લિંગ તો કેવળ અણુષ્ઠ હતું.
- ૫૦ આવી ગપનો દાખલો હાલમાં કહી બનેલો સાંભળ્યો છે?
- ૭૦ હા કહેછે કે સોમનાથમાં સુખડનાં કમાડાં મહમદ ગીજની લઈ ગયો હતો. જ્યારે ઈ. સ. ૧૮૪૨ માં લાર્ડ એલનબરોએ ગીજની જીત્યું ત્યારે તે કમાડાં પાછાં હિંદમાં આણ્યાં આ પણ કેવળ ગપ છે.
- ૫૦ મહમદની સ્વારીઓનો હેતુ શો હતો. અને તે સ્વારીઓથી શું થયું?
- ૭૦ એની સ્વારીઓ ધર્મને અરથે હતી, રાજ્ય મેળવવા નહોતી. દેવ સ્થળવાળું નગર લુટવું અને મૂર્તિઓ તોડવી એ તેનો મુખ્ય હેતુ હતો એ સ્વારીઓથી પંજાબથી પશ્ચિમ ના કેટલા પ્રાંત ગીજ નીને તાબે થયા. તથા તેની ધાડોનું સંભારણું હિંદમાં રહ્યું.
- ૫૦ મહમદની મોટાઈ વિશે જાણતા હો તે કહો?
- ૭૦ એ મોટા મનનો હતો એક ડોશીએ તેના આગળ ફરીયાદ કરી કે મારા ઓકરાને રણમાં ચોરે માર્યો તેના જવાબમાં તેને કહ્યું કે ત્યાં બંદોબસ્ત રાખવો બહુ કઠણ છે. ડોશીએ તેને કહ્યું કે ત્યારે સચ

વાય એટલો મુલક રાખો આ બોલથી તે ગુસ્સે થયો નહીં. પણ તે ડોશીને બક્ષીસ આપી વિદાય કરી. અને ચોરોનો બંદોબસ્ત કર્યો. બીજી વાત એવી છે કે દરદુશી કવિએ તેનું જન્મ ચરિત્ર બનાવ્યું હતું. તેને ઠરાવ પ્રમાણે નાણું આપી શકાય નહીં. કવિ એ તેની અપકિર્તિની કવિતા કરી. તો પણ પાછળથી તેના માગ્યા મુજબ નાણું તેને વતન મોકલ્યાં. પણ તે પહોંચતા પહેલાં કવિનો કાળ થયો હતો.

પ્ર૦ ત્યાર પછી કીચો વંશ સ્થાપન થયો. અને તેણે ક્યાંથી ક્યાં સુધી અમલ કર્યો ?

જી૦ ધોરી અને તેણે ઇસ ૧૧૫૨ થી ૧૧૮૬ સુધી અમલ કર્યો.

પ્ર૦ ધોરી વંશના હાથમાં ગીઝની શી ગીતે આવ્યું ?

જી૦ અફઘાનિસ્તાનના ધોર અને ગીઝની લોકો વચ્ચે ઘણા લાંબા વખતથી વેર ચાલતું હતું ઇસ ૧૦૧૦ માં મહમદ ધોરને વશ કર્યું પણ ઇસ ૧૦૫૧ માં ધોરના હાકમે ગીઝની હત્યું વારા દરતી વેરનાં સાટાં વાગતાં છેવટે ધોરનો જય થયો.

પ્ર૦ એ વંશમાં પ્રખ્યાત બાદશાહ કોણ થયો. તથા તેના વખતમાં શા બનાવ બન્યા ?

જી૦ શાહબુદ્દીન (મહમદ ધોરી) તેણે હિંદ હતવાનો ઇસ ૧૧૯૧ માં પ્રારંભ કર્યો. એ પહેલાં લઢાકમાં થાણેશ્વર આગળ તે હાંપી બીજી વાર તેણે ઇસ ૧૧૯૩ માં ચઢાઈ કરી. એ વખતે રજપૂતોમાં માંહો માંહી કુસંપ હતો. તેથી તેઓ સંપ કરી શક્યા નહીં. અને દિલ્હી પતિ પૃથ્વી રાજ હાંપી અને માર્યા ગયો. એ વખતે ઉત્તર હિંદમાં ત્રણ મોટાં રાજ્ય હતાં. તેમાં દિલ્હી અને અજમેર ઉપર પૃથ્વી રાજ અમલ કરતો અને કનોજમાં રાડોડ રાજ અમલ ચલાવતો એ બંને જણ સકવર્તી પહોંચી ગયો કરતા હતા. રાડોડ રાજ્ય પોતાની કુંવરીને માટે સ્વયંવર રચ્યો. તેમાં પૃથ્વી રાજને દ્વાર પાળ બનાવ્યો હતો. તેથી તે ત્યાં આવ્યો નહીં. ત્યારે તેનું બેટાળ બાવલું દરવાજે બંધું કર્યું.

પરંતુ કુંવરીએ એ આવલાનેજ વરમાળ આરોપી. એ વાત પૃથ્વી રાજના જાણુવામાં આવ્યાથી કુંવરીનું હરણ કરી ગયો. આ કારણથી એ બંને રાજ્ય વચ્ચે વેર વધ્યું. અને અંદરે અંદર લડી નબળા થયા. અને તેથી શાહયુદ્ધને હાથ દિલ્હીની ગાદી ગઈ. ત્યાર પછી શાહયુદ્ધને અજમેરનો કબજો કર્યો. અને ઇસ ૧૧૯૪ માં કનોજ પણ જીતી લીધું તેમના વંશને રજપૂતાના માં આવી વસ્યા.

પ્ર. પૃથ્વી રાજના દરબારમાં કીયો કવિ હતો અને તેના વિશે શું જાણીએ ?

જી. ચંદ આરોટ. તેણે ‘પૃથ્વી રાજ રાક્ષો’ એ નામનું પુસ્તક કવિતામાં બતાવ્યું છે. તે દેશાભિમાનને માટે સર્વોત્તમ ગણાય છે.

પ્ર. એ શિવાય એના વખતમાં કાંઈ બનાવ બન્યો હોય તો-કહો ?

જી. એના સરદાર ખક્તિઆર ખિલજીએ ઇસ ૧૧૯૯ માં ખિહાર અને ઇસ ૧૨૦૩ માં બંગાળા લક્ષમણ સેન પાસેથી લઈ લીધું. ત્યાર પછી ગીઝની તરફ લઢાઈ જઈ અને ધક્કર લોકોએ બંડ ઉઠાવ્યું. એ ધક્કર લોકોએ ઇસ ૧૨૦૬ માં સિંધુને કાંઠે રાતની વખતે તેને મારી નાંખ્યો.

પ્ર. ત્યાર પછી કીયો વંશ સ્થાપન થયો. તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી રહ્યો તેનો પહેલો પાદશાહ કાણ અને તેના વિષે શું જાણીએ ?

જી. ગુલામ. ઇસ ૧૨૦૬ થી ઇસ ૧૨૯૦ સુધી ચાલ્યો તેનો પહેલો પાદશાહ કુતબુદ્દીન શાહયુદ્ધને છોડી નહોતા. તેથી ગુલામોને રાખી વિધા કરી શીખવતો કુતબુદ્ધને પણ તેનો શુભામ હતો. તેના મુઆ પછી હિંદનો કબજો તેને મળ્યો. એણે પોતાના અમલમાં એક મિનારો દિલ્હીમાં બાંધ્યો. ત્યાર પછી ઇસ ૧૨૧૦ માં તેનો કાળ થયો.

પ્ર. એ વંશના બીજા પ્રખ્યાત રાજા વિશે જાણુતા હો તે કહો ?

૭૦. ત્રીજે પાદશાહ અલ્તમશ ઇસ. ૧૨૧૧ માં ગાદીએ બેઠો. એણે પોતાના અમલમાં ઘણા હાકેમોને જીવ્યા ઇસ. ૧૨૩૬ માં મુગલોએ એના ઉપર ચઢાઈ કરી હતી. પણ તેથી તે બચી ગયો હતો. ઇસ. ૧૨૩૬ માં તેનો કાળ થયો. ત્યાર પછી રજઆબેગમ યધ તેણે ઘણી સારી રીતે રાજ્ય કર્યું. જાતે કુરાન બજેલી હતી. ઉલોગી અને હીમત વાન હતી. પાછળથી કોઈ હુબશી ઉપર તેની મેહેરબાની યધ તે વાત તેના પછાણ સરદારોના જાણુઓમાં આવ્યાથી તેને પદ બ્રહ્મ કરી મારી નાંખી. ત્યાર પછી ઇસ. ૧૨૫૫ માં બલખન (ગ્યાસુદીન) કરીને પ્રખ્યાત પારશાહ થયો. તેણે ઇસ. ૧૨૮૭ સુધી અમલ કર્યો. તેને મુગલો અને રજપૂતો તથા પોતાના પ્રાંતનાં હાકેમો જોડે લઢલુ પડયું. તથા પોતાની જાતના આળીસ ગુલામોની સત્તા વધી જવાથી તેમની સત્તા તોડી. તેમાંના કેટલાકના નિર્દય પણે જીવ લીધા. મોગલોના ત્રાસથી ઘણા રાજા રાણા અને કવિઓ એને આશ્રે આવી રહ્યા હતા. ઇસ. ૧૨૮૭ માં તેનો કાળ થયો અને ત્યાર પછી ખિલજ વંશ સ્થાપન થયો.

૫૦. ખિલજ વંશ ક્યાંથી ક્યાં સુધી ચાલ્યો અને તેનો પેહેલો પાદશાહ કોણ ?

૭૦. ઇસ. ૧૨૯૦ થી ઇસ. ૧૩૨૦ સુધી અને તેનો પેહેલો પાદશાહ જલાલુદીન થયો.

૫૦. એના વખતમાં શા બનાવ બન્યા ?

૭૦. એના બત્રીજા અલાઉદ્દીનને તેણે કરાનો સૂચો બનાવ્યો હતો. તેણે બિલ્કાનું ઐહ દેવળ અને શેહેર લુટયું પછી દક્ષિણમાં દેવ બિર (દોલતા બાદ) ઉપર ચઢાઈ કરી. તે શેહેર લુટયું અને ખડગી આપવાની કબુલ કરાવી પાછો આવ્યો. પછી દક્ષિણમાંથી આણેલી લુટ આપવાનું બાનું કાઢી પોતાના કાઠા જલાલુદીનને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. મળતી વખતે તેણે જલાલુદીનને મારી નાંખ્યો. (ઇસ. ૧૨૯૫) અને પોતે ગાદીપતિ થયો.

- પ્ર૦ અલાહદીને ક્યાંથી ક્યાં સુધી રાજ્ય કર્યું તથા એના અમલમાં શાશા બનાવ બન્યા ?
- જી૦ ઇ૦સ૦ ૧૨૯૭ માં ગુજરાત અને ઇ૦સ૦ ૧૩૦૦ માં રિ નિમ્મુર ગઢ જીતી લીધો અને ઇ૦સ૦ ૧૩૦૩ માં ચિતોડ પણ જીતી લીધું. મુગલો સાથે એને બારે ઝગડા થયા. પણ તે દરેકમાં તેમને હરાવ્યા પછી એના કુટુંબીઓએ બંડ કર્યું. તેમને પણ મારી નાંખ્યા. એના એ ભત્રિજાને તેણે આંધળા કર્યા. અને માર્યા. ત્યાર પછી તેના સરદાર મલેક કાઠુરે દક્ષિણ ઉપર સ્થાપી કરી તેણે પોતાની દક્ષિણની સ્થાપીમાં ઇ૦સ૦ ૧૩૦૩ માં વરંગુળ લીધું. અને ઇ૦સ૦ ૧૩૦૬ માં મલારાષ્ટ્રની રાજધાની દેવગિરિ જીતી લીધું. અને ત્યાંના રાજા રામદેવને સ્થાપી પણ કબુલ કરવા દિલ્લી લઈ ગયો. છેવટે એના જીતેલા મુલકમાંથી ગુજરાતે બંડ કર્યું. તથા રવપૂતો એ ચિતોડ ગઢ પાછો જીતી લીધો. તથા તેનાં દક્ષિણમાં નાં ઘણાંક ચાણુને હાંકી કાઢ્યાં. ખટપટીઆ કાઠુરે તેના કુટુંબમાં પણ વેર કરાવ્યું હતું. તેથી તેણે પોતાના શાહુન દાને કેદ કર્યો હતો. આવા માહા બનાવથી પોતે ક્રોધ અને અભિનાદારને તાબે થઈ તથા પોતાનાં પાપી કામનો પસ્તાવો કરી ઇ૦સ૦ ૧૩૧૫ માં મરી ગયો પરંતુ તેને ઝેર દેવાનું તોણેમત કાઠુરને શીર આપ્યું.
- પ્ર૦ એ વંશનો છેલ્લો પાદશાહ કોણ? તેણે ક્યાંથી ક્યાં સુધી અમલ કર્યો તથા તેના વિષે શું બોલેલો ?
- જી૦ ખુશરૂ તેણે ઇ૦સ૦ ૧૩૧૬ થી ઇ૦સ૦ ૧૩૨૦ સુધી અમલ કર્યો. એ કાંઈ નીચ જાતનો વડેલ હિંદુ હતો તેણે ઘણા લશ્કરી જય મેળવ્યા હતા. પરંતુ તે દુરાચારી હતો. કાઠુરને ધાત પણ એણેજ કરાવ્યો એની કોળે ફિતુર કરી તેનો ઇ૦સ૦ ૧૩૨૦ માં ધાત કર્યો. ત્યાર પછી તખલખ વંશ સ્થાપન થયો.
- પ્ર૦ એ વંશ ક્યાંથી ક્યાં સુધી ચાલ્યો. અને તેનો પહેલો પાદશાહ કોણ અને તેના વિશે શું બોલેલો ?

૭૦ ઇસ ૧૩૨૦ થી ઇસ ૧૪૧૪ સુધી એ વંશનો પહેલો વાદશાહ વ્યામુદીન ૧૩૨૦ માં ગાદીએ બેઠો એ પણ તુર્કી શુલા મ હતો. તે દરમિયાન ચઢી પંજાબનો હાકેમ બન્યો હતો. તેણે ત્યાંથી આવી દિલ્હીની ગાદી પોતાના કબજામાં લીધી અને તથાલાખાદ નામે શહેર પાંચું.

૫૦ એ વંશમાં પ્રખ્યાત રાવન ક્રીયા ક્રીયા થયા અને તેમના વિશે શું જાણીએ?

૭૦ મહમદ તથાલખ (ગાંઠો) અને શ્રીરેજશાહ. મહમદે ઇસ ૧૩૨૪ થી ઇસ ૧૩૫૧ સુધી અમલ કર્યો. એ પ્રવિણ અને વિદ્વાન હતો. પરંતુ તેનો જમાવ ઠુંર અને નિર્દય હતો એના વખતમાં મુગલો વારે વારે ચઢી આવતા. તેમને ધન આપી ખાજા કાઢતો. એણે કેટલાંએક મુરખાઈનાં કામ કર્યા. જેવાંકે ધરાન છતવાને ફાંજતો જમાવ કર્યો તથા એક લશ્કર ચીન ઉપર મોકલ્યું તેમાં ધરાન વાળા લશ્કરને પગાર નહી મળવાથી તેમણે તેનો પોતાનોજ મુલક છુટ્યો અને ચીન વાળુ લશ્કર ટાઢથી નાશ પાંચું તેથી તેનો કરેલો ખરચ નકામો ગયો. વળી તેણે દક્ષિણ છતવાની કોશિશ કરીને દિલ્હીના લો કોને દોલતાખાદમાં વસવાનો હુકમ કર્યો. આવ જાવમાં રૈયત ની ખરાબી થઈ છેવટ એનો ધન ભંડાર ખુટ્યો ત્યારે * તેણે ત્યાં પોતજનાં નાણાં ચલાવ્યાં. તેથી રૈયતની ખરાબી થઈ અને દેશ પાયમાલ થઈ ગયો. તેમાં વળી તેણે રાજ્યના કાય મ હોદ્દા રજગતા મુસલમાનોને આપ્યા હતા. તેથી રાજ્યમાં ઠેકાણે ઠેકાણે બંડ ઉઠ્યાં અને ધણુ સરદારો સ્વતંત્ર થઈ ગયા પ્રથમનો તેના ભત્રિજાએ માળવામાં ઇસ ૧૩૩૮ માં બંડ મચાવ્યું. તેને મારી નાંખ્યો. પંજાબના હાકેમને ગરદન માર્યો. કરણુટક વગેરે રાજ્યો સ્વતંત્ર થઈ ગયાં, ગુજરાત, માળવા, અને સિંદમાં. પણ બંડ ઉઠ્યાં. સિંધનો બદોબસ્ત કરવા પોતે ગયો. ત્યાં તે ઇસ ૧૩૫૧ માં મરી ગયો. શ્રીરેજશાહે ઇસ ૧૩૫૧ થી ઇસ ૧૩૮૮ સુધી અમલ

ચલાવ્યો એ ઘણો દયાળુ હતો. એણે ખેતી સાર નદીઓમાંથી નેહરો ખોદાવી. તથા તળાવો ખોદાવ્યાં. એ સિવાય મુસાફર ખાનાં, મસ્જિદો મંત્રેસા, દવાખાનાં, પુલો વગેરે સર્વ જાનક કામ કર્યાં.

પ્ર. તિમૂરનો હુમલો ક્યારે કોના વખતમાં અને એ વિશેની જે હકીકત જાણુતા હો તે કહો.

જી. એણે ઇ.સ. ૧૩૯૮ માં ચઢાઈ કરી. તે વખતે દિલ્હીની ગા દીએ મહમદશાહ ખીજે હતો. તે દિલ્હી આગળ તિમૂરની સામે થયો. પણ હાર્યા. અને ગુજરાત બળી નાશી ગયો. તિમૂરે પાંચ દહાડા સુધી દિલ્હી લુટી અને કતલ ચલાવી પછી ત્યાંથી ખીરત ગયો. ત્યાં પણ ભારે કતલ ચલાવી અને હરદારને રસ્તે થઈ પોતાનો વતન ગયો તિમૂર ગયો એ દલે મહમદ પાછો આવ્યો, અને ઇ.સ. ૧૪૧૨ સુધી નામનો અમલ ચલાવ્યો.

પ્ર. તઘલખ વંશ પછી કીયો વંશ સ્થાપન થયો અને તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી ચાલ્યો ?

જી. સૈયદ. તે ઇ.સ. ૧૪૧૪ થી ઇ.સ. ૧૪૫૦ સુધી ચાલ્યો.

પ્ર. ત્યાર પછી કીયો વંશ થયો અને તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી ચાલ્યો ? તથા એની આખર કોણે આણી ?

જી. લોદી. ઇ.સ. ૧૪૫૦ થી ઇ.સ. ૧૫૨૬ સુધી ચાલ્યો મોગલ વંશના બાબરે એ વંશની આખર ઇ.સ. ૧૫૨૬ માં આણી.

પ્ર. દક્ષિણમાં મુખ્ય હિંદુ રાજ્ય કીયાં કીયાં હતાં. અને તેમના વિશે શું જાણીએ ?

જી. ચેરા ચોક્કા અને પાંડ્ય એ ત્રણ રાજ્ય મુખ્ય હતાં. પાંડ્ય ની રાજધાની મધુરામાં, ચોલાની તાંજોરમાં અને ચેરાની તાલકદ નામે નગરમાં હતી.

પ્ર. બ્રાહ્મણી વંશ વિશે શી હકીકત જાણીએ ?

૭૦. જશરખાન નામે કોઈ મુસલમાન દિલ્હીના કોઈ બ્રાહ્મણને ત્યાં નોકર રહેતો હતો. તેણે આગળજતાં દક્ષિણમાં ગુલબર્ગમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું તે બ્રાહ્મણી રાજ્ય કહેવાયું. એ વંશ ૧૭૮ વરસ ચાલ્યો. ગુલબર્ગ પછી એ રાજ્યની રાજધાની વરંગુળમાં અને છેવટે બિરમાં થઈ બીજા અસાલ્હીનના વખતમાં એ રાજ્ય પૂર્ણ કળાએ હતું. પણ પછી અંદર અંદર કુસંપ થવાથી તે રાજ્યના પાંચ ભાગ પડી ગયા.
- (૧) આદિલશાહી વંશ એની રાજધાની બિગ્લપુર ઈસ. ૧૪૮૯ માં વશ્યું છેવટે આરંગજે તેને જીતી લીધું.
- (૨) કુતુબશાહી એની રાજધાની ગોલકોંડા ઇ. સ. ૧૫૧૨ માં વશ્યું.
- (૩) નિઝામ શાહી એની રાજધાની અહમદનગર ઇ. સ. ૧૫૧૨ માં વશ્યું.
- (૪) હમાદશાહી એનું પાટનગર ઇલિયપુર હતું.
- (૫) બરીદશાહી એની રાજધાની બિર હતું.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

૩૦. મોગલ વંશ ક્યાંથી ક્યાં સુધી ચાલ્યો અને એ વંશનો પેહેલો બાદશાહ કોણ તથા તેના વિશે શી હકીકત જાણીએ ?
૭૦. એ મહાન વંશ ઇ. સ. ૧૫૨૬ થી ઇ. સ. ૧૭૬૧ સુધી ચાલ્યો એનો પેહેલો બાદશાહ બાબર થયો તેણે ઇ. સ. ૧૫૨૬ માં હિંદુ હીમ લોદી પાસેથી રાજ્ય લીધું અને પાણીપતની લડાઈ લડ્યો. બાબરનો જન્મ ઇ. સ. ૧૪૮૨ માં થયો હતો. અને બાબર વરસની કાચી ઉંમરમાં તેને પોતાના બાપની ગાદી મળી હતી તેણે ઇ. સ. ૧૪૯૭ માં સમરકંદ અને ઇ. સ. ૧૫૦૪ માં કાબુલ જીતી લીધું હતું. હિંદમાં દિલ્હીની ગાદી તેના હાથમાં આવ્યા પછી ચિતોડના રજપૂતો સાથે ફતેપુર સિક્રિઆગળ ૧૫૨૭ માં લડાઈ થઈ. તેમાં રજપૂતો હાર્યા એનો કાળ ઇ. સ. ૧૫૩૦ માં આગ્રામાં થયો. ત્યાર પછી હુમાંયુ થયો.

પ્ર૦ હુમાયુએ ક્યાંથી ક્યાં સુધી રાજ્ય કર્યું અને તેનામાં કોણે ભાગ પડાવ્યો. તથા તેની પાસેથી રાજ્ય કોણે લઈ લીધું ?

જી૦ એણે ઈ.સ. ૧૫૩૦ થી ઈ.સ. ૧૫૫૬ સુધી રાજ્ય કર્યું એના રાજ્યમાંથી એના ભાઈ કામરાનને કાબુલ અને પંજાબ આપવા પડ્યા હતા છેવટે શેરશાહે તેની પાસેથી રાજ્ય લઈ લીધું.

પ્ર૦ પછી હુમાયુનું શું થયું ?

જી૦ શેરશાહે રાજ્ય લઈ લીધા પછી તે સિંધના રણને રસ્તે થઈ ધરાન ગયો રસ્તામાં અમરકોટમાં ઈ.સ. ૧૫૪૨ માં અકબરનો જન્મ થયો કચ્છીનગરા ધેરામાં ઈ.સ. ૧૫૪૫ માં શેરશાહનું મોત થયા પછી તે વંશના નામળા પાદશાહોના વખતમાં માણવા. પંજાબ. બગાળા. વગેરે પ્રાંતોના હાકેમોએ બળવા કર્યા એવામાં ઈ.સ. ૧૫૫૬ માં હુમાયુ ધરાનથી પાછો આવ્યો અને એ અકબરના પાદશાહો જોડે પાણી પતના રણમાં લડી દિલ્હિની ગાદી કબજે કરી પાછળથી પોતાના ભાઈ પાસેથી કાબુલ પણ લઈ લીધું અને એજ વરસમાં (૧૫૫૬) હુમાયુનો કાળ થયો. અને અકબર ગાદી પતી થયો.

પ્ર૦ અકબરે ક્યાંથી ક્યાં સુધી રાજ્ય કર્યું તથા તે વખતે ઈંગ્લેન્ડની ગાદીએ કોણે હતું ?

પ્ર૦ એણે ઈ.સ. ૧૫૫૬ થી ઈ.સ. ૧૬૦૫ સુધી, આગણુપત્યાસ વરસ રાજ્ય કર્યું અને તે વખતે ઈંગ્લેન્ડની ગાદીએ રાણી ઇલિઝાબેથ હતી.

પ્ર૦ બેહેરામમાં વિશે શું જાણીએ ?

જી૦ એ અકબરનો વજીર હતો એણે હુમાયુને રાજ્ય મેળવવામાં બહુ મદદ કરી હતી. એ જીતે તુર્ક હતો. પાછળથી તે રાજા પિતા બન્યો. એ ચતુર હતો પણ સ્વભાવે કરડો અને મિજબજ હતો તેથી તેના ઘણા શત્રુ હતા થયા. એ વાત અકબરને ગમી નહી. તેથી ઇ.સ. ૧૫૬૦ માં તેની પાસેથી અધિકાર પોતાને હસ્તક લીધો. આ અપમાનથી તેણે ખંડ ઉઠાવ્યું. પરંતુ તેની આ ગદી સેવા ઉપર નજર રાખી તેને છુટો કર્યો. પછી તે મક્કે ગયો. નીકળ્યો પણ રસ્તામાં મર્યો ગયો.

- પ્ર૦ મુસલમાની સંસ્થાનોને તથા રજપૂત રાજાને અકબરે શીરીતે વશ કર્યા ?
- જ૦ મુસલમાની નાનાં રાજ્યોને દિલ્હીની બાદશાહકના પ્રાંતો બનાવ્યા અને લગ્ન તથા સ્નેહ ભાવની રાજ રીતિથી તેણે રજપૂતોને વશ કર્યા અને તેમને મોટા અધિકાર આપ્યા.
- પ્ર૦ તેને હુમાયુ પાસેથી મળેલું રાજ્ય કેટલું હતું. અને પછી તે માં શીરીતે વધારો કર્યો ?
- જ૦ ક્રકત પંજાબ, દિલ્હી. અને આઆના માહાલો તેને હુમાયુ પાસેથી મળેલા હતા. બાકીનો અકબરે વધારો કર્યો. જયપુરના રાજાને જીતી જગીરદાર બનાવ્યો. અને તેની કુવરીને પોતે ૫ રણ્યો જોડપુરને પણ તેજ રીતે વશ કર્યું. અને ત્યાંના રાજાની કુવરી વેરે પોતાના શાહબદા જહાંગીરને પરણાવ્યો ચિતોડના રજપૂતોને હરાવ્યા. પણ તેમણે કંન્યા આપી નહીં અને ચિતોડ છોડી તેઓ નાશી ગયા. અને ઉદેપુર વસાવી ત્યાં રહ્યા.
- પ્ર૦ ટોડર મલ કોણુ હતો. અને તેના વિશે શું જાણીએ ?
- જ૦ એ અકબરનો દિવાન હતો. એણે જમીનની માપણી કરી જમાં બાંધીની રીત બાંધી.
- પ્ર૦ અકબરે પોતાની રૈયતના સુખને માટે શું કર્યું ?
- જ૦ એણે જજીઆ વેરો માફ કર્યો. અને રાજ્ય પ્રકરણમાં દાખલ થવાનો સોનો હક સરખો ગણ્યો હિંદુ ધર્મ પુસ્તકોનો ફારશીમાં તરજુમો કરાવ્યો અને તેમના ધર્મ વિશે બહુ કાળજી રાખી અને તેમની કુર ક્રિયા બંધ કરી. બાળ લગ્ન કરવાની મના કરી અને વિધવા વિવાહને કાયદાનો આધાર આપ્યો. સતી થવાનો આલ તે બંધ કરી શક્યો નહીં. પણ બાઇની રાજી પુશી વિના બાળી શકાય નહીં એવો બંદો બસત કર્યો.
- પ્ર૦ અકબરે દક્ષિણ ઉપર ક્યારે સ્વારી કરી શા માટે તેની હકીકત તેના પરિણામ સાથે કહો ?
- જ૦ ઈસ ૧૫૮૬ માં તેની સામે અહમદ નગરીની રાણી આંદ.

બીબી થઈ હતી અને તેને દક્ષિણનાં બીજાં મુસલમાની સ્થાન મદદમાં હતાં એ બાઈ બહાદુર અને હોશિઆર હતી પ્રથમતો અકબરનું લશ્કર હાયું પણ ઇંસં ૧૫૯૯ માં અકબર પોતે લલકા ગયો તેમાં અહમદ નગરની ફોજે ફિતૂર કરી ચાંદ બીબીનું જીવન કર્યું તો પણ ઇંસં ૧૬૩૭ સુધી એ રાજ્ય જીતાયું નહોતું. ફક્ત આનંદેશ તાબે કરી અકબર પાછો ગયો હતો.

પ્ર. અકબરનું મોત ક્યારે અને તેના શબને ક્યાં દાટયું ?

જી. ઇંસં ૧૬૦૫ માં તેનું મોત થયું. તેના શબને સિકંદરામાં દાટયું અને કબર કરાવી એ કબર ઉપર ઓરાઢવાને લાડનાર્થે 'શુક્રે' ઇંસં ૧૮૭૩ માં ચાદર આપી હતી.

પ્ર. અકબરની રાજ્ય રચના વિશે તમે શું જાણો છો ?

જી. એણે રાજ્યના વિભાગ કરી પ્રાંતો ઠરાવ્યા હતા અને તે દરેક ઉપર સૂબા ઠરાવ્યા હતા તેમને કુલ અખતીઆર આપ્યો હતો. સેના પતિઓને જાગીરો અગર પગાર આપવામાં આવતો ન્યાય ખાતા સાથે ન્યાયાધિશો નીમ્યા હતા, અને તેમને મદદ કરવા કાજીઓની નીમણૂક કરી હતી કોટવાળને માજીસ્ટ્રેટનો અધિકાર આપવામાં આવતો.

પ્ર. તેની વસુલાતની રીતી વિશે અને તેની ઉપજ વિશે શું જાણવામાં છે.

જી. પ્રથમતો તેણે જમીનની માપણી કરાવી પછી વીધે કેટલો પાક થાયછે તે નક્કી કર્યું, અને ઉપજમાંથી કે રાજ્યનો હીસ્સો લેવા ઠરાવ્યો પાછળથી પાકને બદલે નાણું લેવાના દર ઠરાવ્યા અને ખેડુતોને દશ દશ વરસનો પટો કરી આપ્યો કે જ્યાં તેઓ પોતાની જમીન સુધારી સારો પાક નોપજાવી સકે, તેની બધી જમતની ઉપજ એકઠી કરતાં ૪૨ કરોડની અટકળવામાં આવતી.

પ્ર. અબુલ ફાઝલ વિશે શું જાણવામાં છે ?

જી. એ અકબરનો વસુલાત ખાતાનો પ્રધાન હતો, તેણે આઈન અ

કબરી નામનું પુસ્તક બનાવ્યું છે ટીલાટ શાહખદા સલીમની શી બવણીથી કોઇએ તેને ઇસ. ૧૫૦૩ માં મારી નાંખ્યો.

પ્ર. અકબર પછી કોણ થયો અને તેણે ક્યાંથી ક્યાં સુધી અમલ કર્યો ?

જી. જહાંગીર ઇસ. ૧૬૦૫ થી ઇ.સ. ૧૬૨૭ સુધી ૨૨ વરસ.

પ્ર. એના સાસુ કોણે બંડ મચાવ્યું હતું ?

જી. તેના સાહાબખદા શાહજહાંએ અને તેને અહમદ નગરના વજીર મલિકબરે મદદ કરી હતી.

પ્ર. એના વખતમાં મુગલાઈ રાજ્યની પેદાશ કેટલી હતી?

જી. કુલ એકંદર પેદાશ ૫૦ કરોડની હતી.

પ્ર. તુરજહાં વિશે શું જાણીએ?

જી. એ કોઈ ઇરાની ઉમરાવ કુળની હતી. પણ તેનો જન્મ ધણી નિર્ધનતામાં થયો હતો. જાતે પુટડી હોવાથી જહાંગીરનું મન તેના ઉપર મોહ પામ્યું હતું. પણ એ વાત અકબરને શવતી નહોતી માટે બંગાળના સુબાવેરે તેનું લગ્ન કરાવ્યું હતું. જ્યારે જહાંગીર ગાદીએ બેઠો ત્યારે તે સુબાને કતલ કરાવી તેને પોતાના જનાનામાં લાવ્યો. તેણે જહાંગીર ઉપર બારે સત્તા ચલાવી. પ્રથમતો પોતાના સગાઓ ને પોતાની પાસે રાખ્યા. તેથી શાહા જાણ્યો અને બીજા મુગલ સરદાર ના રાજ થયા. અને ઠેકાણે ઠેકાણે બંડ ઉઠ્યાં. તેના વિજયી સેનાપતિ મહોબતખાંએ ઇસ. ૧૬૨૬ માં તુરજહાં સહિત પાદશાહને ૭ માસ સુધી પોતાના કબજામાં રાખ્યો. અને ઇ.સ. ૧૬૨૭ માં જહાંગીરનો કાળ થયો.

પ્ર. એના વખતમાં ઈંગ્લાંડથી કોણ અને શા માટે આવ્યો હતો?

જી. સરટામસરો નામે ઇંગ્લેન્ડ એલચી કંપનીના સંબંધના કામ સાર જહાંગીર પાસે આવ્યો હતો.

પ્ર. તેણે જહાંગીર અને તેના રાજ્ય વિશે શું લખ્યું છે?

જી. સરકારનું મુખ્ય સ્થળ આગ્રા હતું ધર્મ વિશે અંદરની લાગણી તેના પિતાના જેવી નહોતી. પણ બહારથી પોતાના પિતાના મત

પ્રમથ્ણે ચાલતો. પોતાની રૈયતને દારૂ થીવાની મના કરી હતી. ૫
જુ પડે છાટકો થઈ મોજ મળમાં રાત ગુમાવતો જાહેરમાં તે સદ
ગુણનું ડોળ બરાબર જળવી રાખતો. અને પોતાના રાજ્યનું
કામ ડાહ્યાપણથી કરતો. દરબારીઓની મારફત સિવાય ફરિયાદ
સાંભળવાને તેણે યુક્તિઓ કરી મૂકી હતી.

પ્ર૦ જહાંગીર પછી કોણ પાદશાહ થયો અને તેણે ક્યાંથી ક્યાં સુધી
રાજ્ય કર્યું?

જી૦ શાહા જહાન. ઈ.સ. ૧૬૨૮ થી ઈ.સ. ૧૬૫૮ સુધી.

પ્ર૦ એના વખતમાં શીશી હકીકત બની તે કહો?

જી૦ તેણે ગાદીએ બેઠા પછી નુરજહાને દરમાયો બાંધી આપી ખા
નગી સ્વસ્થામાં રાખી. અને શહરીઆર તથા બીજા અકબરના
કુળના બધાને મારી નાંખાવ્યા. ઈ.સ. ૧૬૩૭માં તેણે બદખ્શને
કબજો કર્યો. અને ઈ.સ. ૧૬૫૩ માં એની પાસેથી ધરાનીઓ
એ કંદહાર પ્રાંત જીતી લીધો. ઈ.સ. ૧૬૩૬ માં અહમદ નગર
જીતી મુગલાઈ રાજ્યમાં બેળી દીધું. અને ઈ.સ. ૧૬૫૭ માં
બિડર ગઢ પણ જીતી લીધો. તથા વિજાપુર અને ગોવળકાંડાને
ખંડીઆં બનાવ્યાં તેણે પોતાને માટે એક મયુરાસન બનાવ્યું હ-
તું. તેની કીંમત સાડા છ કરોડની અટકળવામાં આવતી. તેણે રા
જ્યના મોટા હોદ્દા પોતાના શાહાજાઓ ને આપ્યા હતા. તેથી
આખરે તેની માઠી હાલત થઈ. ઈ.સ. ૧૬૫૭ માં પડે માંદો પ
ડ્યો તે વખતમાં તેના કપટી શાહાજાઓ ઔરંગઝેબે બાઈઓ
સાથે કપટી ઝઘડો કરી પોતાના બાપને પદબ્રજ કર્યો. અને ઈ.સ.
૧૬૫૮ માં પોતે પાદશાહ થયો. સાત વરસ બાંધીખાનું ભોગ
વી ઈ.સ. ૧૬૬૬ માં શાહાજહાં આગ્રામાં મરણ પામ્યો.

પ્ર૦ શાહજહાં પછી કોણ પાદશાહ થયો અને તેણે ક્યાંથી ક્યાં સુધી
આમલ ચલાવ્યો?

જી૦ ઔરંગઝેબ (આલમગીર) ઈ.સ. ૧૬૫૮ થી ઈ.સ. ૧૭૦૭
સુધી.

પ્ર૦ એનું રાજ્ય શાથી મુદ્રક થયું. તથા તેની કારકીર્દી શાથી ઝાંખી

ખડી. અને એની બહેર બિનાઓ કયાં કયાં હતી?

બી. પોતાના બાઇઓના ખુનથી તનું રાજ્ય નિર્ભય થયું. અને તેના પૂત્રોના બળવા. કારસ્તાન. અને અદેખાઈથી તેની કીર્તી ઝાંખી પડી. પોતાનું કાંઠમાં વાળું દરબાર. દક્ષિણનાં સ્વતંત્ર મુસલમાની રાજ્યોનું જીતવું. અને રજપૂતો બહેરના વિશાલ એ એની બહેર બિનાઓ હતી.

પ્ર. એ કેટલા બાઇઓ હતા અને તેમનું શું થયું?

બી. એકતો ઐરંગઝેબ પોતે, બીજો દારા. ત્રીજો સુલ્તાન. અને ચોથો મુરાદ. દારાને ઇ.સ. ૧૬૫૯ માં માર્સ નાંખાવ્યો. સુલ્તાનની સાથે ઝગડો કરી આરાકાનમાં નસાડી મુક્યો, તે ત્યાં ઇ.સ. ૧૬૬૦ માં માર્યો ગયો. ત્રીજો મુરાદ તેનો બાંધી ખાનામાં જ ઘાત કરાવ્યો.

પ્ર. મીરજુમલા વિશે શું બોલો છો?

પ્ર. એ ઐરંગઝેબનો સરદાર હતો. તેણે ઇ.સ. ૧૬૬૨ માં આશામ ઉપર સ્વારી કરી હતી. અને તે ધાકામાં મરણ પામ્યો.

પ્ર. ઐરંગઝેબ સામે હિંદુરાજ રાણાએ શા માટે બંડ કર્યું?

બી. અકબરનો માણ કરેલો જીજ્ઞાસુ ઇ.સ. ૧૬૭૭ માં પાછો શરૂ કર્યો. તથા હિંદુઓને રાજ કારબારમાંથી દૂર કર્યા. એટલું જ નહીં પણ જસવતસિંહની વિધવા ઉપર જીલ્લમ કર્યો વગેરે કારણથી બંડ કર્યું.

પ્ર. કોણ કોણ સામે થયા તથા તમારા શાં રીતે બન્યું ?

બી. ઇ.સ. ૧૬૭૬ માં એક હિંદુ પંથે બંડ ઉઠાવ્યું અને ઇ.સ. ૧૬૭૭ માં રજપૂતો સંપ કરી તેની સામા થયા. ઇ.સ. ૧૬૮૦ માં તેનો બંડ ખોલ શાહજહાં અકબર રજપૂતોને મળી ગયો એ રજપૂતોએ મુસલમાનોની મરિજદો બાગી તથા તેમના ધર્મ ગુરુઓનું અપમાન કરી કુરાનને આગી નાંખ્યું.

પ્ર. ઐરંગઝેબના લક્ષણ વિશે શું બોલવામાં છે?

બી. બહેર દેખાવોમાં તે બલ્કે રૂપે રહેતો તેની ખાનગી રેણી સાથે હતી કામમાં ઉદ્યોગી હોય ધર્મની કીયા તે બરોબર યાળતો જો તેને પદ બ્રહ્મ કરવાને આપ નહોત. ખુન કરવાને બાઈઓ

નહોત, અને દુઃખ દેવાને હિંદુ રૈયત નહોત તો તેનું જીવત
ર નિર્દોષ ગણાત

પ્ર. મુસલાઈ સંજયની પડતી થવાનું શું કારણ હતું ?

જી. ઓરંગઝેબ પછી થનારા એ વંશના પાદશાહો પુતળાં જેવા
હતા તેમના સરદારો અને કારભારીઓની પુણ્ય સના તેમના
ઉપર હતી, તેઓ તેમને ગાદીએ બેસાડતા આધીન રાખતા
અને વખતે તેમનો પ્રાણ પણ લેતા, ઓરંગઝેબ પછીના છ
પાદશાહોમાંથી બેતો ખોટું કામ કરતાં આયકો ખાય નહીં એ
વા હતા અને તેઓ જીલ્લિકારખાન નામે સેના પતિને તાબે હ
તા બાકીના ચારને બે સૈયદોએ ગાદીએ બેસાડેલા હતા. એવા
વખતમાં ધણી પ્રાંતો સ્વતંત્ર થઈ ગયા, એટલુંજ નહીં. પરંતુ
શીખ લોકો અને મરાઠાઓએ બંડ મચાવ્યાં તથા મધ્ય એ
શિઆમાંથી નાદિરશાહની અને અહમદશાહ અબદલ્લીની ચઢાઈ
ઓ થઈ અને પાદશાહનું ખેદાન મેદાન થઈ ગયું પછીથી મરે
ઠા. અંગ્રેજ, અને ફ્રેન્ચો વચ્ચે લાંબી મુદત ઝઘડો ચાલ્યો પછી
દિલ્હીની પાદશાહતના ધણી વિજયી અંગ્રેજો થયા.

પ્ર. શીખ લોકના બંડ વિશે શું જાણો છો ?

જી. તેમના ઉપર બહુ જીવન થવાથી તેમણે બંડ ઉઠાવ્યું છં
સં ૧૭૧૬ માં મોગલ ફ્રાન્સ તેમના ગુરૂ બંદાને મસ્કરીમાં
જામો કસ્ટોલ પાધડી અને કરબી સેલાના પોશાકથી શણગાર
રેલા રૂપે લોહાના પાંજરામાં પુરી બધે ફેરવ્યો. તેના દેખતાં
તેના દીકરાની છાતી ચીરી તેમાંથી લોહી લઈ તેના મોં પર
ફેંક્યું તથા લાલ ધમધમતી શાણુશીએ બંદાનું માંસ તોડ્યું અ
ને હડકાયા કુતરાની પેટે શીખ લોકનો ઉચ્છેદ કર્યો.

પ્ર. નાદિરશાહની સ્વારી વિશે શું જાણવામાં છે ?

જી. એણે ઇ.સ. ૧૭૩૯ માં હિંદ ઉપર સ્વારી કરી તેણે દિલ્હી
માં કતલ ચલાવી તથા લુટી.

પ્ર. અહમદશાહની સ્વારી વિશે શું જાણો છો ?

જી. એણે હિંદ ઉપર છ સ્વારીઓ કરી, તેણે પણ ધણી લુટ અ

ને કતલ કરી એ છ સ્વારીઓમાં પકાણોએ ધણીજ ફરતા કરી ધણી શેહેરામાં કતલ કરી અને કેટલાં એક બાળી મૂક્યાં હિંદુઓનું તીર્થ મથુરાં નગરી બાળી અને લુટી ધણીં સ્ત્રી પુરુષોને ગુલામ તરીકે વેચ્યાં અને મંદીરામાં આપોતો વધ કરી તેના લોહીથી મૂર્તીઓને ખરડી.

પ્ર૦ ઇંગ્રેજને હાય હિંદ શી રીતે આવ્યો ?

જી૦ પાણીપતના રણમાં અહમદશાહ અને મરેઠા લડ્યા તેમાં મરેઠા હાર્યા. તે વખતના મુસલ માનો પ્રતેદ મેળવતા પણ રાજ્ય કરી શકે તેવા નહોતા ત્યાર પછી હિંદમાં અધાધુધી ચાલી એ વા વખતમાં મુગલાઇ રાજ્યના બંગાલામાંથી ઇંગ્રેજે ધીરજથી નવું રાજ્ય રચ્યું કારણકે તે વખતે દિલ્હીના પાદશાહનો અમલ માત્ર તેમના મેહેલમાંજ હતો. તથા હિંદના રાજ્યા ધિકારને માટે મરેઠા, શીખ, અને અંગ્રેજ લડતા હતા, દિલ્હીનો છેલ્લો પણ નામનો પાદશાહ ઇ.સ. ૧૮૫૭ ના બળવામાં સમીલ થયો. તે ઇ.સ. ૧૮૬૨ માં રંગુનમાં રાજ કેદી અવસ્થામાં મરણ પામ્યો. મુસલમાન સરદારો ઇંગ્રેજ સાથે બંગાળા, બૈસુર, અને કર્ણાટક માં લડ્યા પરંતુ હિંદ જીતવામાં વધારેમાં વધારે વખત સુધી ઇંગ્રેજની સામા થનાર હિંદુ હતા છેલ્લો મરેઠી વિઘ્ન ઇ.સ. ૧૮૫૮ માં થયો તેમાં ઇંગ્રેજ જીત્યા તથા શીખ સમુદાયને ઇ.સ. ૧૮૪૮ માં જીત્યો એ પ્રમાણે ઇંગ્રેજે હિંદના ધણી થયા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

પ્ર૦ મરેઠાનો ઉદય શી રીતે થયો તથા તે વખતે દક્ષિણમાં કેટલાં રાજ્ય બળ હતાં ?

જી૦ ઇ.સ. ૧૬૩૪ ને સુમારે શાહજી બોંસલા નામે મરેઠો સીપાઈ અહમદનગર અને બિજ્જીપુરની પક્ષમાં રહી મુગલો જોડે લડ્યો અને તેણે પોતાના છોકરા શિવાજીને એક સિપાઈની ટા

બી. અને લશ્કરી ભગીર વારસામાં આપી. એ શિવાજીનો જન્મ ઇ.સ. ૧૬૨૭ માં થયો. અને તે મરેઠાનો મૂળ પુરુષ ગણાયો. એ વખતમાં દક્ષિણમાં ત્રણ રાજ્ય બળ હતાં. એકતો દિલ્હીની પાદશાહી ફોજ બીજું અહમદનગર અને ત્રિજી પૂરનું લશ્કર. ત્રીજું સ્થાનિક હિંદુ રાજ્યોની લશ્કરી વ્યવસ્થા. તેમાં છેલ્લાની એટલે મરેઠી રાજ્ય બળની વૃદ્ધિ થઈ. એટલે દક્ષિણ હિંદ જીતવાને શાહજહાં એ અને ઔરંગઝેબે ૮૦ વરસ વિગ્રહ ચલાવ્યો તેમાં મરેઠા દરેક આવડુ વારા ધરતી લડતા. અને મુલક વધારતા.

પ્ર. શિવાજીએ પોતાતા અમલમાં મુખ્ય કામ કીયાં કર્યાં?

જી. ઇ.સ. ૧૬૫૯ માં તેણે ત્રિજી પૂરના એક સરદારનો કપટથી ધાત કર્યો. ઇ.સ. ૧૬૬૨ માં સુરત લુટ્યું. ઇ.સ. ૧૬૬૪ માં રાજ્ય પદ ધારણ કરી પોતાના નામના શિક્ષા પાડ્યા. ઇ.સ. ૧૬૬૫ માં ત્રિજી પૂર સામે લડવામાં મોગલોને મદદ કરી. ઇ.સ. ૧૬૬૬ માં ઔરંગઝેબે તેને તેના છોકરા સંભાજી સહિત દિલ્હીમાં નજરકેદ રાખ્યો. ત્યાંથી નાશી આવી દક્ષિણમાં ખંડનો મુંડો ઉઠાવ્યો. ઇ.સ. ૧૬૭૪ માં રાયગઢમાં ફરીથી ગાદીએ બેઠો. અને સોનાથી પોતાની તુળા કરી બ્રાહ્મણોને દાન કર્યું. ઇ.સ. ૧૬૮૦માં તેનો કાળ થયો.

પ્ર. શિવાજી પછી કોણ ગાદીપતિ થયો અને તેના વખતમાં શા બનાવ બન્યા?

જી. સંભાજી. એણે ઇ.સ. ૧૬૮૦ થી ઇ.સ. ૧૬૮૯ સુધી અમલ કર્યો. તેણે પોર્તુગીઝ અને મોગલોને કે લડવામાં ધણે વખત ખોટો. ઇ.સ. ૧૬૮૯ માં ઔરંગઝેબ પાદશાહે તેને પકડી કેદ કર્યો અને તેની આંખો ફોડી તથા જીભ કાપી શિરચ્છેદ કર્યો.

પ્ર. શાહુ એ કોણ અને તેના વિશે શું જાણીએ?

જી. એ સંભાજીનો છોકરો. ઔરંગઝેબે સંભાજીને પકડ્યો ત્યારે એ ૫ કત ૭ વરસનો હતો તેને ઔરંગઝેબે પોતાની પાસે નજરકેદ રાખ્યો. હતો. પરંતુ દિલ્હીની તાબેદારી સ્વીકાર્યાથી ઇ.સ. ૧૭૦૭

માં તેને ગાદી પાછી આપી. તેણે પોતાનો જન્મારો જન્મન આ નામાં ગાળ્યો. અને બાલાજી વિશ્વનાથ નામે શ્રાદ્ધાણુને મંત્રી અને પેશ્વાનો ઇલકાબ આપી રાજ્યનો તમામ કારબાર સોંપ્યો. ત્યાર પછી મરેઠાને ઠેકાણે પેશ્વાની સત્તા જામી.

- પ્ર. પછી મરેઠી રાજ્ય કીયાં રહ્યાં અને તેનું શું થયું ?
- જી. સતારા અને કોલાપુર સતારાના છેલ્લા રાજાને પુત્ર ન હોવાથી તે રાજ્ય ઇ. સ. ૧૮૪૯ માં ઇંગ્લેન્ડે ખાલસા કર્યું અને કોલાપુરનું રાજ્ય હજી કાયમ છે, ત્યાં શિવાજીનો છેલ્લો વંશજ ઇ. સ. ૧૮૮૩ સુધી રાજ્ય કરતો પરંતુ તે અપુત્ર મરણ પામવાથી ગાટગેકુળના કોઈ બાળકને કત્તક લીધો છે તે બીજો શાહુ રાજા કહેવાય છે.
- પ્ર. પેશ્વો પેશ્વા કોણ થયો અને તેના વખતમાં શા બનાવ બન્યા ?
- જી. બાલાજી ઇ. સ. ૧૭૧૮ માં તેણે સૈયદોને મદદ કરી અને ઇ. સ. ૧૭૨૦ માં દક્ષિણમાં પાદશાહી મુલકમાં ચોથ ઉધરાવી તથા પુના અને સતારાની આશ પાશ સત્તા જમાવી.
- પ્ર. બીજો પેશ્વા કોણ અને તેના વખતમાં શા બનાવ બન્યા ?
- જી. બાજીરાવ- તેણે દક્ષિણની ચોથનો હક કાયમ કર્યો, અને માળવા પ્રાંત તથા નર્મદાથી ચંબલ પર્યંતનો પ્રદેશ દિલ્લીની પાદશાહતમાંથી છીનવી લીધો તથા ઇ. સ. ૧૭૩૯ માં પોર્તુગીઝ પાસેથી વસાઈ લીધું.
- પ્ર. ત્રીજો પેશ્વા કોણ અને તેના વખતમાં શા બનાવ બન્યા ?
- જી. બાલાજી બાજીરાવ, એ વખતે મરેઠી રાજ્યનાં મુખ્ય સ્થળ એ હતાં. પુના અને મધ્ય પ્રાંતમાં નાગપુર, નાગપુરમાં ભોંસલે કુળનો અમલ હતો, તેણે બંગાળા ઉપર ચઢાઈ કરી તેથી અલીવર્દીખાં એ તેને બંગાળાની ઉપજમાંથી ચોથ આપવાનું કમુલ કર્યું. તથા દક્ષિણ- ઓદીઆપ્રાંત રઘુજી ભોંસલેને ઇ. સ. ૧૭૫૧ માં આપ્યો પુનાનાં મરેઠાએ ઉત્તરમાં પંજાબ સુધી સ્વારી કરી તેથી અહમદશાહદુરાનીનો તેમના ઉપર કોપ થયો, કારણ કે

પંજબ પ્રાંત તેણે દિલ્હીના પાદશાહ પાસેથી છીનવી લીધો હતો, દુરાની અને મરેઠા વચ્ચે ઈ.સ. ૧૭૬૧ માં પાણી પતના રણમાં મોટી લઢાઈ થઈ તેમાં મરેઠા હાર્યા.

પ્ર. એ વખતે મરેઠી રાજ્યના કેટલા અને કીયા કીયા વિભાગ થઈ ગયેલા હતા ?

જી. પાંચ, ૧ પેશ્વાની ગાદી પુનામાં હતી, ૨, ભોંસલેનું પાટનગર નાગપુરમાં હતું. ૩. સિંધીઆની રાજધાની જ્વાલીઆરમાં હતી, ૪. હોલ્કરની રાજધાની ઇંદોરમાં હતી ૫. ગાયકવાડની રાજધાની વડોદરામાં હતી.

પ્ર. ચોથો પેશ્વા કાણુ અને તેના વખતમાં શા બનાવ બન્યા?

જી. માધવેરાવ. એ વખતમાં માંહો માંહી કાવતરાં ચાલતાં હતાં. પુના અને નાગપુર વચ્ચે બંગાળાની લુટને માટે વાંધોં ચાલતો હતો. સિંધીઆ અને હોલ્કર સ્વતંત્ર થઈ ગયા હતા, હૈદરાબાદ અને મૈસૂરના મુસલમાની સંસ્થાન સાથે તથા વરાડના ભોંસલે જોડે તેને લઢવું પડ્યું તેમાં દરેકમાં તેની જીત હતી.

પ્ર. ભોંસલે વિશે બીજી શું જાણવામાં છે?

જી. તેમણે ઈ.સ. ૧૭૫૧ સુધી બંગાળામાં ચોથ ઉધરાવી અને ૬ લાક્ષુ ઓઢીઆ મેળવ્યો પણ ત્યાંથી ઈ. સ. ૧૮૦૩ માં તેમને હાંકી કાઢ્યા ઈ.સ. ૧૮૧૭ ના છેલ્લા મરેઠી વિગ્રહમાં તેમની સત્તાનો અંત આવ્યો. પરંતુ ઈ. સ. ૧૮૫૩ સુધી ઈંગ્રેજી સલાહ પ્રમાણે તેનો રાજ કારભાર ચાલ્યો અને તે જ સાલમાં ત્યાંનો રાજ અપુત્ર મરણ પામવાથી રાજ્ય ઈંગ્રેજ ખાલસા કર્યું.

પ્ર. વડોદરાના રાજ્ય વિશે શું જાણવામાં છે ?

જી. એના અમલમાં આખો ગુજરાત પ્રાંત અને કાઠિયાવાડ છે. ઈ.સ. ૧૮૧૭ ના છેલ્લા મરેઠી વિગ્રહ પછી બ્રિટિશ રેસિડેન્ટની મદદથી એ રાજ્ય ચાલે છે. ઈ.સ. ૧૮૭૪-૭૫ માં જે ગાયકવાડ (મહારાવ) ગાદી ઉપર હતો તેના ઉપર રેસિડેન્ટ

ને જેર દેવાની કોશિશ સાબિત થવાથી તેની હાઇકમિશને તપાસ ચલાવી રાજને પદબ્રંટ કર્યો, હતો, પણ રાજ્ય ખાલસા નહીં કરતાં એ વંશના કોઇ બાળકને દક્ષિણમાંથી લાવી ગાદીએ બેસાડ્યો છે .

પ્ર. પેહેલા મરેઠી વિગ્રહ વિશે શું જાણ્યો ?

જી. એ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૭૭૯ થી ઇ.સ. ૧૭૮૧ સુધી ચાલ્યો એ વિગ્રહ થવાનું કારણ એમ હતું કે હઠા પેશ્વા માધવરાવને જન્મ તેના બાપના મરણ પછી થયો હતો. તેનો બધો અધિકાર નાના ફૂડનવીસના હાથમાં હતો પરંતુ માજી પેશ્વાના કાકા રાધોબાએ તેના વિશે વાંધો લીધો અને પંડને માટે દાવો કર્યો પરંતુ એ બાળકના રક્ષક નાનાફૂડનવીસે ફ્રેન્ચોને મદદમાં બોલાવ્યાથી મુ'બાઈના ઇંગ્લેન્ડે રાધોબાનો પક્ષ કર્યો છેવટે ઇ.સ. ૧૭૮૨ માં સાલબાઈનું તહનામું થયું તેની રૂએ ધારાપુરી અને બીજા દ્વીપો ઇંગ્લેન્ડે મળ્યા અને રાધોબાને પેનસન બાંધી આપ્યું, તથા માધવરાવ પેશ્વા પોતાના અધિકાર ઉપર કાયમ રહ્યો પરંતુ છેવટે તેને આપ ધાત કરવાની જરૂર પડી.

પ્ર. બીજા મરેઠી વિગ્રહ વિશે શું જાણ્યો ?

જી. એ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૮૦૩ થી ઇ.સ. ૧૮૦૪ સુધી ચાલ્યો એ થવાનું કારણ એમ છે કે ઇ.સ. ૧૭૯૫ માં સાતમો અને છેલ્લો પેશ્વા બીજો બાહરાવ થયો તે વખતમાં હોલ્કરે તેને ઇંગ્લેન્ડની મદદ માગવાની જરૂર પાડી તેના સંબંધમાં ઇ.સ. ૧૮૦૨ માં વસાઈનું તહનામું થયું તેની રૂએ પોતાના ખરચે બાહરાવને ઇંગ્લેન્ડ લશ્કર રાખવાની જરૂર પાડી પરંતુ સિંધીઆ અને ભોંસલેએ એ તહનામું તોડવાને એકઠો કર્યો, તેથી એ બીજો વિગ્રહ થયો જનરલ વેલેસ્લીએ (વેલિંગ્ટનના ડ્યુકે) આસાઈ અને આરગામનાં રણ ક્ષેત્રમાં સિંધીઆ અને ભોંસલેને હરાવી તેમના લશ્કરનો ધાણ વાળ્યો અને લાર્ડ સેકે લાસ્વારી અને દિલ્હી આગળ મરેઠાને હરાવ્યા તથા ઇ.

સં ૧૮૦૪ માં ફીગ આગળ હોલ્કરને હરાવ્યો આ વિગ્રહમાં ઇંગ્રેજને ધણો મુલક મળ્યો તથા હિંદમાં ફ્રેન્ચ સત્તાનો અંત આવ્યો તથા દિલ્હીનો નામનો પાદશાહ ઇંગ્રેજને શરણે આવ્યો.

પ્ર૦ છેલ્લા મરેડી વિગ્રહ વિશે શુ જાણો છો ?

જ૦ આ વિગ્રહ ઇસ ૦ ૧૮૧૭ થી ઇસ ૦ ૧૮૧૮ સુધી ચાલ્યો પેશ્વા હોલ્કર અને ભોંસલે પોત પોતાને માટે ઇંગ્રેજ સામે લડ્યા અને પૃથક પૃથક પરાજય પામ્યા છેવટે ખાજુરાવ પેશ્વા ઇંગ્રેજને શરણે આવ્યો અને તેનો મુલક ખાલસા કરી મુખ્ય ઇલાકામાં જોડી દીધો તથા તેને પેનસન બાંધી આખી બિયુર ગામમાં નજર કેદ રાખ્યો તેના દત્ત પુત્રનાના સાહેબ ઇસ ૦ ૧૮૫૭ ના બળવામાં સામીલ થઈ દુષ્કામ કર્યો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પ્ર૦ યુરોપી વિજેતામાં પેહેલા કોણ આવ્યા અને તેમના વિશે શુ જાણો છો ?

જ૦ પોર્તુગીઝ વાસ્કોદાગામા નામનો એક સરદાર પોતાનો કારણો લઈ ઈ.સ. ૧૪૯૮ માં પોર્તુગાલના લિસ્બોન બંદરથી નીકળ્યો તે કેપ આવ ગુડહોપને રસ્તે થઈ હિંદમાં કાલિકટ બંદરે આવી ઉતર્યો ત્યાં રહી તેણે વેપાર કરવા માંડ્યો અને ત્યાંના હિંદુ રાજા આમોરિનની પ્રીતી સંપાદાન કરી થોડા દીવસ રહી તે સ્વદેશ ગયો ત્યાં આમોરિને પોર્તુગાલના રાજા ઉપર તેને પત્ર લખી આપ્યો તેમાં તેને તેણે લખ્યું કે મારા મુલકમાં ધણી જાતના તેજના અને રત્ત પાકે છે તેને બદલે તારા દેશમાંથી સોનું, રૂપું, પરવાળાં, વગેરે લેવા હું ઇચ્છું છું. ઈ.સ. ૧૫૦૨ માં વાસ્કોદાગામા ફરીથી હિંદમાં આવ્યો, તે વખત તેને આમોરિન જોડે અણુ બતાવ થયો. તેથી તેણે આમોરિન ઉપર મારો ચલાવ્યો. ઈ.સ. ૧૫૦૩ માં આ

દેકાન્સોદી આદ્યુકર્ક આઁયો. તેણે પૂર્વ સમુદ્રમાં વેપાર ચલાવ્યો. ઇ.સ. ૧૫૦૫ માં એ લોકોનો પેહેલો ગવર્નર ફ્રાન્સિસકોદી આલ મેડો આઁયો ત્યાર પછી ઇ.સ. ૧૫૦૯ માં બીજો ગવર્નર આલ્ફોન્સો આઁયો તેણે પોર્તુગીઝની સત્તા વધારી. ઇ.સ. ૧૫૧૦ માં તેણે ગોવા સર ક્યું પછી મક્કા કબજે કરી સિઆમ અને મસા લાના બેટો જોડે વેપાર શરૂ કર્યો ત્યાર પછી વલંદા અને ઇંગ્લેન્ડ આ દેશ ખાતે પોતાનો વેપાર શરૂ કર્યો એટલે તેમની પડતી થઇ હાલ દીવ દમણ અને ગોવા તેમના કબજામાં છે.

૫૦ પોર્તુગીઝ પછી કીયા લોકો આવ્યા અને તેમના વિશે શું જાણવામાં છે?

૭૦ વલંદા તેઓ પણ કેપઆવગુડહોપને રસ્તે આવ્યા હતા અને આમ્બોયનામાં રાજ ગાદી સ્થાપી હતી એ વેપાર કરનારી કંપની આવી ત્યાર પેહેલા એ લોકોની ઘણી ખાનગી મંડળીઓ આ દેશ ખાતે વેપાર કરતી હતી ઇ.સ. ૧૬૦૨ માં તેમને સ્ટેટસ જનરલે જોડી દીધી અને તેનું ડચ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની એવું નામ આપ્યું ઇ.સ. ૧૬૧૯ માં જવામાં બર્ટ્રેવિઆ શેહેર વસાવી ત્યાં રાજધાની કરી અને તેજ સાલમાં તેમણે આસ્ટ્રેલિઆનો કાંઠો સોધી કાઢ્યો, એ વખતે પુર્વ આફ્રિકેગોમાં બ્રિટિશ કંપની પણ વેપાર કરતી હતી તેમની અને વલંદાની વચ્ચે આમ્બોયનામાં ઝઘડો થયો તેમાં ઘણા ઇંગરેજો માર્યા ગયા ઇસ ૧૬૩૫ માં તેમણે ફારમોસા કબજે કર્યું અને ઇસ ૧૬૪૦ માં મલાક્કા લીધું. ૧૬૫૧ માં કેપ આવ ગુડહોપમાં એક સંસ્થાન સ્થાપ્યું અને ઇસ ૧૬૫૨ માં મદ્રાસ કાંઠે પાલકોલ્લુમાં કોહી ધાલી ઇસ ૧૬૫૮ માં પોર્તુગીઝ પાસેથી જાણનાપટણ લઇ લીધું તથા તેમને છેવટે મક્કાસરમાંથી પણ હાંકી કાઢ્યા તેમની વેપાર કરવાની પદ્ધતિ અર્થશાસ્ત્રના નિયમથી ઉલટી હતી તેથી તેમનો જલદીથી અંત આવ્યો ઇસ ૧૭૫૮ માં ચિનસુરાની લઢાઇમાં ઇંગ્લેન્ડ સરદાર કલાઇવે તેમને હરાવ્યા અને તેમને લાજ લગાડે એવા કરાર કરવાની જરૂર પાડી

૫૦ ઇંગ્લેન્ડે એ રસ્તો સોધી કાઢવા શો પ્રયત્ન કર્યો?

જી૦ ઈ.સ. ૧૬૯૬ માં સાતમા હેન્રી રાજાએ જ્ઞાન કાળને વાળ તરફને રસ્તે થઇ હિંદમાં જવાનો માર્ગ ખોળી કાઢવા સનંદ કરી આપી હતી એ કામમાં તેમને કંતેહ મળી નહીં. પણ ન્યુ ફ્રાંક લાંડ ખેટનો શોધ થયો. ત્યાર પહેલાં ઇ.સ. ૧૫૫૩ માં સરલુ વિહલખીએ એશિયાની ઉત્તરે રસ્તો ખોળી કાઢવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, પણ તે ધણું દુઃખ પામી મરણ પામ્યો. હાલમાં એ રસ્તો શોધી કાઢવાનું કામ એક સ્વીડ અમલદારને સોંપવામાં આવ્યું છે.

પ્ર૦ ક્રીયા ઇંગ્લેન્ડ પેહેલ વેહેલા હિંદમાં આવેલા અને તેમના વિશે શું જાણો છો?

જી૦ ઇ.સ. ૧૫૭૯ માં ટામસ સ્ટીવન્સ આવ્યો હતો. ઇ.સ. ૧૫૮૩ માં ત્રણ ઇંગ્લેન્ડ વેપારી નામે રાફફ્રિય, જેમ્સ, ન્યુબેરી, અને લીડસ આવ્યા હતા. અદેખા પોર્તુગીઝે તેમને ઓમન અને ગોવામાં બંધીખાને નાંખ્યા. છેવટે ન્યુબેરીએ ગોવામાં દુકાન માંડી લીડસ મુગલ પાદશાહની નોકરીમાં રહ્યો અને ત્રીજો ફ્રિય તે રજી છવટ ઇંગ્લાંડ ગયો.

પ્ર૦ ઇંગ્લિસ ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની ઉત્પત્તિ શી રીતે થઈ?

જી૦ હિંદમાં વલંદા વેપાર કરતા હતા ઇ.સ. ૧૫૯૯ માં તેમણે મરીનો ભાવ પેહેલાં કરતાં વધાર્યો તેના સંબંધમાં લંડનના વેપારીઓએ સભા ખોલાવી હિંદ જોડે પરબાર્યો. વેપાર કરવાનો ઠરાવ કરી મંડળી સ્થાપી. તેમને રાણી ઇલિઝાબેથે ઇ.સ. ૧૬૦૦ માં સનંદ કરી આપી ત્યાર પેહેલાં કામચલાની કંપની હિંદમાં વેપાર કરતી હતી કેટલીક મુદત અંદર અંદર વેર ભાવ આપ્યા પછી ઇ.સ. ૧૭૦૯ માં એ બંને કંપની જોડાઈ ગઈ. અદેખા પોર્તુગીઝ તેમને નડવા લાગ્યા. પરંતુ ઇ.સ. ૧૬૧૪ માં તેમની સાથે તાપી નદીના મૂખ પાસે સુઆલીનું યુદ્ધ દરિઆઇ થયું. તેમાં કપતાન બેસ્ટે તેમનો પરાભાવ કર્યો એ વખતે દિલ્હી પતી જાંહાંગીર હતો. સરટામસરો તેની પાસે આવ્યો હતો.

- પ્ર. મદ્રાસ શી રીતે વસ્યું અને તેનો સ્વતંત્ર ઇલાકા ક્યારે બન્યો!
- જ. ઇંગ્લેન્ડની કોઠી આમાં ગામમાં હતી તેના ઉપરી પ્રાન્સિસડેએ ચંદ્રગિરિના રાજા પાસેથી ઇ.સ. ૧૬૩૮ માં મદ્રાસ પટમ અથવા ચિના પટમ નામે સ્થળ ખરીદ કર્યું અને ત્યાં ઇ.સ. ૧૬૩૯ માં ફોર્ટ સેન્ટ જોર્જ બાંધી મદ્રાસ વસાવ્યું. તે વસ્યા પછી કેટલીક સુદત લગી જવાના બંતામ નગરના તાબામાં રહ્યું. પરંતુ ઇ.સ. ૧૬૫૩ માં તેનો સ્વતંત્ર ઇલાકા બન્યો.
- પ્ર. મુબાઇ બેટ ઇંગ્લેન્ડને હાથ શી રીતે આવ્યો?
- જ. પોર્તુગાલના રાજાએ ઇ.સ. ૧૬૬૧ માં કાથેરિનની પેરામણીમાં એ બેટ ઇંગ્લેન્ડને આપ્યો. પરંતુ તેનો કબજો ઇ.સ. ૧૬૬૫ માં મળ્યો. પછી ઇ.સ. ૧૬૬૮ માં બીજા ચાર્લસ રાજાએ વર્ષે સો રૂપિયા લેવા ક રી ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીને આપ્યો. ત્યાર પહેલાં તેમની પશ્ચિમ કાંઠાની રાજધાની સુરતમાં હતી.
- પ્ર. કલકત્તા ક્યારે અને શી રીતે વસ્યું?
- જ. ઇ.સ. ૧૭૦૦ માં. ત્યાં આગળ સુસાંટી કરીને ગામડું હતું. ત્યાં ફોર્ટ વિલિયમનો પાયો નાંખ્યો અને સુસાંટી, કાલીકટા, અને ગોવિંદપુર એ ત્રણ સ્થળ ઓરંગઝેબના શાહજાદા આજમ પાસેથી જોબચાર્નોકે લેવાયું લીધાં.
- પ્ર. ફ્રેન્ચ કંપની ક્યારે સ્થપાઇ અને તે વિશે શું જાણો છો?
- જ. તેમણે પેહેલી કંપની ઇ.સ. ૧૬૦૪માં સ્થાપી બીજી ઇ.સ. ૧૬૧૧માં ત્રીજી ઇ.સ. ૧૬૧૫માં, ચોથી ઇ.સ. ૧૬૪૨માં, અને પાંચમી ઇ.સ. ૧૬૪૪માં સ્થાપી ત્યારપછી ઇ.સ. ૧૭૧૯ માં છઠ્ઠી કંપની સ્થપાઈ. એ છઠ્ઠી કંપની (ઇન્ડિયન કંપની) ને નામે ઓળખાય છે તેના આપેલા હકો ત્યાંના રાજાએ અટકાવ્યા હતા. પરંતુ છેવટે ઇ.સ. ૧૭૯૬ માં તેનો નાશનલ આસેમ્બલીએ ઉચ્છેદ કર્યો.
- પ્ર. ડેન કંપની વિશે શું જાણો છો?
- જ. તેમની પેહેલી કંપની ઇ.સ. ૧૬૧૨ માં અને બીજી ઇ.સ. ૧૬૭૦ માં સ્થાપાઇ હતી તેમણે ત્રાંકવીઆર અને શ્રીરામપુર સંસ્થાન સ્થાપ્યાં હતાં. જે ઇ.સ. ૧૮૪૫ માં ઇંગ્લેન્ડ

વેચાણુ લીધાં.

પ્ર૦ આસ્ટેડ કંપની વિશે શું જાણીએ?

જી૦ તેને આસ્ટ્રિયાના શેહેનશાહે ઇ.સ. ૧૭૨૩ માં સનંદી મંડળી કરી તેના આડતીઆ વલંદા અને ઇંગ્રેજ કંપનીના નોકરો હતા પરંતુ ઇ.સ. ૧૭૨૭ માં તેની સનંદનો અમલ વિએનાના દરબારે અટકાવ્યો હતો, છેવટે ઇ.સ. ૧૭૮૪ માં એ કંપની એ દેવાળું કાઢ્યું.

પ્ર૦ એ સિવાય યુરોપની કયી કંપનીઓ વિશે તમારા જાણવામાં છે ?

જી૦ ઇ૦સ૦ ૧૬૯૫ માં સ્કોટ લોકે કંપની સ્થાપી હતી, પણ તે ઉછરતો પેહેલાંજ નાશ પામી સ્પેનના રાજાની સનંદથી ઇ.સ. ૧૭૩૩ માં ફિલિપાઇન બેટોની પાદશાહી કંપની સ્થપાઈ હતી ઇ.સ. ૧૭૩૧ માં છેલ્લામાં છેલી કંપની સ્વીડના રાજાની પરવાનગીથી હેન્ડ્રી કઅનિંગે સ્થાપી હતી.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

પ્ર૦ કંઈ અને ઇંગ્રેજ વચ્ચે વિગ્રહ ચાલ્યો ત્યારે દક્ષિણ હિંદ કેવી સ્થિતિમાં હતો.

જી૦ ઐરંગઝેબ પાદશાહ ઇ.સ. ૧૭૦૭ માં મરણ પામ્યો ત્યાર પછી ધણું કરીને તમામ હિંદ સ્વતંત્ર થઇ ગયેલો હતો દક્ષિણ હિંદમાં નિજમુલ મુલ્ક ગાદી સ્થાપી અને તે આખા દક્ષિણ હિંદ ઉપર નામનો અધિકાર ચલાવતો કર્ણાટકમાં આકાટનો નવાબ નિજમના નાયબ તરીકે અમલ કરતો. વધારે દક્ષિણમાં ત્રિચિનોપલીમાં હિંદુ રાજાની રાજધાની હતી. તાંજેરમાં શિવાજીના અધમ થએલા વંશજો રાજ કરતા હતા મૈસુરમાં પણ હિંદુ રાજાનો અમલ હતો વિજય નગરનો નાશ થયા પછી તેના લશ્કરી સરદારો છુટક છુટક કિલામાં રાજધાની કરી સ્વતંત્ર પણ અમલ કરતા હતા.

પ્ર૦ ફ્રેન્ચના પેહેલા વિગ્રહ વિશે શી હકીકત જાણીએ ?

જી૦ ઈ.સ. ૧૭૪૪ માં ઇંગ્રેજ અને ફ્રેન્ચો વચ્ચે યુરોપમાં વિગ્રહ થયો તેની રૂએ હિંદમાં વિગ્રહ થયો પાંદીચેરીનો ગવર્નર દુપ્લે હતો. તેની મદદે લાઓર્ડેનેસ અગ્ર્યો તેણે ઇ.સ. ૧૭૪૬ માં મદ્રાસ જીતી લીધું ફક્ત સેંતરેવી ગઢ ઇંગ્રેજ પાસે રહ્યા ઇ.સ. ૧૭૪૮ માં બોરકાવેએ પાંદીચેરીને ઘેરા ધાલ્યો અને મેજર લારેન્સે તેને મદદ કરી ફ્રેન્ચ અને ઇંગ્રેજ વચ્ચે ધણા હુમલા થયા તેમાં ફ્રેન્ચોએ તેમના તમામ હુમલા પાછા વાળ્યા. પરંતુ તેમની વચ્ચે લાસાપેલના કોલકરર થયા. તેની રૂએ મદ્રાસ ઇંગ્રેજને પાછું મળ્યું અને એ વિગ્રહનો અંત આવ્યો.

પ્ર૦ ફ્રેન્ચો સાથેના બીજા વિગ્રહ વિશે શું જાણવામાં છે ?

જી૦ પેહેલા વિગ્રહમાં તેમને સહેલથી જય મળ્યો તેથી દુપ્લેના મનમાં ફ્રેન્ચ બાદશાહત સ્થાપવાનો લોભ થયો. દક્ષિણમાં હે દ્રાવિડ અને આફ્રીકની ગાદીઓને માટે તકરાર ચાલતી હતી તેમાં તેણે હાથ ધાલી પોતાના પક્ષનાને ગાદીએ બેસાડ્યા. પરંતુ આફ્રીકનો ખરો હકદાર મહમદ અલી (વાલાજહ) હતો તેનો પક્ષ ઇંગ્રેજોએ કર્યો આમ બનવાથી તેમની વચ્ચે બીજો વિગ્રહ ઉત્પન્ન થયો. ઇ.સ. ૧૭૫૧ માં કલાઇવે આફ્રીક લીધું ઇ.સ. ૧૭૬૦ માં વાંદેવાશની લડાઈ થઈ તેમાં ફ્રેન્ચ સેના પતિ લાલી હતો. તેને ઇંગ્રેજ સેના પતિ કર્નલ કુટે હરાવ્યો એટલુંજ નહીં પણ તેણે ઇ.સ. ૧૭૬૧ માં પાંદીચેરી તાબે કર્યું તથા જાંજીનો ડુંગરી ગઢ પણ જીતી લીધો અને ફ્રેન્ચ સત્તાનો અંત આવ્યો.

પ્ર૦ અંગાળાના નવાબ સિરાજઉદદૌલા (સુબ દૌલા) સાથે ઇંગ્રેજોને શા માટે અણબનાવ થયો અને તેનું શું થયું ?

જી૦ એના કુટુંબનો કોઈ ગુનેગાર કલકત્તે નાશી ગયો હતો તેની પૂઠે ફ્રેન્ચ લઈ તે ત્યાં ગયો. ત્યાંના કેટલાક ઇંગ્રેજો વહાણમાં બેસી નાશી ગયા અને કેટલાક સામા થયા તેમાંથી કેટલાં

ક છેવંદ નવાખને શરણે થયા. એ તામે થએલાને તેણે બુલિયમ ગઢની બંધીશાળામાં (અંધારી કોટડી) પુર્યા. તે જગા પ્રકત ૧૮ ચોરસ ફુટ હતી તેમાં ૧૪૬ ને પુર્યા તાપના દિવસ હતો તેથી તથા ઓછા પવન ને લીધે અને તરસથી તેમાંના ૧૨૩ મુઆ. અને ફકત ૨૩ જણ પોતાનું દુઃખ જણાવવાને રહી ગયા આ કારણથી તેને ઇંગ્લેન્ડે જોડે પાકો અણુખનાવ થયો. આ હકીકત સાંભળી કલાઇવ અને એડ. મિરલ વાટ્રસન મદ્રાસથી કલકતે આવ્યા. અને તેનો કબજો કર્યો તથા નવાખ જોડે સલાહ કરી. તેમાં કંપનીને બધા હક મળે. અં ને નવાખ પાસેથી નુકશાનીનો બદલો મળે એમ થ્યું.

પ્ર૦ પ્લાશીની લઢાઇ વિશે શું જાણવામાં છે ?

જી૦ ઈસ. ૧૭૫૭ માં ઇંગ્લેન્ડ અને સિરાજ ઉદ દૌલ્લા વચ્ચે થઇ. કારણ કે એ વખતમાં ઇંગ્લેન્ડ અને ફ્રેન્ચ વચ્ચે યુરોપમાં ફરીથી વિગ્રહ ચાલ્યો હતો. તેથી કલાઇવે હુમલો લીધો તો તેમનું ચંદ્રનગરનું થાણું કબજે કર્યું પણ તે નવાખના કરારથી ઉલટું હોવાથી નવાખ ફ્રેન્ચના પક્ષમાં ઉતર્યો કલાઇવે નવાખના સેનાપતિ મિરજપરને ફાડ્યો અને અંદરથી તેને ગાદી અપાવવાનો કરાર કર્યો બંને પક્ષ વચ્ચે લઢાઈ થઇ તેમાં નવાખ હાર્યો. કલાઇવે મુગલ પાદશાહની મંજૂરી લઇ મિરજપરને ગાદીએ બેસાડ્યો તેના બદલામાં તેણે બારે સ્કમ અને કલકત્તાની આશ પાસની જમીનદારીનો હક ઇંગ્લેન્ડને આપ્યો. તેના ઉપર પાદશાહનો વેરા હક હતો તે પણ પાદશાહે ઈસ. ૧૭૫૯ માં કલાઇવને બક્ષિસ કર્યો. એ રીતે મેક્લી જગીરનું નામ કલાઇવની જગીર એવું પડ્યું ઈસ. ૧૭૬૪ માં પાદશાહે તેને નવી સનંદ કરી આખી તેમાં દશ વરસ સુધી તે ઉપર કલાઇવનો ખાલસા બોગવટો કાયમ રાખ્યો ત્યાર પછી હમેશને માટે કંપનીને મળે એવો ઠરાવ કર્યો. ઈસ. ૧૭૭૪ સુધી તેની કુલ ઉપજ કલાઇવને મળી ત્યાં ૨૫૪૧૦ તે મરણ પામ્યો.

પ્ર૦ હિંદનો પેહેલો ગવર્નર કંપનીએ કાને નીમ્યો. અને તેણે પોતાના અમલમાં શાં કામ કર્યો ?

જી૦ ઇ.સ. ૧૭૫૮ માં કલાઈવને નીમ્યો. શાહ આલમ પટણાને ઘેરો ધાલ્યો હતો. પણ તેના ઉપર કલાઈવ ચઢ્યો. એટલે તેનું લશ્કર વિખેરાઈ ગયું. ફ્રેન્ચો સામે તેણે કર્નલ ફાઈની સરદારી નીચે લશ્કર મોકલ્યું. તેણે તેમને હરાવ્યા. અને મહમી પટણા લઈ લીધું તથા હૈદરાબાદમાંથી ફ્રેન્ચ સત્તા તોડીને ઇંગ્લેન્ડની સત્તા સ્થાપન કરી.

પ્ર૦ મીરકાસિમ વિશે શું જાણો છો ?

જી૦ કલાઈવના વિલાયત જવા પછી વાન્સીતાર્ત નામનો ગવર્નર ની આવ્યો. તેના વખતમાં દેવાદાર મિરજાદરને પદ બ્રષ્ટ કરી તેને ઠામે તેના ધનવાન જમાઈ મિરકાસિમને તેણે નવાબ બનાવ્યો, તેણે તેના બદલામાં બર્દવાન, મિદનાપુર, અને ચિત્તગાંવ મહાલ ઇંગ્લેન્ડને આપ્યા એ સિવાય લુટેડ ઇંગ્લેન્ડને ખાનગી મિલ્કત આપી તે જુદી, આ કામ થવાથી ધણા ઇંગ્લેન્ડે રાજ થયા પરંતુ મિરકાસિમ સ્વતંત્ર વિચારનો માણસ હતો. તેથી તેને ઇંગ્લેન્ડના તાબામાં રહેવું પસંદ પડ્યું નહીં. તેણે કંપનીના વેપાર માટે હાંસલની છુટ આપી હતી તેને માટે કંપનીના નોકરો પોતાના ખાનગી વેપાર સાથે દાવો કરવા લાગ્યા. તે બાબત તકરાર પડી અને ઇ.સ. ૧૭૬૩ માં અયોધ્યાના નવાબ સુજા દૈલાની મદદ લેઈ આખા અંગાણામાં ફિતુર મચાવ્યું પટણામાં ઇંગ્લેન્ડ લશ્કરનો ધાણ વળ્યો તેની સાથે ઇ.સ. ૧૭૬૪ ધેરિયા અને ઉધાનાળા આગળ લડાઈ થઈ છેવટ શાહ આલમ પણ તેને મળી ગયો. એ ત્રણેએ મળી ફરીથી પટણા ઉપર હલો કર્યો પરંતુ મેજર મનરોએ એ બંડ બેસાડી દીધું. અને તેમને બકસરની લડાઈમાં હરાવ્યા. તેથી અયોધ્યાનું રાજ્ય ઇંગ્લેન્ડના કબજામાં આવ્યું અને શાહ આલમ પાદશાહ શરણે આવ્યો લડાઈના ખર્ચને પેટે પચાસ લાખ રૂપિયા લઈ અયોધ્યાનું રાજ્ય વજીર અલીને પાછું આપ્યું શાહ આલમને અમલ

બાદ અને કોશ પ્રાંત પાછા આપ્યા. તેના બદલામાં પાદશાહે બંગાળા, બહાર, અને ઓરિસ્સાની હોવાની ઈમ્મિજને આપી અને ત્યાર પછી બંગાળામાં દિરાજજસત્તા સ્થાપન થઈ.

પ્ર૦ કલાધવ બીજવાર હિંદમાં આવ્યો. તે વખતમાં શા બનાવ બન્યા ?

જી૦ એ વખતમાં નોકરોને પુરા પગાર નહીં મળવાથી તેઓ ખાન ગી વેપાર કરતા. તથા બક્ષિસો પણ લેતા. અને રૈયતને દુઃખ-દેતા તે રિવાજ તેણે અંધ કરી નોકરોને પુરા પગાર બાંધી આપ્યા. તેના સંબંધમાં તેની ફાજલ અંત કર્યું. પણ તે જલદીથી સમાવી દીધું.

પ્ર૦ વારન હેસ્તિગ્સના વખતમાં શા બનાવ બન્યા ?

જી૦ એના વખતમાં કલાધવની દ્વીરાજ સત્તા જામેલી હતી. તેથી રાજ કારભાર બરાબર ચાલતો નહોતો. ઇ.સ. ૧૭૭૩ માં કંપનીના ડરેક્ટરોએ રેગ્યુલેટિંગ આક્ટ પસાર કર્યો તેની રૂએ ઇ.સ. ૧૭૭૪ માં હેસ્તિગ્સને ગવરનર જનરલનો ઇલકાબ આપ્યો. એ આક્ટ ની રૂએ તેણે વસુલાતનો અમલ ચલાવવા કલેક્ટરોની નીમણુકો કરી બંગાળાના નવાબને આપતા પેનસનમાં ઘટાડો કર્યો. શાહે આ લમ મરેહાના કબજામાં હોવાથી તેના અલ્હાબાદ અને કોરા પ્રાંત અયોધ્યાના નવાબને વેચાણ આપ્યા. તેના સંબંધમાં અયોધ્યાના નવાબને રોહિલા જોડે લઢવામાં મદદ કરી અને કંપનીને માટે ઘણું નાણું મેળવ્યું. તથા કાશીના રાજ ચૈયતસિંહ અને અયોધ્યાની બેગમે પાસેથી ગેર વ્યાજબી રીતે નાણું મેળવ્યું એ સિવાય મરેહા અને મૈસુરના રાજ્યો સાથે વિગ્રહ થયા તેમાં તેની જીત થઈ.

પ્ર૦ ચૈયતસિંહ અને અયોધ્યાની બેગમે વિશે શું બીજું છે ?

જી૦ ચૈયતસિંહ એ કાશીના ધનવાન રાજ હતા તેની પાસે હેસ્તિગ્સે પોતાના લેણા કરતાં વધારે નાણાં માગ્યાં તે તેણે આપ્યાં નહીં. તેથી તેને કંદ કર્યો. પરંતુ તેમાંથી નાશી તેણે ફિતુર માગ્યું અને પરાજય પામ્યો તેની ગાદી તેના ભત્રિજાને આપી

અયોધ્યાની બેગમો ઉપર ચૈયત સિંહને મદદ કરવાનું તોહોમત સુકી કેટલુક નાણું તેમની પાસે માગ્યું. તે આપવાની તેણે હઠ લીધી તેમાં છેવટે દશલાખ પૌંડની મોટી રકમ તેની પાસે થી કઢાવી. આથી તેની કીર્તિને ઝાંખ લાગી.

પ્ર૦ મૈસુરના પેહેલા વિગ્રહ વિશે શું જાણો છો?

જી૦ આ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૭૮૦ થી ઇ.સ. ૧૭૮૪ સુધી આલ્યો. મદ્રાસ સરકારની બે કીકરી ચાલથી મૈસુરના હૈદરઅલી અને નિજામ જોડે દુશ્મનાઇ થઇ તેમણે મરેહાને પક્ષમાં લીધા હસ્તિગમ સાહેબે અતુરાઇથી નિજામ અને નાગપુરના મરેહી રાજાને જુદા પાડ્યા તેથી હૈદર એકલોજ રહ્યો પોત્રીલોરની લઢાઇ કર્નલ બેલી અને હૈદર વચ્ચે થઇ તેમાં બેલીના લશ્કરની કતલ થઇ અને તેજ જગાએ બીજી વારની લઢાઇમાં સર આયર કુટે તેને જીત્યો તેની મદદમાં પીઅર્સને મોકલ્યો હતો. તેણે નિજામને અને મરેહાને શેહરમાં રાખ્યા. પરંતુ હૈદર અને તેનો દીકરો ટીપુ બહાદુરીથી લડ્યા. ઇ.સ. ૧૭૮૨ માં હૈદરનો કાળ થયો. અને અરસ પરમનું જીતેલું પાણું આપવાની સરતે ઇ.સ. ૧૭૭૪ માં ટીપુ સાથે સલાહ થઇ અને પેહેલા વિગ્રહનો અંત આવ્યો.

પ્ર૦ મૈસુર જોડેના બીજા વિગ્રહ વિશે શું જાણો છો?

જી૦ એ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૭૯૦ થી ઇ.સ. ૧૭૯૨ સુધી આલ્યો તેમાં નિજામ અને મરેહાએ ઇંગ્રેજને મદદ કરી હતી. ગવરનર જનરલ લાર્ડ કાનવાલિસ સેનાપતિ હતો. કેટલાએક ઝઘડા થયા પછી ટીપુની રાજધાની ઘેરી લેવાનો વખત આવ્યો ત્યારે તેણે સલાહ કરી પોતાના રાજ્યનો અરધો ભાગ અને ખર્ચ બદલ ત્રણ કરોડ રૂપિયા ઇંગ્રેજને આપ્યા. ટીપુ પાસેથી મળેલા મુલકમાંથી કેટલોક ભાગ નિજામ અને મરેહાને વેચી આપ્યો અને આ વિગ્રહનો અંત આવ્યો.

પ્ર૦ મૈસુર જોડેના ત્રીજા વિગ્રહ વિશે શું જાણો છો?

જી૦ આ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૭૯૯ માં લોર્ડ મોર્નીંગ્ટન (વેલેસ્લેય) ના વખતમાં થયો. ફ્રેન્ચ સાથે ટીપુ હુધાડી રીતે ખટપટ કરતો હતો.

તે જાણવામાં આવ્યાથી આજલા ઠરાવ પ્રમાણે ચાલવાનું તેણે કે રમાવ્યું પણ તે નહીં માનવાથી આ વિગ્રહ ઉત્પન્ન થયો, વેલેસ્લેય જાતે મદ્રાસ આવ્યો. અને મિળમની મદદગાર સેના સહિત ઇંગ્રેજ લશ્કર મૈસુરના રાજમાં પેહુ. રણક્ષેત્રમાં કેટલીએક લઠાઇ આ લડાયા પછી ટીપુ શ્રીરંગપટણમાં ભરાઇ ગયો. ઇંગ્રેજ લશ્કર કાઠ લોહી અંદર દાખલ થયું તેની સાથે લઠતાં ટીપુ રણમાં પડ્યો (૧૭૯૯) અને રાજ્યનો કબજો ઇંગ્રેજ લીધો. તેના મુલકમાંથી મૈસુરનું જીતું હિંદુ રાજ્ય સ્થાપન કર્યું બાકીનો મુલક ઇંગ્લેન્ડ, અરેબી, અને મનગમે વેચી લીધો તથા ટીપુના છોકરાઓને મોટા દરમાયા બાંધી આપી વેલોરમાં નજરકેદ રાખ્યા.

પ્ર. મરેઠી બીજા વિગ્રહ વિશે શું જાણો છો?

જા. એ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૮૦૨ થી ઇ.સ. ૧૮૦૪ સુધી ચાલ્યો એ વિગ્રહનું કારણ એમ હતું, કે હોલકરે બાજીસવ પેશ્વાને હરાવી મારી જવાની જરૂર પાડી હતી તેથી તેણે ઇ.સ. ૧૮૦૨ માં વસાઈની સલાહ ઇંગ્લેન્ડ જોડે કરી. એ ઠરાવ સિંધિયા અને બોંસલેએ કબુલ કર્યા નહીં અને વિગ્રહ આરંભ્યો આ લઠાઇના ઇંગ્લેન્ડ સેનાપતિઓ સર અર્થર વેલેસ્લેય (હયુક આવ વેલિંગ્ટન) અને જનરલ લાઈ લેક હતા વેલેસ્લેયે આસસયે અને આર ગ્રામના સંગ્રામમાં જય મેળવ્યો અને અહમદ નગર પણ જીતી લીધું લેક સાહેબે અલીગઢ અને લાસ્વારીના સંગ્રામમાં જય મેળવ્યો અને દીલ્હી તથા અમ્રા શહેરો લીધાં. આ પ્રમાણે તે આ ઠેકાણે ઠેકાણે હાર્યા તેથી ઇ.સ. ૧૮૦૩ માં તેમણે સલાહ કરી જમનાની ઉત્તરે આવેલા તમામ મુલકનો હક સિંધિયા અને ઇંગ્લેન્ડને આપ્યો અને શાહઆલમને પણ ઇંગ્લેન્ડને સોંપ્યો બોંસલાએ આશિસા પ્રાંત ઇંગ્લેન્ડને આપ્યો તથા તેનો બરાહ પ્રાંત નિજમને અપાવ્યો. પછી હોલકર સાથે કેટલાક ઝઘડા થયા પછી આ વિગ્રહનો અંત આવ્યો.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

પ્ર. લાઈ કાર્નવાલિસ વિશે શું જાણો છો?

૭૦. એ કલકતાનો ગવરનર જનરલ હતો તેના પેહેલીવારના અમલમાં તેણે બંગાળામાં સ્થાયી જામાં બંધીની રીત દાખલ કરી. તથા મૈસૂર જાડે વિગ્રહ કર્યો ખીજી વારના અમલમાં તે કાંઈ કરી શક્યે નહીં. કારણ કે હિંદમાં આવ્યા પછી તે તરત ગજપુરમાં મરણ પામ્યો.

૫૦. સરજેર્જ બાર્લોના વખતમાં શા બનાવ બન્યા?

૭૦. એના વખતમાં બ્રિટિશ રાજ્યનું ક્ષેત્રફળ કમી થયું. આગળ કરેલા કાલ કરારો તોડી રજપૂત રાજાને તજ દીધા. સિંધિયા અને હોલકરની સાથે તેમની મરજી પ્રમાણે સલાહ કરી. ઇ.સ. ૧૮૦૬ માં વેલોરમાં બંડ થયું પણ તે ખેસાડી દીધું પરંતુ દેશમાં ધારતી ઉત્પત્તિ થઈ.

૫૦. લાર્ડ મિન્ટોના વખતમાં શા બનાવ બન્યા?

૭૦. એણે ઇ.સ. ૧૮૦૭ થી ઇ.સ. ૧૮૧૩ સુધી અમલ ચલાવ્યો. તેણે મારિસ અને જવા ખેટ જીતી લીધા. અને પર રાજ્યોમાં વકીલ મોકલી તેમની જાડે વેહેવાર વધાર્યો.

૫૦. લોર્ડ મોયરા (માર્ક્વિસ બાવ હેસિંગ્સ) ના વખતમાં શા બનાવ બન્યા?

૭૦. એણે ઇ.સ. ૧૮૧૪ થી ઇ.સ. ૧૮૨૩ સુધી અમલ ચલાવ્યો. નેપાળના ગુરખા પીડારા અને મરેઠા સાથે વિગ્રહો થયા.

૫૦. નેપાળના વિગ્રહ વિશે શું જાણવામાં છે?

૭૦. એ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૮૧૪ થી ઇ.સ. ૧૮૧૫ સુધી ચાલ્યો એ દેશના ગુરખા લોકો મૂળે હિંદુ છે તેમણે ખટમાંડુની ખીણો હાથ કરી અને પછી નેપાળના ડુંગરા અને ખીણો હાથ કરી. પછી તેઓ સિકિમમાં અને કમાઉનમાં તથા ગંગાના ક્ષેત્રમાં ધુસવા લાગ્યા તથા ઇંગરેજ રૈયતને પીડવા માંડી. તેથી તેમને આગળ વધતા અટકાવવાની જરૂર પડી. તેમની સાથે લડાઇ ઇ.સ. ૧૮૧૪ માં થઈ તેમાં ઇંગરેજની હાર થઈ. અને તેજ સાલમાં ખીજી ચડાઇ કરી તેમાં જનરલ આર્ટરસોનીએ નેપાળી લોકના એક પછી એક કિલ્લા જીતી લીધા. ઇ.સ. ૧૮૧૫.

અત્રિણે તેમના ઉપર ફરીથી ચઢાઈ કરી અને ખટમાંડુ સુધી જઈ પહોંચ્યો. છેવટે તેમની વચ્ચે સેમાઉઝીના કરાર થયા. એ કરારથી સિદ્ધિ મુરખાએ છોડયું અને હિમાલયના આગલા ઘાટ ઉપરનાં તેમનાં ઘાણાં ઉઠાવી લીધાં. તેથી નીનીતાલ, મસૂરી, અને સીમલા ઇંગ્લેન્ડને હાથ આવ્યાં.

પ્ર. પિંડારા લોકો વિશે શું જાણવામાં છે?

જી. તેઓ પૃથક પૃથક જાતનું બુટાર ટોળું હતું. કોઈ એક જાતના કે એક ધર્મના નહોતા તેમને મરેઠી સરદારોની મદદ હતી તેમનાં રેહાણુ માળવામાં હતાં. અને પૃથક પૃથક જગ્યાએ જુટ કરતા તેમના નાયકો અમીરખાન, ચિતુ, અને કરીમખાન, હતા. લાર્ડ હેસ્ટિંગ્સે તેમનો અંત લાવવાને ઇ.સ. ૧૮૧૭ માં મોટું લશ્કર એકઠું કર્યું અને ચારે તરફથી એક દમ તેમને ઘેરી લીધા. તેઓ હાથમાં આવ્યા તેમને કચેરી માર્યા. અમીર ખાનને ટાંક સ્થાન જંગીરમાં આપ્યું કરીમખાન શરણે આવ્યો. અને ચિતુ જંગલમાં નાશી ગયો. ત્યાં તેને વાઘે ફાડી ખાધો. એ રીતે લાર્ડ મોરારાએ (હેસ્ટિંગ્સે) અને સરજન માલકમે પિંડારાનો અંત આણ્યો.

પ્ર. મરેઠી ચોષા અને છેલા વિગ્રહ વિશે શું જાણો છો?

જી. એ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૮૧૭ થી ઇ.સ. ૧૮૧૮ સુધી આવ્યો. પુનામાં ઇ.સ. ૧૮૧૭ માં થએલા છેલા કરારથી બાહરાવ ના ખુશી થયો તેથી તેણે નામપુરના અને ઇદોરના મરેઠી સરદારો જો? એ કંઠો કર્યો અને એકી વખતે વિગ્રહ કરવાનું ઠરાવ્યું. દરેક રેસિડેન્ટ એલ્ફીન્સ્ટન એલેક્સો હતા. બાહરાવે પ્રથમ રેસિડેન્ટ બાગી અને પછી ખડકી ઉપર હુમલો કર્યો. પરંતુ એલુમલો ઇંગ્લેન્ડના પાછો વાળ્યો, પેશ્વા રાજધાની છોડી નાશી ગયો નાગપુરમાં પણ એ જ પ્રમાણે આપ્યું. માહીદપુરની લડાઈમાં હોલકર પણ હાર્યો આખરે પેશ્વાનો મુલક મુંબઈ ઇલાકામાં જોડી દીધો પાછળથી બાહરાવ સરજન માલકમને શરણે ગયો તેણે તેને આઠ લાખનું પેનસન આપી આપ્યું. અને બિયુરમાં સાખ્યો અને શિવાજીના કોઈ વંશજને સત્તાસન્ની ગાદીએ બેસાડ્યો અને બાજને નાગપુરની ગાદી

એ બેસાડી મરેલી વિગ્રહનો અંત આણ્યો.

પ્ર૦ લાઈ આમૃદસ્તના વખતમાં કીયા બનાવ બન્યા?

જી૦ એના વખતમાં અહીં સાથે પેહેલો વિગ્રહ, અને ભરતપુરની જી ત એ બે મોટા બનાવ બન્યા.

પ્ર૦ અહીં પહેલા વિગ્રહ વિશે શું જાણવામાં છે?

જી૦ એ વિગ્રહ ઇ.સ. ૧૮૨૪ થી ઇ.સ. ૧૮૨૬ સુધી ચાલ્યો આલો-
મ્પ્રાની પછી થયેલા અધિપતિઓ એ આશામ ઉપર પ્રીવળી તેઓ
બંગાળનાં બ્રિટિશ પરગણાંમાં પણ પરગણાં કરવા લાગ્યા તે બાબત
તેમને સલુકાઇનાં કહેણ મોકલ્યાં પણ તે તિરસ્કાર સાથે પાછાં વા
બ્યાં તેથી લઘાઇ જોડાઈ, ઇંગ્લેન્ડે પોતાના લશ્કરના ત્રણ ભાગ
કબી અને તેમને ત્રણ રસ્તે અહીં દેશમાં પેસવા હુકમ આપ્યો.
વિગ્રહ લખભગ એ વરસ ચાલ્યો, પરંતુ ત્યાંના હવા પાણી રોગી
હતાં, એ કારણથી ઇંગ્લેન્ડનાં વીસ હજાર માણસ મંદવાડથી મૂ-
આં તથા ચંદકરોડ રૂપીઆ ખર્ચ થયા છેવટે આવના રાગને
ચાન્દોબાની સલાહ કરી એ કરારથી તેણે આશામ ઉપરથી પોતા
નો દાવો ઉઠાવ્યો. તથા આરાકાન અને તેનાસરીમ પ્રાંતો ઇંગ્લેન્ડ
તી લીધા હતા તે તેમની પાસે રહેવા દીધા. એ રીતે એ વિગ્રહ
નો અંત આવ્યો.

પ્ર૦ ભરતપુર વિશે શું જાણવામાં છે?

જી૦ ઇ.સ. ૧૮૨૭ માં જટ સંસ્થાનમાં ભરતપુરની ગાદીને માટે વાંધો ઉ
ઠ્યો હતો તેમાં ઇંગ્લેન્ડ વચમાં પડ્યા અને લાઈ કામ્રામચરે
તે શહેર જીતી લીધું.

પ્ર૦ લાઈ બેન્ટિકના વખતમાં કીયા બનાવ બન્યા?

જી૦ એના વખતમાં કેટલાએક સાર્વજનિક સુધારા થયા. અને ઠગ
કે શંસિઆ લોકોનો નાશ પણ એના અમલમાં થયો, વસુલાત
માં સુધારો કર્યો. મૈસુરમાં જમ્મી અને કુર્ગના રાજાનું જોડી દે-
વું એ એની કારકીર્દીનું પરિણામ છે.

પ્ર૦ શંસિઆ વિશે શું જાણો છો?

જી૦ એ લોકો ગળામાં ફાંસો નાંખી ખુન કરનારા હતા. તેઓ વે

પારી અને જાત્રાળુને વેશે ફરતા, એ વખત હિંદની પ્રજાને અતિ ત્રાસ દાયક હતો, કમાન સ્લીમને તેમને શોધી શોધીને પકડ્યા અને જડમુળમાંથી ઉખેડી નાંખ્યા.

પ્ર૦ અફઘાનિસ્તાન સાથેના વિગ્રહ વિશે શું જાણો છો?

જી૦ દોસ્ત મહમદની ધારણા પેશાવર પચાવી પડવાની હતી, પરંતુ રૂશ સરકારને ખાળવાને તે અનુકૂળ હતું, ઈંગ્લેન્ડે સલાહ કરવાને બર્નસને મોકલ્યો હતો, પણ તે પાછો આવ્યો, તેથી અફઘાનિસ્તાનની ગાદીએ પોતાનું કલ્હું કરે એવા રાજાને બેસાડવાનો ગાંડો વિચાર લાઈ આકલાંડે કર્યો. એ કામ માટે શાહ સુળાને પસંદ કર્યો, પછી સિંધમાં થઈ એક લશ્કર પેઢું, કંદહાર શરણે આવ્યું. અને ગીજની જીતી લીધું, દોસ્તમહમદ નાહો. અને શાહ સુળાને ગાદીએ બેસાડ્યો દોસ્ત મહમદ શરણે આવ્યો, તેને રાજકેદી તરીકે હિંદમાં આણ્યો, થોડા દહાડા સંનિત ચાલી પરંતુ દેશ નિકાલ થએલા રાજાને ગાદીએ બેસાડ્યો. તેથી ત્યાંના લોકો નારાજ થયા, તેમણે બંડ લગાવ્યું એ બંડનો આગેવાન દોસ્તમહમદનો કપટી શાહજહો અકબર હતો, બર્નસને કાબુલમાં જ કતલ કર્યો. તથા મેકનાટન પણ માર્યો ગયો ઈંગ્લેન્ડ લશ્કર હિંદ તરફ નાહું, પણ પહાડી રસ્તામાં દરેકે જીવ ખોયા. ત્યાર પછી આકલાંડની જગાએ લાઈ એલનપરો નોખાયો, તેના વખતમાં જનરલ પોલોક સેલની મદદે કાબુલ ગયો, અને નાટ સાહેબ પણ ગયો. એ બધાં લશ્કરે કાબુલની ખરાબી કરી. ગીજનીને જીતી નીશાની દાખલ ત્યાંના રાજાનાં કમાડાં હિંદમાં આણ્યાં, આ વિગ્રહનું જોખમ લાઈ એલનપરોએ પોતાને માથે રાખ્યું નહોતું.

પ્ર૦ સિંધ સાથેના વિગ્રહની હકીકત કહો?

જી૦ એ લઢાઈ ઇ.સ. ૧૮૪૩ માં થઈ. એ લઢાઈ થવાનું કારણ એ હતું કે સિંધના અમીરો સ્વતંત્ર હતા, અને ઈંગ્લેન્ડને તેમાં તુ સ્વતંત્ર પણ ખુચીસેવા ચલાતા હતા. સરચાર્લસ નેધીઅરે તેમને મિઆનીની લઢાઈમાં હરાવ્યા, એને એ પ્રાંત ખા-

લસા કર્યો.

- પ્ર૦ શીખ લોકો સાથેના પેહેલા વિગ્રહ વિશે શું જાણો છો?
- જી૦ રણજીતસિંહના મરણ પછી તેનું રાજ્ય રૂઠી રીતે ચલાવે એવો કોઈ પુરૂષ એ વંશમાં થયો નહીં, તેથી એ રાજ્યમાં ખાલસા નામે સભા સ્થપાઈ, આગળ જતાં તેનું બળ વધ્યું, અને તે મણે ઈંગરેજ નેડે લઠવાનું કક્કી કર્યું ઇ.સ. ૧૮૪૫ માં શીખ લશ્કર સતલજ ઓળંગી ઈંગ્રેજ મુલકમાં ધસ્યું, ઈંગ્રેજ સેનાપતિ સરહુ ગાર અને હાર્ડિંગ તેમની સામે થયા, તેમની વચ્ચે મુઠકી, ફિરોજશદર, અલીવાન, અને સોઝાઓન આગળ ચડાઈઓ થઈ, તેમાંની પેહેલી ત્રણમાં ઈંગરેજનો પરાજય થયો. પરંતુ છેલ્લીમાં ઈંગરેજને જીત્યા, લાહોર નગર ઈંગરેજને શરણે આવ્યું, પછી બંને વચ્ચે કરાર થયા, તેમાં રણજીતસિંહના બાળ કુંવર ધુલિપસિંહને રાજ્ય માન્યો. જલાંદર દુઆબ ખાલસા કર્યો, તથા મેજર લારેન્સને લાહોરનો રેસિડેન્ટ નીમ્યો.
- પ્ર૦ લાર્ડ દલહૌસીના વખતમાં કીયા મોટા બનાવ બન્યા?
- જી૦ પંજાબનો (શીખ) બીજો વિગ્રહ. બ્રહ્મદેશ સાથેના બીજો વિગ્રહ, નાગપુર, અયોધ્યા અને બીજાં દેશી સંસ્થાનોનું ખાલસા થયું, એ સિવાય બીજાં કેટલાંએક સુધારાનાં કામ પણ થયાં.
- પ્ર૦ પંજાબના બીજા વિગ્રહ વિશે શું જાણવામાં છે?
- જી૦ કરાર પ્રમાણે ઈંગરેજ અમલદારો શીખ રાજ્યમાં રહેતા, તે એ લોકોને પસંદ નહોતું, તેથી તેમણે મુલતાનમાં ઈંગ્રેજ બે અમલદારોને મારી નાંખ્યા, અને શીખ રાજ્યમાં ઠેકાણે ઠેકાણે ફિતૂર મચાવ્યું, તેમાં ખાલસા ફોર્જ પણ ભળી, પ્રથમતો ચિનીઅનવક્ષા આગળ લડાઈ થઈ તેમાં ઈંગ્રેજની હાર થઈ, પરંતુ ગુજરાતના રણમાં લાર્ડ ગાર્કે તેમને હરાવી જય મેળવ્યો અને ઇ.સ. ૧૮૪૯ માં પંજાબ ખાલસા કરી ઈંગ્રેજ રાજ્યમાં ભેળી દીધો અને ધુલિપસિંહને પેનસન બાંધી આવ્યું હાલ તે ઈંગ્લાંડમાં છે, આ વિગ્રહમાં શીખ લોકોની મદદમાં દોસ્તમદમદ આવ્યો હતો.

- પ્ર૦ બ્રહ્મદેશ સાથેના બીજા વિગ્રહ વિશે શું જાણો છો?
- જા૦ ઇ.સ. ૧૮૫૨ માં થયો. બ્રહ્મી લોકોએ રંગુનના કેટલાએક યુરોપી વેપારી ઉપર માઠી વર્તણૂક ચલાવી, અને વરવા મોકલેલા કમાનનું અપમાન કર્યું. તેથી વિગ્રહ ચાલ્યો, ધરાવદીનો તમામ પ્રદેશ ઇંગરેજે જીતી લીધો. અને આવાના દરબારે સલાહ કરવાની ના કહી, માટે જીતેલો મુલક ખાલસા કરી આરાકાન અને તેનાસરીમ પ્રાંતો સાથે પેગુને નામે જોડી દીધો.

પ્રકરણ ૧૫ મું

- પ્ર૦ ઇ.સ. ૧૮૫૭ નના બળવાનાં મુખ્ય કારણો કહો?
- જા૦ લાર્ડ દલહૌસીની રાજ્ય ખાલસા કરવાની પદ્ધતિ દેશીઓને અપ્રિય હતી, જેને સુધારા ઇંગરેજોએ દાખલ કર્યા હતા, તે ૬ રૈકમાં તેમની ગૃહ યોજના છે એમ દેશીઓ સમજ્યા હતા, પદબ્રજ થએલા રાજાઓ એને તેમના વારસો તથા વિધવા રાણીઓના જાણવામાં એમ હતું કે દેશી લશ્કર વડેજ ઇંગરેજો જીતે છે. તેની સાથે તેમના જાણવામાં એમ પણ હતું કે રૂશ દેશ ઇંગરેજનો સંદાનો વેરી છે, પદબ્રજ થએલા રાજાઓને ભારે પેનશન આંધી આપ્યાં હતાં. તેથી તેઓ ધનાડય થતા હતા તથા કારતુસોને ડુકરની ચરબી ચોપડી છે એવો અશ્વા બંગાળી ફોજમાં ફેલાઈ હતી. તથા બુદ્ધિમાન અમલદારોનો તે વખત દિલ્હીમાં ટોટો હતો. એ સિવાય બીજાં ઘણાં કારણો હતાં, પણ એકંદરે દલહૌસીનો રાજ્ય કારભાર એ બળવો થવાનું મુખ્ય કારણ હતું.
- પ્ર૦ એ બળવાની હકીકત તેના પરિણામ સાથે કહો?
- જા૦ ભિરતના સિપાઇઓએ પેહેલો બળવો કર્યો, તેઓ કેદખાનામાં ધુસ્યા અને છાવણીમાંના યુરોપીને કાંપી નાંખ્યા, દિલ્હીની દેશી ફોજને ઉરકેરવા અને મુગલ પાદશાહનો અધિકાર સ્વીકારવા તેઓ દિલ્હી ગયા, ત્યાંના બંગ્લોર મુસલમાનો તેમાં જોડાયા, પછી તેઓ વાલ્મ પ્રાંતો અયોધ્યા અને નીચલા બંગાળ તરફ ફેલાયા તેમનાં મુખ્ય

સ્થળ કાનપુર, દિલ્હી, અને લખનૌર બન્યાં. કાનપુરવાળી ટુકડી નો આગેવાન ધોડુપંથ અથવા નાનાસાહેબ હતો, તેણે પેશ્વા બની કાનપુર ધેરું ત્યાના યુરોપિઓએ એ ઘેરો સહન કર્યો પરંતુ તેમને શરણે આવવાની જરૂર પડી. એ શરણે આવેલાને તેણે ધાતકી પણે મારી નાંખ્યા. લખનૌરના ઘેરામાં તે સક્ત ધવાણો તોંપણ ત્યાંથી ઇંગ્રેએ નીકળવા પામ્યા નહીં, સરકોલીન કમ્પેલે તેમને છોડાવ્યા. દિલ્હી વાળી ટુકડીનો આગેવાન બહાદુરશાહ અ ને તેનો શાહજહાં હતો કર્નલ નકલ્સન કેટલુક લશ્કર લઈ દિલ્હી માં પેહો તેઓ સાત દિવસ સુધી બળવાખોર સામે લડ્યા, મી. હાડ સને બહાદુરશાહ અને તેના શારજહાંને પકડ્યા, બહાદુરશાહને રાજ કેદ તરીકે રંગુન મોકલી દીધો, અને શાહજહાંનો શિરચ્છેદ કર્યો, અયોધ્યાની ભેગમ અને યાંના ફિતૂર લોકો, તથા બરે લીનો નવાબ એ નાનાને મળી ગએલાં હતાં, સરકોલીન કામ્પ બેલે અયોધ્યામાં લઢાઇ ચલાવી અને નેપાળના ગુરખા રાજ જંગ બહાદુરે તેને મદદ કરી તેમણે એક પછી એક શહેર અને કિલ્લા કબ્જે કર્યા અને બળવાખોરોને સરહદ બહાર હાંકી કાઢ્યા. મધ્ય હિંદમાં બળવો કરનાર ઝાંસીની રાણી અને તાતી આટોપી હતો, સરહુરોઝ તેનો બંદોબસ્ત કરવા ગયો હતો. તે માં ઝાંસીની રાણી લઢતાં રણમાં પડી. અને તાતીઆટોપી ના શી ગયો. પણ છેવટે પકડાયો અને માર્યો ગયો. આ બળવામાં શીખલોકોએ, મુઘાઇ અને મદ્રાસની દેશી ફોળે. અને સર સ લારજંગના દાયથી હૈદરાબાદ સંસ્થાને હમાનદારી બળવી રાખી. છેવટે મહારાણીએ કંપની પાસેથી હિંદનો રાજ વહીવટ ઇનસં ૧૭૫૮ માં નવો કાયદો કરી પોતાને હસ્તક લીધો, અને પાદશ હી ઢંઢેરો બહાર પડ્યો.

પ્રકરણ ૧૬ મું

મૃં મહા રાણીના ઢંઢેરામાં મુખ્ય શી હકીકત છે?

જી૦ એ લેખમાં મહારાણીના અમલની રાજ્ય નીતિના મુખ્ય આધાર તરીકે ધર્મ સંબંધી છુટ. અને ન્યાયના નિયમો વડે ચતુરાઈ બરેલાં વચનોમાં લખ્યાં છે. તથા બળવામાં જેમણે બ્રિટિશ યુરોપી પ્રબળતાં ખુન કરવામાં ભાગ લીધેલા તે સિવાયના તમામને માફી આપી હતી. એ સિવાય તેમાં ખરેખરી બાબત એ હતી કે દેશી રાજાને દત્તપુત્ર લેવાને છુટ આપી હતી.

પ્ર૦ લાર્ડ લારેન્સના અમલમાં શા બનાવ બન્યા?

જી૦ એણે ઇ.સ. ૧૮૬૪ થી ઇ.સ. ૧૮૬૯ સુધી અમલ કર્યો. એના અમલમાં ભૂતાન સાથે વિગ્રહ થયો. તથા દાર્સે પરગણું ખાલ સાંચું. અને ઇ.સ. ૧૮૬૬ માં ઓઢિઆમાં દુકાળ પડ્યો ઇ.સ. ૧૮૬૮-૬૯ માં ઉપલા હિંદમાં પણ દુકાળ પડ્યો.

પ્ર૦ લાર્ડ મેયો વિશે શું જાણો છો?

જી૦ એણે ઇ.સ. ૧૮૬૯ થી ઇ.સ. ૧૮૭૨ સુધી અમલ કર્યો તેણે હિંદની દ્રવ્ય બુદ્ધિને ઉત્તેજન આપ્યું. તથા સેરઅલીને અફઘાની સ્તાનનો અમીર સ્વીકાર્યો. અને ઇ.સ. ૧૮૬૯-૭૦ માં શાહજહાં એડિનબરો હિંદમાં આવ્યો. ઇ.સ. ૧૮૭૨ માં આન્ડમાન ટાપુમાં એક ખુનીએ મેયોનું ખુન કર્યું.

પ્ર૦ લાર્ડ નાર્થયુકના અમલમાં શા બનાવ બન્યા.

જી૦ ઇ.સ. ૧૮૭૪ માં નીચલા બંગાળમાં દુકાળ પડ્યો. અને ઇ.સ. ૧૮૭૫ માં વડોદરાના ગાયકવાડ મહારાજ રાવને પોતાના દરબારના રેસિડેન્ટને જોર દેવાની કોશિસ કરવા માટે પદબ્રજ કર્યો. પરંતુ તેનું રાજ્ય તેના વંશમાંના એક બાળકને સોંપ્યું જે હાલ રાજ્ય કરે છે. ઇ.સ. ૧૮૭૫-૭૬ માં પ્રિન્સ આવ વેલ્સ હિંદની મુસાફરીએ આવ્યો.

પ્ર૦ લાર્ડ લિટનના અમલમાં શા બનાવ બન્યા?

જી૦ ઇ.સ. ૧૮૭૭ માં મહારાણીએ કૈસરે હિંદનો ખિતાબ ધારણ કર્યો. અને એજ સાલમાં આખા હિંદમાં દુકાળ પડ્યો. તેમાં સરકારને અગિયાર કરોડ રૂપિયા ખર્ચ થયો, અને બૂખ મરા, થી ઘણાં માણસ માર્યા ગયાં. એ સિવાય ઇ.સ. ૧૮૭૮ થી ૮૦

સુધીમાં અફઘાનીસ્તાન સાથે એ વિગ્રહ થયા.

પ્ર૦ અફઘાનીસ્તાનના એ વિગ્રહની હકીકત તેના પરિણામ સાથે કહો.

જિ૦ ત્યાંના અમીર શેરઅલીએ રૂશ સરકારના વકીલોનો આદર સહિત સતકાર કર્યો. તેથી એ વિગ્રહ થયો. બ્રિટિશ લશ્કરો એ દેશમાં દાખલ થયાં. શેરઅલી તુર્કસ્તાન ભણી નાશી ગયો. અને ત્યાં મરા ગયો. તેના દીકરા બાકુખાન સાથે ગંદમક મૂકામે કરાર થયા. તેની રૂએ સરહદનો ફેટલોક મુલક ઇંગ્રેજને મળ્યો. ત્યાં ઇંગ્રેજ અમલદારને કાબુલમાં રહેવા પરવાનગી મળી. ત્યાર પછી બ્રિટિશ રેસિડેન્ડ કાવાન્યારીને રસાલા સૂધાં અફઘાનોએ મારી નાંખ્યો. તેથી બીજીવાર લઢાઈ થઇ તે લઢાઈમાં બાકુખાનને ગાદી ઉપરથી હાથ ઉઠાવ્યો. અને તેને હિંદમાં આણ્યો. ત્યાર પછી લાર્ડ રિપનની નીમણુંક ઇસ ૧૮૮૦ માં થઇ. એના વખતમાં હેરાતી લશ્કરે ઇંગ્રેજ ટુકડીને હરાવી. પરંતુ ફેડરીક રાબર્ટસે કંદહારમાં કુચ કરી બાકુખાનના લશ્કરનો પરાભવ કર્યો. અને અબ્દુલ રેમાનખાન નામે દોસ્ત મહમદના કુળના વડા વંશને ઇંગ્રેજે અમીર કબુલ રાખ્યો. અને એ વિગ્રહનો અંત આણ્યો.

પ્ર૦ હાલનો ગવર્નર કોણ અને તેના વખતમાં શા ખતાવ બન્યા.

જિ૦ લાર્ડ ક્વેરીને. બ્રહ્મી રાજ થીએને પદબ્રજ કરી તેનું રાજ્ય ઇ.સ. ૧૮૮૬ ના બનેવારીમાં ખાલસા કર્યું

સલાહો

- ૧૭૬૯ મદ્રાસની સલાહ-મૈસુરના પેહેલા યુદ્ધનો અંત આવ્યા પછી આ સંધિ થઇ. તેમાં એમ હતું કે એક એકના લીધેલા મુલક પાછા આપવા અને જાને પક્ષ વાળાએ વિગ્રહની પૂર્વે જોમ હતું તેમ ચાલવું.
- ૧૭૭૫ સુરતની સલાહ-મુ'બઇ સરકાર અને રઘુનાથરાવ (રાધોબા) ની વચ્ચે થઇ. તેમાં રઘુનાથરાવ ઇંગ્લેન્ડને સાદી અને તે ની આસપાસના બેટાનો કબજો આપે તો તેને પુનાની ગાદી મેળોવવામ આપે એમ હતું.
- ૧૭૭૬ પંડરપુરની સલાહ-ઇંગ્લેન્ડ સરકાર અને પુનાની કોરટ વચ્ચે થઇ. આં સલાહથી ઇંગ્લેન્ડે એમ કમુલ કર્યું કે સાદી તથા તે ની આસપાસના બેટાનો કબજો કરવાદો તો રાધોબાને એક લો મૂકીએ.
- ૧૭૭૮ વારગામતું તહનામુ (સલાહ)-ઇંગ્લેન્ડ અને મરેઠા વચ્ચે થયું, તેમાં ઇંગ્લેન્ડે એમ કમુલ કર્યું કે અમારે સાદી અને તેની આસપાસના બેટાનો કબજો નથી જોઇતો. ને તમારે અમને મુ'બાઈ સહીસલામત જવા દેવા.
- ૧૭૮૨ સાલબાઇની સલાહ-ઇંગ્લેન્ડ અને પુનાની કોરટ વચ્ચે આ સલાહમાં એવા કોલ કરાર થયા કે ઇંગ્લેન્ડે મરેઠાનો લીધેલો મુલક પાછો આપવો. અને ઇંગ્લેન્ડ તથા પોર્તુગીઝ સિવાય બીજી કોઇ પણ યુરોપિઅન પ્રજાને મરેઠી રાજ્યમાં પેસવા દેવી નહીં. ભંરચ સિંધીઆને આપવું, અને કર્ણાટકમાં હૈદરે લીધેલો મુલક પાછો આપવાને મદદ કરવી. તથા રાધોબાને રૂપ૦૦૦ નું પેનશન પેશ્વાએ આપવું.
- ૧૭૮૪ મંગલોરતું તહનામુ-ઇંગ્લેન્ડ અને ટીપુની વચ્ચે, આ સલાહમાં એમ હતું કે એક એકના પકડાએલા કેદીઓને છોડી મુકવા. તથા એક એકના લીધેલા મુલક પાછા આપવા.
- ૧૭૮૨ મંગલોરની બીજી સલાહ-લાર્ડ કાર્નવાલિસ અને ટીપુ વચ્ચે

થઇ તેમાં એમ ઠયું કે ટીપુનું અરધું રાજ્ય ઇંગ્લેન્ડના સુલીલા રા
જાઓને વેહેંચી આપવું, અને તેણે ત્રણ કરોડ અને
ત્રીસલાખ રૂપિયા લઠાઈના ખર્ચ બદલ ઇંગ્લેન્ડને આપવા.
તથા વધારે ખાત્રી સાડ તેના બે કુંવર ઇંગ્લેન્ડની હાવણી
માં રહે.

૧૮૦૨ વસાઈની સલાહ-ઇંગ્લેન્ડ અને બાહરાવ વચ્ચે થઇ. તેમાં એવો
ઠરાવ થયો કે ઇંગ્લેન્ડે બાહરાવને ગાદી પાછી અપાવવી, ત
થા તેના રક્ષણને માટે ઇંગ્લેન્ડ લશ્કર યુનામાં રાખવું. તેના
ખર્ચ બદલ બાહરાવે ૨૬ લાખ રૂપિયા દર વરસે ઇંગ્લે
ન્ડને આપવા, તથા સુરત ઉપર કશો દાવો રાખવો નહીં
અને નિબંધ તથા ગાયકવાડ સાથે વાંધો પડે તો તેની પંચા
ત ઇંગ્લેન્ડ કરે, તથા ઇંગ્લેન્ડના નિષ્કપટ મિત્ર રહેવું.

૧૮૦૩ દેવગામની સલાહ-ઇંગ્લેન્ડ અને બોંસલા વચ્ચે થઇ. આ સ
લાહથી બોંસલાએ કટક, બાલાસુર, વર્ધા નદીની પશ્ચિમનો
ભાગ, તથા બીજો કેટલોક મૂલક ઇંગ્લેન્ડને આપ્યો. તથા તે
મના પાડોશી સાથે વાંધો પડે તો તેની પંચાત ઇંગ્લેન્ડે ક
રવી, અને ઇંગ્લેન્ડના દૂતમનની ફાજને તેના મુલકમાં રાખ
વી નહીં.

૧૮૦૩ સરજામનું ગામની સલાહ-સિંધીઆ સરકાર અને ઇંગ્લેન્ડ
સરકાર વચ્ચે થઇ તેમાં સિંધીઆએ ગંગા અને જુમનાં વ
ચ્ચેનો મૂલક તથા જેપૂર, જોહપુર, અને ગોહદની ઉત્તરનો મુ-
લક. અહમદનગર, બરુચ, અજંધાટ, તથા જોદાવરી વચ્ચેનો
પ્રાંત, ઇંગ્લેન્ડને આપ્યો તથા પેશ્વાની સાથે વાંધો પડે તો
તેની પંચાત ઇંગ્લેન્ડે કરવી એમ ઠયું.

૧૮૨૬ ચાન્દોબાની સલાહ-ઇંગ્લેન્ડ અને બ્રહ્મીસરકાર વચ્ચે થઇ.
તેમાં બ્રહ્મીઓએ વિઝહને આંતે આશામ, આરાકાન, તિનાસ-
રીમ, એ ત્રણ પ્રાંતો તથા એક કરોડ રૂપિયા ઇંગ્લેન્ડને
આપ્યા.

૧૮૩૮ માટીવરેટાઈની સલાહ-ઇંગ્લેન્ડ તથા શાહસુળ અને રણજીત

- સિંહની વચ્ચે થઈ તેમાં ઇંગરણેએ શાહસુલ્તને કાયુલની ગાદી પાછી અપાવવી એમ હતું.
- ૧૮૪૬ લાહોરની સલાહ-ઈંગ્રેજ અને શીખ લોકો વચ્ચે થઈ. તેમાં શીખ લોકોએ લઢાઈના ખરચને પેટે કાશ્મીર અને હજારા પ્રાંત, તથા સતલજ અને બીઆસ નદી વચ્ચેનો પ્રાંત આપવો. અને પંજાબની ગાદીએ દુલીપસીંગ જ્યાં સુધી ઉમર લાયક થાય ત્યાં સુધી ઉમરાવોની સભા કામ ચલાવે તથા તે બ્રિટિશ રેસિડેન્ટની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે. અને લાહોરમાં તેમના રક્ષણ સારૂ ઇંગરેજ લશ્કર રહે. એમ હતું.
- ૧૮૫૩ બ્રહ્મદેશની બીજી સંધી-બીજી વિગ્રહની અંતે બ્રહ્મી રાજા એ આગળની સંધી કાયમ રાખી અને વધારામાં પેગુ પ્રાંત ઇંગ્રેજને આપ્યો.
- ૧૭૭૩ રેગ્યુલેટિંગ આક્ટ-આ આક્ટમાં કંપનીની સનંદને પેટે દરવરસે ચાળીસલાખ રૂપિયા ઇંગ્લાંડના ખજાનામાં ભરેએવી સરતે મુદત વધારી. અને બંગાળના ગવર્નરને સુબાઈ અને મદ્રાસના ગવર્નરનો ઉપરી ઠરાવી ગવર્નર જનરલનું પદ આપ્યું તથા તેનો વરસે અઢીલાખ રૂપિયા પગાર ઠરાવ્યો. તથા એના અને કૉસિલના હાથમાં ફૂલ અખતિાર સોંપ્યો. કલકત્તામાં એક મુખ્ય અને ત્રણ ઉપ ન્યાયાધીશની સુપ્રીમ કોર્ટ સ્થાપી.
- ૧૭૮૪ પીટનું બીલ-આ બીલમાં પીટ નામે એક ઇંગ્રેજ મુખ્ય પ્રધાન હતો તેણે એક કાયદો મંજૂર કરાવ્યો, આ કાયદાની રૂએ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના ડાયરેક્ટરોમાંથી ત્રણ જણની તેણે ગ્રામ મંડળી નીમી, અને તેમને નામે તે કામ ચલાવે, એ ત્રણને માથે ઇંગ્લાંડના રાજ મંત્રી મંડળીમાંથી છ મંત્રીની સભા બનાવી, અને તેમના હુકમ પ્રમાણે કામ ચાલે એમ હતું અને એ છમાંથી જે પ્રમુખ ઠરે તેને ભરતખંડ ખાતાનો પ્રધાન ગણવો. કલકત્તાના ગવર્નરની કૉસિલમાંથી ચાર

મેમ્બરોના ત્રણ થયા, અને મુ'બાઇ અને મદ્રાસ ઇલાકાના ગવર્નરને માટે કોંસિલ ઠરાવી.

- ૧૭૮૪ ફ્રાંકસનું ખીલ-ફ્રાંકસ નામે એક ઇંગ્રેજ મુખ્ય વજીર હતો, તેણે એક કાયદો મંજૂર કરાવવાની ધારણા કરી, તેમાં કંપની નો વહીવટ પાર્લિમેન્ટે ઠરાવેલા અમલદારને સાંપડે અને જે હેપાર ડાયરે કંટરોને હાથ રાખવો. પણ આ કાયદો ત્યાંના રાજાને ઠીક લાગ્યો નહીં તેથી નામંજૂર કર્યો.
- ૧૮૫૮ માં એક ખીલ પાસ થયું, તેથી હિંદુસ્તાનનું તમામ રાજા શિ દિશ રાજાની સત્તા નીચે મૂકવામાં આવ્યું.

હિંદના કીયા કીયા ભાગ ઇંગ્રેજને ક્યારે અને કેની પાસેથી મળેલા તેનું લીસ્ટ.

- ૧૬૩૯ મદ્રાસ-ચંદ્રનગરના રાજા પાસેથી
- ૧૬૬૮ મુબાઇ-ઈંગ્લાંડના ખીજા ચાર્લસ રાજા પાસેથી.
- ૧૬૯૬ કલકત્તા-ઔરંગઝેબ પાસેથી વેચાણ લીધું.
- ૧૭૪૮ દેવીકોટા અને તેની આસપાસનો મુલક-તંજાવરની બદામીના સંબંધમાં મેળવ્યા.
- ૧૭૭૮ માહે ઇંગ્રેજોએ છત્તીલીધું.
- ૧૭૮૮ બિત્તરસરકાર-નીજામ પાસેથી મળ્યો.
- ૧૭૬૫ બંગાળા-મીરજાપુરના મરણ પછી ખાલસા કર્યું.
- ૧૭૯૯ મૈસુર-ટીપુના મરણ પછી મળ્યો.
- ૧૮૦૦ સુરત-ત્યાંના નવાબ પાસેથી ખાલસા કરી લીધું.
- ૧૮૦૦ વાલ્મીકી-ત્યાંના નવાબ પાસેથી ખાલસા કર્યો.
- ૧૮૦૧ કર્ણાટક-ત્યાંના નવાબ પાસેથી ખાલસા કર્યું.
- ૧૮૦૩ કટક, ખાલસોર, વરધા નદીની પશ્ચિમનો ભાગ એ દેવગામ ની સલાહથી ભોંસલાએ આપ્યા.
- ૧૮૦૩ ગંગા જમનાં વચ્ચેનો મુલક, જોપુર, જોધપૂર, જોહાદની ઉત્તર નો મુલક, અહમદનગર, ભરૂચ, અજંધા અને જોધપૂર.

વચ્ચેનો મુલક, સરજીઅંજી ગામની સંધીમાં સિંધીઆ પા
સેથી મળ્યા.

૧૮૧૮ પુના-ખાજરાવને પદબ્રહ્મ કરી લીધો.

૧૮૨૬ આશામ, આરાકાન, તેનાસરીમ, એ બ્રહ્મદેશના રાજ પાસે
થી મળ્યા.

૧૮૩૪ કુર્ગ ખાલસા કર્યો.

૧૮૪૩ સિંધ પ્રાંત અંગરેજ રાજમાં જોડી દીધો.

૧૮૪૬ સતલજ અને જીઆ નદીની 'વચ્ચેનો જલદર દુઆબ સી
ખ લોકો પાસેથી મળ્યો.

૧૮૪૮ સતારા-ત્યાંના રાજના મરણ પછી ખાલસા કર્યો.

૧૮૪૯ પંજાબ પ્રાંત ખારસા કર્યો.

૧૮૫૩ પેશુ-બ્રહ્મદેશના ખીજા વિઘ્નને અંતે મળ્યો.

૧૮૫૩ નાગપૂર ખલસાકરી મધ્યપ્રાંત બનાવ્યો.

૧૮૫૬ અયોધ્યા પ્રાંત ખાલસા કર્યો.

૧૮૫૮ દિલ્હીની પાદશાહી-ત્યાંના મુગલ પાદશાહ મહમદ બહાદુર
શાહને દેશ નિકાલ કરી મેળવી.

ઇસ્ટ ઇન્ડિઆ કંપનીના હાથ નીચે થએલા હિંદ
ના ગવર્નર, અને ગવર્નર જનરલો તથા તેમના વ
ખતમાં બનેલા રાજકીય મોટા બનાવોનું ટાંચણ.

ગવર્નર અને કામ ચલાઉ ગવ

મૂખ્ય બનાવોનું ટાંચણ.

નેર જનરલોનાં નામ.

૧૭૫૮ કલાઇવ

અંધારી કોટડીવિશેની હકીકત, ૧૭૬૫ માં
બંગાળા, બહાર, ઓરિસ્સા મેળવ્યા. તથા
ફ્રેન્ચ સાથે વિઘ્નહાંકરી હિંદમાં ઇંગરેજ
રાજ્યનો પાયો નાંખ્યો.

૧૭૬૭ હેરી વેરે હસ્ત.

કે. જી. ૧૭૬૭

૧૭૬૯ જાન કાલિયર.

૧૭૭૨ વારન હેસ્તિંગ્સ.

સન ૧૭૭૨ થી સન ૧૭૭૪ સુધી એ બં

૧૭૭૪ માં ૧ મ-જ
થયો.

ગાળાનો અવર્તર હતો. ૧૭૭૪ માં અવર્ત
ર જનરલ થયો. એણે અંગાળાના નવા-
બના પેનશનમાં ઘટાડો કર્યો. ૧૭૭૪ માં
અલ્હાબાદ અને કોરા પ્રાંતો અયોધ્યાના
નવાબ વજીર અલ્લીને વેચાણુ આપ્યા.
તથા રોહિલા જોડે વિઝહ કર્યો. કાશીના રા
જા ચૈયતસિંહ, અને અયોધ્યાની બેગમો પા
સેથી ગરવાજબી રીતે નાણાં કઢાવ્યાં. મરે
હીપેહુલો અને મૈસૂરનો પેહુલો એ બે વિઝ
હો પશુ એનાજ વખતમાં થયે.

૧૭૮૫ સરજન મેક ડ્રસન
(કામ ચલાઉ)

૧૭૮૬ માર્કિર્વસ આવ કાર્ન
વાલિસ.

એણે અંગાળામાં સ્થાયી જબાબદીની રીત
દાખલ કરી. અને મૈસૂર જોડે બીજો વિઝ
હ પશુ એનાજ વખતમાં થયો

૧૭૯૩ સરજન શોર (તિગ
મથ)

૧૭૯૮ સર એલ્યુડ કલાર્ક
(કામ ચલાઉ)

૧૭૯૮ લાર્ડ મોર્નિંગટન (મા
ર્કિર્વસ આવ વેલેસ્લી

એણે પ્રથમ નિજમને પોતાના પક્ષમાં લી
ધો. અને મૈસૂર જોડે ત્રીજો ને મરેહા જો
ડે બીજો એ બંને વિઝહો એના અમલ
માં થયા.

૧૮૦૫ લાર્ડ કાર્ન વાલિસ.
(બીજીવાર)

૧૮૦૫ સરજોર્જ બાર્લો.
(કામ ચલાઉ)

એણે સિંધિયા અને હોલકર સાથે કરીધી
કોલ કરાર કરી 'બ્રિટિશ રાજ્યના ક્ષેત્રફળ
માં ઘટાડો કર્યો. અને સ. ૧૮૦૬ માં વેલો
રનો બળવો થયો.

- ૧૮૦૬ અર્લે આવ મિન્ટો. એણે મારિસ અને જવા જેટા છતી લીધા તથા પંજાબ, અફઘાનિસ્તાન, અને ઇરાનમાં એલચી મોકલ્યા,
- ૧૮૧૪ અર્લે આવ મોયરા (માર્ચિસ આવ હે રિતંગસ) એણે નેપાળી ગુરખા લોકો સાથે લઢાઇ કરી અને સેગાઉલીના કરાર કર્યા. તથા પિંડારા લોકોને વશ કર્યા. અને છેલ્લો મરેઠી વિગ્રહ પણ એનાજ વખતમાં થયો.
- ૧૮૨૩ જાન આડમ (કામ ચલાઉ) એના અમલમાં પેહેલો બ્રહ્મી વિગ્રહ અને કામ્પર મિઅરે ભરતપુર ગઢ જીત્યો.
- ૧૮૨૮ લાર્ડ વિલિયમ કેવે ડિશ ઍન્ટિક. એણે કુર વિધિઓ બંધ કરી, તથા નામોશી ભરેલા બેઢ કાઢી નાંખ્યા, સર્વ લોકોને પોતાના અભિપ્રાય જણાવવા છુટ આપી, તથા સ્થાયી ખર્ચમાં ઘટારો કર્યો ને જે જમીન વેરાથી બાતલ હતી તેના ઉપર કર ચાલુ કર્યો, તથા માળવાના અફીણ ઉપર જકાત ઠરાવી. સ. ૧૮૩૦ માં મૈસુરના રાજ્ય ઉપર જપ્તી બેસાડી, અને ૧૮૩૪ માં કુર્ગ પ્રાંત ઇંગ્રેજ રાજ્યમાં જોડી દીધો.
- ૧૮૩૫ સર ચાર્લસ મેટ્રકાફ (કામ ચલાઉ) એણે લાર્ડ ઍન્ટિકના કરેલા સુધારાને અમલમાં આણ્યા.
- ૧૮૩૬ લોર્ડ આકલાંડ એના અવિચારથી અફઘાનિસ્તાન સાથે વિગ્રહ થયો તેમાં ઇંગ્રેજના લશ્કરની અને મોટા મોટા સરદારોની હાની થઇ, તેમ છતાં પણ એ લઢાઇથી ઇંગ્રેજને કાંઇ લાભ થયો નહીં,
- ૧૮૪૨ અર્લે આવ એલન બરો એના વખતમાં સિંધ જોડે વિગ્રહ થયો, તેમાં સર ચાર્લસ નેપિઅરે સિંધના અમી

રોને જીતી એ પ્રાંત ખાલસા કર્યો, તથા ગે।
વાલિઅરની ગાદીને માટે પડેલા વાંધાનો
નિકાલ કર્યો.

૧૮૪૪ વાઈકાજિટ હાઉંગ

એના અમલમાં સ. ૧૮૪૫ માં શીખ લોકો
કો સાથે પેહુલો વિગ્રહ થયો તેમાં છેવટે સ
લાહ થઈ અને ધુલિપસિંહને ઈંગ્રેજો રાજ
માન્યો.

૧૮૪૮ અર્લ આવ ડેલહા
ઉઝી

એના વખતમાં સન ૧૮૪૯ માં પંજાબ
સાથે બીજા વિગ્રહ થયો, તેમાં શીખ લોકો
હાર્યા, અને પંજાબ પ્રાંત ઈંગ્રેજો રાજ્યમાં
બેળી દીધો, સન ૧૮૫૨ માં બ્રહ્મદેશ સા
થે બીજો વિગ્રહ થયો. હિંદુસ્તાનમાંને દત્ત
પુત્ર લેવાની મના કરી કાયદો કર્યો, તેની રૂ
એ નાગપુર વગેરે દેશી સંસ્થાનો એક પ
છી એક ખાલસા કર્યો, અયોધ્યાનો નવા-
બ પોતાની રૈયતને પીડતો હતો, માટે સન
૧૮૫૬ માં એ રાજ્ય પણ ખાલસા કર્યું.

૧૮૫૬ અર્લ કેર્નિંગ

અર્લ ડેલહા ઉછળતા રાજ કારભારથી સન
૧૮૫૭ માં મોટો બળવો થયો. તે તેજો
સમાવી દીધો, સન ૧૮૫૮ માં મહારાજ-
ણીએ હિંદનો કારભાર પોતાને હાથ લીધો

બાદશાહતને તાબે હિંદ થયા પછીના
વાઈસરાયો.

૧૮૫૮ અર્લ કેર્નિંગ

૧૮૬૨ અર્લ આવ એલજન

૧૮૬૪ સરજન લારેન્સ.

એના વખતમાં ભૂતાન બંડે વિગ્રહ થયો,
સન ૧૮૬૪ માં હાસે પરગણા ખાલસા
કર્યું, તથા સન ૧૮૬૬ માં એફિસમાં

૧૮૬૨ અર્લ આવ મેયો,

દુકાળ પડ્યો,

એણે શેરઅફલીને અફઘાનિસ્તાનનો અ
મીર સ્વીકાર્યા તથા ડ્યુક આવ એડિનબ-
રો હિંદની મુસાફરીએ એના વખતમાં
આવ્યો. મીઠાની જગતમાં સુધારો કર્યો
છેવટે આંડામાન ટાપુમાં કોઇ ખુનીએ તે
નો ધાત કર્યો,

૧૮૭૨ અર્લ આવ નાર્થપુક

એના વખતમાં સન ૧૮૭૪ માં નીચલા બ
ગાળામાં દુકાળ પડ્યો, સન ૧૮૭૫ માં વડો
દરાના ગાયકવાડ મલ્હારરાવને પદભ્રષ્ટ કર્યો
અને પ્રિન્સ આવ વેલ્સ હિંદમાં આવ્યો,

૧૮૭૬ એલે આવ લિટન

સન ૧૮૭૭ માં મહા રાણીએ કેસરેહિં
દનો ઇલકાબ ધારણ કર્યો અને એજ સાલ-
માં દક્ષિણ હિંદમાં દુકાળ પડ્યો, સન ૧૮૭૭
થી સન ૧૮૮૦ સુધી અફઘાનિસ્તાન સા
વિગ્રહ ચાલ્યો તેનો અંત આવ્યા પછી
શીથી વિગ્રહ ચાલ્યો, તેમાં કાબુલીઓ હ
યા અને યાફુખખાંએ અફઘાનિસ્તાન ઉ
રથી પોતાનો હાથ ઉઠાવ્યો,

૧૮૮૦ માર્ગિસ આવ
રીયન

એના વખતમાં યાફુખખાંએ ફરીથી કંદ
ર લઈ લીધું તથા દેશીઓને સ્વરાજ
સત્તા પશુ એના વખતમાંજ મળી

સમાપ્ત.

જાહેર ખબર

નીચે લખેલાં પુસ્તક અમારે ત્યાંથી શેકડી કીમતે મળશે.
પટેલ, ચતુરભાઈ મોતીભાઈ પાસેથી અગર.
નડીઆદ “ન્યુ” ગુજરાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.
માંથી મળશે.

છઠ્ઠા ઘોરખના સવાલો તથા જવાબ સને ૧૮૭૬ થી ૧૮૮૫ સુધી
કીમત, ફક્ત દશ આના
હાંટરકૃત ઇતિહાસનો પ્રશ્નોત્તર—છપાઈ બહાર પડ્યો છે. કીમત (૬)
આના ટપાલ ખર્ચનો (૧) આનો વધુ.

“ન્યુ” ગુજરાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાંથી શેકડી કીમતે મળશે

અમસિદ્ધ

ગુજરાતી પુસ્તક

એક માસીક પત્ર

ગ્રંથોની કાવ્ય તથા પ્રાચીન કાળનું ગદ્ય

ત્રી આઠ પેજી ૩૨ પૃષ્ઠનું જે ભારતીય

ખ્યાનો સમાવેલાં છે. તેની કીમત ફક્ત

૧૦ પૃષ્ઠ સાથે “ન્યુ” ગુ. પ્રી. પ્રે.

